

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МОСКАЛЮК СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 351.82:620.91

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

25.00.02 – механізми державного управління

Галузь науки: Державне управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук
з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ С.В. Москалюк

Науковий керівник: МАЙСТРО Сергій Вікторович,
доктор наук з державного управління, професор

Харків – 2020

АНОТАЦІЯ

Москалюк С.В. «Механізми реалізації державної енергетичної політики України». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2020.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення конкретного науково-прикладного завдання, що полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України.

Розглянуто сучасний стан наукових досліджень та систематизовано теоретико-методичні підходи щодо ролі держави у забезпеченні сталого розвитку енергетики, визначено сутність державної енергетичної політики та виокремлено механізми її реалізації, уточнено сутнісні характеристики категорій «державна енергетична політика», «механізм реалізації державної енергетичної політики», виявлено особливості реалізації державної енергетичної політики в різних країнах світу.

Доведено, що основою політико-адміністративного механізму реалізації державної енергетичної політики є: необхідність врахування енергетичних питань при розробці, прийнятті та реалізації політичних рішень; участь країни у міжнародному співробітництві в енергетичній сфері у відповідності до законодавства України та міжнародних угод; розвиток міждержавної та міжрегіональної інтеграції в енергетичній сфері.

Визначено, що зміст законодавчо-нормативного механізму реалізації державної енергетичної політики формує система законодавчих та

нормативно-правових актів держави за допомогою якої забезпечується стійкий розвиток енергетичної сфери; забезпечується гармонізація українського законодавства в енергетичній сфері із законодавством ЄС.

Обґрунтовано, що фінансово-економічний механізм реалізації державної енергетичної політики є сукупністю фінансових та економічних стимулів, важелів та інструментів, передбачених законодавством, за допомогою яких здійснюється або стимулюється сталий розвиток енергетики за рахунок визначених законодавством джерел: коштів державного та місцевого бюджетів, коштів юридичних та фізичних осіб, іноземних інвесторів тощо.

Доведено, що соціально-комунікаційний механізм сприяє висвітленню особливостей реалізації державної енергетичної політики, популяризації ідей енергоефективності та енергозбереження у суспільстві через застосування інформаційних кампаній та методів морально-психологічного впливу.

Встановлено, що в розвинутих країнах держава формує та реалізує енергетичну політику, забезпечує необхідний рівень енергетичної безпеки, сприяє впровадженню у всі сфери суспільного життя практики енергоефективності та енергозбереження. При цьому, головним напрямом сучасного розвитку енергетики в світі є лібералізація, системне удосконалення механізмів функціонування і формування нового інституціонального середовища, заснованого на партнерських відносинах держави і приватного бізнесу (державно-приватне партнерство), а енергетика з монополізованої сфери з провідною роллю держави трансформується у сферу, розвиток якої все більше регулюється ринком, а процес реформування характеризується стимулюванням конкуренції, розширенням доступу до енергомереж, приватизацією енергетичних об'єктів.

Охарактеризовано рівень розвитку енергетичної сфери України, визначено результативність державної енергетичної політики, з'ясовано особливості нормативно-правового забезпечення державної енергетичної політики України, визначено проблеми та суперечності її реалізації.

Доведено, що реалізація стратегічних завдань розвитку енергетичної сфери, впровадження масштабних заходів з технічного оновлення та модернізації основних фондів, а також послідовне впровадження конкурентних відносин в енергетичній сфері і на суміжних ринках енергоресурсів значно ускладнено у зв'язку з недосконалістю державної енергетичної політики у ціновій та тарифній сфері, а саме, відсутністю об'єктивних методичних підходів до визначення економічно-обґрунтованого рівня цін і тарифів на енергоносії для різних категорій споживачів та перманентним розбалансуванням об'єднаної енергосистеми країни.

Обґрунтовано необхідність внесення в Закон України «Про національну безпеку» доповнення в тій частині, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони має також спрямовуватись і на забезпечення енергетичної безпеки країни, як необхідного елементу підтримки суверенітету країни та забезпечення національної безпеки.

Визначено шляхи трансформації державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції України та існуючих глобальних викликів, обґрунтовано напрями удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України.

Доведено, що державна енергетична політика України в контексті виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом серед визначених пріоритетів має сприяти: забезпеченню національної енергетичної безпеки; диверсифікації постачання енергоресурсів; проведенню модернізаційних реформ в усіх галузях та секторах паливно-енергетичного комплексу; запровадженню заходів з підвищення енергоефективності та енергозбереження в усіх сферах суспільного життя; формуванню ринкових тарифів на енергоресурси та захисту споживчих прав найбільш незахищених верств населення; зниженню негативного впливу енергетичної сфери на довкілля; вирішенню існуючих еколого-кліматичних проблем, спричинених функціонуванням енергетичної сфери України.

Запропоновано напрями удосконалення державної енергетичної

політики України за виокремленими механізмами: політико-адміністративним, законодавчо-нормативним, фінансово-економічним, соціально-комунікаційним, в межах яких доцільно розробляти та впроваджувати інструменти вирішення існуючих проблем і суперечностей в енергетичній сфері в умовах європейської інтеграції України та глобальних викликів.

Обґрунтовано концептуальні засади стратегії реалізації державної енергетичної політики України, яка має адекватно відображати, як сучасний рівень розвитку національної енергетичної сфери, так і досягнення стратегічних цілей у певному часовому вимірі, враховувати сучасні глобальні виклики, особливості міжнародної інтеграції та кооперації, передбачати перехід від системи стохастичного вирішення проблем, які виникають в енергетичній сфері, до сталого її розвитку з поступовим досягненням спочатку енергетичної незалежності, а в подальшому – забезпечення для України провідної ролі у вирішенні глобальних проблем, пов'язаних з енергетикою. Адже в сучасних умовах сталий розвиток енергетичної галузі України, як невід'ємної частини глобального енергетичного простору – це основа розвитку конкурентної економіки, питання забезпечення національної енергетичної безпеки та запорука державного суверенітету.

Науково-практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в узагальненні та доповненні існуючих знань, теоретико-методичних підходів щодо обґрунтування напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України. Запропоновані теоретичні положення можуть бути використані під час розробки програм професійного навчання та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування щодо напрямів формування та реалізації державної енергетичної політики України в сучасних умовах.

Ключові слова: державне управління, державна енергетична політика, механізми реалізації державної енергетичної політики, відновлювана енергетика, енергетична безпека, енергетична ефективність.

ANNOTATION

Moskaliuk S. «Mechanisms of implementing the state energy policy of Ukraine». – Qualifying scientific labor as the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of sciences of public administration specialty 25.00.02 – Mechanisms of Public Administration. – National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv, 2020.

In the dissertation work the theoretical generalization is carried out and the decision of a concrete scientific and applied problem which substantiates the directions of improvement of mechanisms of realization of the Ukraine state energy policy is offered.

The current state of scientific research is considered and the theoretical and methodological approaches to the role of the state in ensuring sustainable energy development are systematized, the essence of the state energy policy is determined and the mechanisms of its implementation are singled out, the essential characteristics of the categories "state energy policy", "mechanism of realization of the state energy policy" are specified, features of realization of the state energy policy in different countries of the world are revealed.

It is proved that the basis of the political-administrative mechanism of state energy policy implementation is: the need to take into account energy issues in the development, adoption and implementation of political decisions; participation of the country in international cooperation in the energy sphere in accordance with the legislation of Ukraine and international agreements; development of interstate and interregional integration in the energy sector.

It is determined that the content of the legislative and regulatory mechanism for the implementation of state energy policy is formed by the system of legislative and regulatory acts of the state through which the sustainable development of the energy sector is ensured; harmonization of Ukrainian legislation in the energy

sector with EU legislation is ensured.

It is substantiated that the financial and economic mechanism of state energy policy implementation is a set of financial and economic incentives, levers and instruments provided by law, through which sustainable energy development is carried out or stimulated at the expense of legal sources: state and local budgets, legal and physical funds, individuals, foreign investors, etc.

It is proved that the social-communication mechanism helps to highlight the peculiarities of the implementation of state energy policy, popularization of ideas of energy efficiency and energy saving in society through the use of information campaigns and methods of moral and psychological influence.

It is established that in developed countries the state forms and implements energy policy, provides the necessary level of energy security, promotes the introduction of energy efficiency and energy saving practices in all spheres of public life. At the same time, the main direction of modern energy development in the world is liberalization, systematic improvement of mechanisms of functioning and formation of a new institutional environment based on public-private partnership (public-private partnership), and energy from a monopolized sphere with a leading role, the development of which is increasingly regulated by the market, and the reform process is characterized by stimulating competition, expanding access to energy networks, privatization of energy facilities.

The current state and level of development of the energy sphere of Ukraine are characterized, the effectiveness of the state energy policy is determined, the peculiarities of the normative-legal provision of the state energy policy are clarified; problems and contradictions of realization of the state energy policy of Ukraine are defined.

It is proved that the implementation of strategic objectives of energy development, implementation of large-scale measures for technical renewal and modernization of fixed assets, as well as consistent implementation of competitive relations in the energy sector and related energy markets is significantly complicated due to imperfect state energy policy in pricing and tariffs. namely, the

lack of objective methodological approaches to determining the economically reasonable level of prices and tariffs for energy for different categories of consumers and the permanent imbalance of the integrated energy system of the country.

The need to amend the Law of Ukraine “On National Security” is substantiated in the part that the state policy in the spheres of national security and defense should also be aimed at ensuring the country's energy security as a necessary element of supporting the country's sovereignty and national security.

The conceptual bases of the strategy of realization of the state energy policy of Ukraine in the long run are substantiated, the ways of transformation of the state energy policy in the conditions of European integration of Ukraine and existing global challenges are determined, the directions of improvement of mechanisms of realization of the state energy policy of Ukraine are substantiated.

It is proved that the state energy policy of Ukraine in the context of the implementation of the Association Agreement with the European Union among the identified priorities should contribute to: ensuring national energy security; diversification of energy supply; carrying out modernization reforms in all sectors and sectors of the fuel and energy complex; introduction of measures to improve energy efficiency and energy saving in all spheres of public life; formation of market tariffs for energy resources and protection of consumer rights of the most vulnerable segments of the population; reducing the negative impact of the energy sector on the environment; solving the existing ecological and climatic problems caused by the functioning of the energy sector of Ukraine.

The directions of improvement of the state energy policy of Ukraine according to the separate mechanisms are offered: political-administrative, legislative-normative, financial-economic, social-communication, within which it is necessary to develop and implement tools of the decision of existing problems and contradictions in the energy sphere taking into account Ukraine's European integration processes and global challenges.

The conceptual bases of the strategy of implementation of the state energy

policy of Ukraine are substantiated, which should adequately reflect both the current level of development of the national energy sphere and the achievement of strategic goals in a certain time dimension, take into account modern global challenges, features of international integration and cooperation problems that arise in the energy sector, to its sustainable development with the gradual achievement of first energy independence, and then – to ensure a leading role for Ukraine in solving global problems related to energy. After all, in modern conditions, the sustainable development of the energy sector of Ukraine, as an integral part of the global energy space, is the basis for the development of a competitive economy, the issue of national energy security and the key to state sovereignty.

The scientific and practical significance of the obtained research results lies in the generalization and supplementation of existing knowledge, theoretical and methodological approaches to substantiate the areas of improvement of the mechanisms of implementation of the state energy policy of Ukraine. The proposed theoretical provisions can be used in the development of programs of professional training and advanced training of civil servants and officials of local governments on the formation and implementation of state energy policy of Ukraine in modern conditions.

Keywords: public administration, state energy policy, mechanisms for implementing state energy policy, renewable energy, energy security, energy efficiency.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях з державного управління:

1. Москалюк С.В. Механізми реалізації державної енергетичної політики в різних країнах / С.В. Москалюк // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – Вип. 1 (10). – С. 174 – 182. – (Серія «Державне управління»).

2. Москалюк С.В. Особливості реалізації державної енергетичної політики України / С.В. Москалюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2019. – Вип. 2(41). – С. 54 – 60.

3. Москалюк С.В. Механізми реалізації державної енергетичної політики : теоретико-методичні засади / С.В. Майстро, С.В. Москалюк // Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Вип. 2(59) / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. – С. 96 – 107.

Особистий внесок автора: виокремлено та визначено зміст механізмів реалізації державної енергетичної політики.

4. Москалюк С.В. Сучасні проблеми та суперечності реалізації державної енергетичної політики України / С.В. Москалюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2019. – Вип. 4(43). – С. 60 – 65.

5. Москалюк С.В. Напрями удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України / С.В. Москалюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2020. – Вип. 1(44). – С. 59 – 66.

Статті в закордонних наукових виданнях:

6. Maistro, S., & Moskaliuk, S. (2019). Conceptual basis of the formation of energy policy of Ukraine as an important part of ensuring state security. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 4(1), 138-149. Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/16>.

Особистий внесок автора: обґрунтовано концептуальні засади формування енергетичної політики України як важливої складової забезпечення національної безпеки.

7. Москалюк С.В. Направления совершенствования государственной энергетической политики Украины в условиях глобального кризиса на рынках энергоресурсов / С.В. Москалюк, М.А. Белевский // Власть и общество (история, теория, практика) : научный журнал. – № 2 (54). – Тбилиси. – 2020. – С. 59 – 65.

Особистий внесок автора: визначено напрями удосконалення державної енергетичної політики в умовах глобальної кризи на ринках енергоресурсів.

Матеріали конференцій:

8. Москалюк С.В. Реалізація державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції України / С.В. Москалюк // Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи: матеріали науково-практичної конференції, 20 березня 2019 р. / Харківський регіональний інститут державного управління Національної академія державного управління при Президентові України. – Режим доступу до стор. : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2019-1/doc/1/1-22.pdf>.

9. Москалюк С.В. Особливості забезпечення енергетичної безпеки України в сучасних умовах / С.В. Москалюк // Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи : матеріали III підсумкової науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). – К. : Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. – С. 141-142.

10. Москалюк С.В. Державна енергетична політика України в контексті необхідності забезпечення глобальної енергетичної безпеки / С.В. Москалюк // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – С. 247-250.

11. Москалюк С.В. Социальная и экологическая безопасность общества, как необходимая составляющая государственной энергетической политики / С.В. Москалюк // Проблеми управління соціальним і

гуманітарним розвитком : матеріали XIII наук.-практ. конф. за міжнар. участю, присвяченої пам'яті Решетніченка Андрія Володимировича / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. – С. 380-382.

12. Москалюк С.В. Пріоритетні напрями реалізації державної енергетичної політики в контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом / С.В. Москалюк // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18–19 березня 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. – С. 135-137.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	24
1.1. Сутність та зміст державної енергетичної політики.....	24
1.2. Теоретичні основи механізмів реалізації державної енергетичної політики.....	40
1.3. Особливості реалізації державної енергетичної політики в різних країнах світу.....	56
Висновки до першого розділу.....	73
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	76
2.1. Сучасний стан розвитку енергетики в Україні як об'єкту державної політики.....	76
2.2. Аналіз нормативно-правового забезпечення державної енергетичної політики України.....	93
2.3. Проблеми та суперечності реалізації державної енергетичної політики України.....	106
Висновки до другого розділу.....	121
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	123
3.1. Концептуальні засади стратегії реалізації державної енергетичної політики України	123
3.2. Шляхи трансформації державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції України та глобальних викликів.....	140
3.3. Напрями удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України.....	157

	14
Висновки до третього розділу.....	177
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
ДОДАТКИ.....	211

ВСТУП

Актуальність теми. Серед Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, метою яких є забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку країни, передбачається, в тому числі, забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх.

Окрім того, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» передбачає впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі за визначеними векторами руху: вектор розвитку передбачає реформу енергетики, а в межах вектору безпеки передбачається реалізація програми енергонезалежності України. Це свідчить про безумовну актуальність дослідження питань сталого розвитку енергетики України в сучасних умовах.

Об'єктивною передумовою подальшого сталого розвитку енергетики в Україні є формування ефективної та результативної державної енергетичної політики. Існуючі в Україні механізми реалізації державної енергетичної політики здебільшого стримують вирішення існуючих проблем розвитку галузі та не забезпечують необхідного рівня енергетичної безпеки країни та її стійкого соціально-економічного зростання на екологічних засадах. Це вимагає подальшого удосконалення існуючих механізмів реалізації державної енергетичної політики України, що й обумовлює актуальність дисертаційного дослідження, вибір теми, структурну побудову, науково-теоретичне та практичне значення.

Теоретико-методологічними та практичними аспектами державного управління займалися такі вчені, як: Л. Антонова, В. Бакуменко,

М. Білинська, К. Ващенко, Л. Грень, А. Дегтяр, С. Домбровська, Ю. Древаль, В. Воротін, О. Крюков, В. Ковальчук, М. Латинін, І. Лопушинський, В. Маліков, В. Мороз, І. Парубчак, П. Покатаєв, О. Радченко, В. Садковий, В. Сиченко, В. Степанов, В. Стрельцов, Ю. Ульянов, В. Шведун та інші.

Визначенню місця та ролі держави в енергетичній сфері та питаннями формування та реалізації державної енергетичної політики займалися такі вчені, як: І. Бабець, Т. Биркович, О. Волошин, О. Гальцова, В. Євдокімов, О. Іляш, О. Кільницький, С. Майстро, Г. Пальшин, В. Перебийніс, Г. Рябцев, Б. Слупський, О. Суходоля, І. Франчук, О. Цапко-Піддубна, А. Чемерис та інші.

Однак чимало теоретичних та практичних питань стосовно розв'язання існуючих проблем та визначення напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України залишаються недостатньо дослідженими. Тому потреба у теоретичному, методичному і практичному вирішенні окреслених завдань підтверджує актуальність дисертаційної роботи, її важливість, наукову новизну, зумовлює мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, апробацію і практичне впровадження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в навчально-науково-виробничому центрі Національного університету цивільного захисту України в рамках науково-дослідної роботи «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Роль здобувача полягає в обґрунтуванні концептуальних підходів та напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України.

Для досягнення мети визначені такі *завдання*:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності державної енергетичної політики та виокремити механізми її реалізації;
- виявити особливості реалізації державної енергетичної політики в різних країнах;
- охарактеризувати рівень розвитку енергетики держави та визначити результативність державної енергетичної політики України;
- з’ясувати проблеми та суперечності реалізації державної енергетичної політики України;
- обґрунтувати концептуальні засади стратегії реалізації державної енергетичної політики України;
- окреслити шляхи трансформації державної енергетичної політики України в умовах євроінтеграційних процесів та глобальних викликів;
- визначити напрями удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України.

Об’єкт дослідження – державна енергетична політика.

Предмет дослідження – механізми реалізації державної енергетичної політики України.

Методи дослідження. Теоретичну та методичну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення теорії державного управління, гуманітарних та соціальних наук, наукові праці українських та зарубіжних вчених з питань реалізації державної енергетичної політики.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на використанні *системного підходу*, який полягає в комплексному дослідженні механізмів реалізації державної енергетичної політики. Крім того, у роботі застосовувались методи, які використовуються як на емпіричному, так і теоретичному рівнях, а саме: *логіко-семантичний* – для поглиблення понятійного апарату та визначення сутності та змісту механізмів реалізації державної енергетичної політики; *порівняльного аналізу* – для дослідження методичних підходів,

концепцій, розробок і пропозицій провідних українських та зарубіжних вчених та виявлення закономірностей, відмінностей, особливостей та спільних характеристик механізмів реалізації державної енергетичної політики в різних країнах; *системно-аналітичний* – для аналізу законодавчих актів та інших нормативних документів щодо особливостей функціонування механізмів реалізації державної енергетичної політики України; *логічного моделювання та конструювання* – для класифікації чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на функціонування механізмів реалізації державної енергетичної політики України; *статистичні* – для виявлення темпів змін окремих показників, ступеня їх впливу на динаміку розвитку енергетики в Україні; *аналізу та синтезу* – для оцінки динаміки та результативності механізмів реалізації державної енергетичної політики України; *спостереження та теоретичного узагальнення* – для розкриття причин, які дестабілізують розвиток енергетики в Україні в сучасних умовах; *абстрактно-логічний* – для узагальнення теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Інформаційними джерелами дослідження стали закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові документи Міністерства енергетики України, програмні документи державних органів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, монографії та статті фахівців та науковців, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та науково-практичному обґрунтуванні напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України. Наукова новизна результатів дослідження конкретизується в таких положеннях:

уперше:

– обґрунтовано концептуальні засади стратегії реалізації державної

енергетичної політики, в якій виокремлено функціонування політико-адміністративного, законодавчо-нормативного, фінансово-економічного, соціально-комунікаційного механізмів, визначено стратегічну мету, цілі, принципи, умови, етапи та рівні реалізації, спрямованої на зміну парадигми розвитку національної енергетики в контексті декарбонізації глобальної енергетики, боротьби з глобальними змінами клімату, охороною довкілля, а також забезпечення енергодоступності та викорінення енергетичної бідності в умовах глобальної пандемії;

удосконалено:

– теоретико-методичні підходи щодо визначення напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України через: модернізацію енергетичної інфраструктури та балансування об'єднаної енергетичної системи; декарбонізацію, децентралізацію і діджиталізацію в контексті необхідності досягнення екологічності, конкурентності та автоматизації розвитку енергетики; демонополізацію енергетичного ринку та його подальшу лібералізацію;

– шляхи трансформації державної енергетичної політики України в умовах європейської інтеграції та глобальних викликів, що полягають у необхідності: інтеграції української енергосистеми з європейською ENTSO-E і забезпечення можливостей експортно-імпортних перетоків; забезпечення надійної роботи об'єднаної енергетичної системи України (в тому числі захист об'єктів енергетики у надзвичайних ситуаціях та в умовах загроз військового характеру); створення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів з урахуванням вимог ЄС щодо створення та підтримки таких запасів; реалізацію євроінтеграційного напрямку реформ в контексті всебічної інтеграції національної енергетики в європейський та глобальний енергетичний ринок;

– теоретичні підходи щодо шляхів подолання зелено-вугільного парадоксу в енергетиці України (ситуації, коли будуються зайві потужності сонячних і вітряних електростанцій, які не можна збалансовано адаптувати в

існуючу енергосистему) шляхом: науково-обґрунтованого обмеження будівництва зайвих потужностей відновлюваних джерел енергії; побудови додаткових маневрових і резервних потужностей; укладання меморандуму взаєморозуміння між державою та інвесторами відновлюваної енергетики щодо поточної ситуації та перспектив розвитку галузі; погашення перед інвесторами заборгованості за «зеленим» тарифом, в тому числі через випуск облігацій внутрішньої державної позики.

дістали подальшого розвитку:

– категоріально-понятійний апарат державно-управлінської науки шляхом уточнення змісту понять «державна енергетична політика», «механізми реалізації державної енергетичної політики», що пов'язано з необхідністю адаптації їх змісту до існуючих викликів сучасного розвитку глобальної енергетики, що, на відміну від існуючих визначень передбачає тлумачення поняття «державна енергетична політика», як цілеспрямованої, передбачуваної, в рамках діючого законодавства діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність механізмів її реалізації щодо створення належних умов для: забезпечення процесів видобування, переробки, транспортування, зберігання, виробництва, розподілу, раціонального використання енергетичних ресурсів; оптимальної диверсифікації джерел і шляхів поставок енергоносіїв; формування конкурентного та інвестиційно привабливого енергетичного ринку; оптимізації та розвитку енергетичної інфраструктури; забезпечення сталого інноваційного розвитку енергетичного сектору та будівництва нової енергогенерації; забезпечення енергетичної безпеки країни; наближення енергетики до потреб суспільства;

– обґрунтування особливостей застосування механізмів реалізації державної енергетичної політики шляхом використання логіко-аналогової моделі, в основу якої покладено критерій оптимальності за Парето, відповідно до якого, формуючи конкретні напрями державної енергетичної політики, слід узгодити внутрішні потреби і можливості, потреби

європейського вектору розвитку, а також глобальні виклики; за цим критерієм оптимальним буде той напрям державної енергетичної політики, реалізація якого, принаймні, не шкодить інтересам жодного з учасників зазначеної політики;

– узагальнення світових тенденцій та систематизація концептуальних підходів до функціонування механізмів реалізації державної енергетичної політики в різних країнах (формування інтегрованого енергетичного ринку, забезпечення енергоефективності та енергозбереження, як головних пріоритетів енергетичної політики; перехід до кліматично нейтральної енергетики; стимулювання виробництва альтернативної та відновлюваної енергії через «зелені» тарифи та систему пільгового оподаткування; створення резервного (стабілізаційного) фонду нафти та нафтопродуктів), що дозволило виявити раціональні підходи, механізми, інструменти та розробити практичні рекомендації щодо напрямів удосконалення державного регулювання розвитку енергетики в Україні та надати їм комплексного та цілеспрямованого характеру адаптації до існуючих національних умов.

Практичне значення одержаних результатів полягає в узагальненні та доповненні існуючих знань, теоретико-методичних підходів щодо обґрунтування напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України в сучасних умовах.

Чернівецькою обласною державною адміністрацією пропозиції щодо напрямів розвитку енергетики на регіональному рівні розглянуто та схвалено до використання в межах Плану заходів з реалізації у 2021-2023 рр. Стратегії розвитку Чернівецької області на період до 2027 р., а саме, розвитку паливно-енергетичного комплексу регіону (підтримка розвитку переробки низькосортної деревини, виробництво брикетів у громадах області) (довідка № 01.60/30-1305 від 04.06.2020 р.).

Зіньківською районною державною адміністрацією Полтавської області розглянуто, схвалено та використовуються в межах виконання «Програми соціально-економічного та культурного розвитку Зіньківського району на

2020 рік» запропоновані концептуальні засади стратегії формування державної енергетичної політики в Україні, яка передбачає комплексну взаємодію відповідних механізмів її реалізації: політико-адміністративного, законодавчо-нормативного, фінансово-економічного, соціально-комунікаційного (довідка № 01-46 від 08.09.2020 р.).

Результати дисертаційного дослідження, а саме: поглиблення понятійно-категоріального апарату, виокремлення механізмів реалізації державної енергетичної політики та визначення напрямів їх удосконалення використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Державна політика: аналіз та механізми впровадження» та «Політика європейської інтеграції» за програмою підготовки магістрів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» у Національному університеті цивільного захисту України (акт № 3 від 10.03.2020 р.).

Основні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування для подальшого удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України, в тому числі на регіональному та місцевому рівнях.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею і містить одержані здобувачем особисто нові результати в галузі науки державного управління, які у сукупності сприяють розв'язанню науково-прикладного завдання, що полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України. Особистий внесок здобувача в спільних наукових роботах наведено у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (м. Харків, 2019 р.), «Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком» (м. Дніпро, 2019 р.); на Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Державне управління у сфері цивільного

захисту: наука, освіта, практика» (м. Харків, 2020 р.); на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи» (м. Харків, 2019 р.), «Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи» (м. Київ, 2019 р.).

Публікації. Основні положення і результати дослідження висвітлено в 12 публікаціях, із них: 5 – статті у наукових фахових виданнях з державного управління, 2 – статті в іноземних виданнях, 5 – тези конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належать особисто здобувачу, становить 3,2 др. арк.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність та зміст державної енергетичної політики

Державна енергетична політика України в сучасних умовах покликана забезпечити не тільки подальше реформування енергетики в контексті забезпечення достатнього рівня енергетичної безпеки України, а й сталого (соціально-економічного на екологічних засадах) розвитку держави. Це свідчить про необхідність всестороннього дослідження питань пов'язаних з визначенням теоретико-методичних засад реалізації державної енергетичної політики.

В контексті дослідження теоретико-методичних засад реалізації державної енергетичної політики розглянемо різні наукові погляди та методичні підходи до визначення її основних понять та дефініцій: «політика», «державна політика», «державна енергетична політика».

На початку ХХ ст. М. Вебер визначив сутність політики, «як сферу відносин і діяльності з керівництва (управління) суспільством. При цьому основним інститутом політичного управління виступала і продовжує залишатися держава, що є виразником загальних інтересів в політиці і з цієї причини виконує інтегруючу роль у суспільстві. Тому державна політика в порівнянні з політикою будь-якої іншої політичної організації (партії, блоку) висловлює загальні інтереси населення в цілому. Цим вона підтримує і відтворює соціально-політичну цілісність суспільства. А для виконання такого призначення держава створює відповідну систему органів та інститутів влади, що здійснюють розробку та реалізацію державної політики [11].

На думку Лобанова В.В., політика – це спосіб організації суспільства за

допомогою влади, її функціонування; процес досягнення і підтримки цілісності і одночасно зіткнення різних інтересів; відносини на основі групування, що виливаються і в боротьбу, і в компроміс; управління суспільством з боку еліти на основі інститутів [110].

У сучасній політико-соціологічній літературі склалися різні підходи до визначення специфіки державної політики. Наприклад, широко застосовується поняття «governance», що інтерпретується, як управлінська діяльність держави. Слід також зазначити, що найчастіше закордонні автори вищеназване поняття ототожнюють із категорією «public administration». Нарешті, в науковому обігу застосовується вираз «public policy», яке також інтерпретується, як політика держави та інших публічних політичних організацій щодо задоволення потреб населення [11].

Чиркин В.Е. державну політику можна визначає, як політичний процес управлінського впливу інститутів держави на основні сфери суспільства, що спирається на безпосереднє застосування державної влади, як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулювання функціонування і розвитку економіки, соціальної сфери та інших підсистем суспільства за допомогою розміщення ресурсів, розподілу, перерозподілу суспільних благ та інших заходів.

У змісті системи державної політики Райзберг Б.А. виділяє «піраміду впливу», що включає в себе чотири різновиди структур: «владну структуру», «навколорядні структури», «середній клас елементів управління» і «керований об'єкт». А основними компонентами системи державної політики є: субстанціональні, людські, інституційні, процесуальні елементи [153].

Субстанціональним елементом системи державної політики виступає влада, або «владна структура». Вона перебуває в центрі системи політики. А навколо неї на владних і навколорядних орбітах розташовуються інші компоненти її змісту. Характер державної влади передбачає застосування широкого кола заходів і способів примусу для здійснення передбачених законом процесів управлінського впливу на суспільство і його підсистеми з

питань розміщення ресурсів, розподілу, перерозподілу суспільних благ і т.і.

Людські компоненти системи державної політики представлені керівниками держави і його основних інститутів (від вищої державної, до регіональних і місцевих), а також класом професійних управлінців, який зазвичай називають державними службовцями, або бюрократією. Остання функціонує в різних інститутах і на різних щаблях законодавчої, виконавчої та судової влади як по вертикалі, так і по горизонталі.

Перераховані суб'єкти функціонують у складі певних державних інститутів і органів, які відносяться до інституційних компонентів системи державної політики. Особливий статус має інститут глави держави, адміністрація якого здійснює загальнодержавні функції-завдання в усіх сферах суспільного життя. Також за функціональними характеристиками виділяються державні інститути загальної компетенції, які діють в системі законодавчої, виконавчої та судової влади, в регіонах і на місцях. Такі інститути, як, наприклад, уряд країни, адміністрації міст, областей та інші, вирішують численні економічні, соціальні та інші завдання. Те саме можна сказати і до вищих судових органів, які приймають до розгляду справи в межах своєї компетенції. Окреме місце займають державні інститути, які мають вузьку спеціалізацію. На найвищому державному рівні в урядах виділяються, наприклад, інститути суто економічного блоку, до яких відносяться міністерства економіки, фінансів та ін. До соціального блоку відносяться міністерства охорони здоров'я, соціального захисту, освіти і науки тощо. Аналогічним чином функціонує система законодавчої влади, так, наприклад, у парламенті є комітети, комісії і підкомітети суто економічного, соціального, міжнародного, екологічного та іншого профілю. Зрозуміло, що в рівній мірі зазначене відноситься і до інститутів судової влади.

Істотну роль в розробці і реалізації державної політики мають процесуальні компоненти, які характеризують різноманіття структурних зв'язків і відносин суб'єктів та інститутів державної влади: тобто повним

управлінським циклом. Останній включає в себе наступні стадії: вироблення і прийняття того чи іншого політичного рішення щодо управлінського впливу; організація виконання політичного рішення; регулювання об'єкта політичного управління; облік і контроль за виконанням політичного рішення і, нарешті, узагальнення результатів реалізації тієї чи іншої політики [15].

Загалом поняття «державна політика» є неоднозначним і теоретично дискусійним в зарубіжній та вітчизняній науці.

Зокрема, канадський політолог Л. Пал визначає її, як «напрям дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв'язання певної чи сукупності взаємно пов'язаних проблем» [139].

Англійські науковці Б. Гогвуд та Л. Ган стверджують, що державну політику необхідно відрізнити від щоденних рішень, які приймають державні органи [45].

Інші західні дослідники Е. Янг і Л. Куїнн здійснили узагальнюючий підхід до визначення державної політики та пропонують її розглядати в таких аспектах:

– державна політика – це дії, що їх реалізує владний орган, який має законодавчі, політичні та фінансові повноваження це робити;

– державна політика – це реакція держави на реальні життєві потреби чи проблеми, тобто така політика намагається реагувати на конкретні потреби або проблеми суспільства чи суспільних груп, наприклад, громадян, недержавних організацій чи органів влади;

– державна політика зорієнтована на досягнення мети, тобто намагається досягти кількох визначених цілей у спробі розв'язати або розглянути певні проблеми чи потреби в конкретному суспільстві;

– державна політика – це курс дій, тобто не одне певне рішення, дія чи реакція, а ретельно розроблений підхід або стратегія;

– державна політика – це рішення щось робити або рішення нічого не робити, що означає: визначена політика може привести до дій у спробі

розв'язати проблему або ж базуватися на переконанні, що проблему буде розв'язано в рамках поточної політики, тобто не привести до жодних дій;

– державна політика здійснюється одним або групою авторів, тобто політику може реалізовувати один представник влади чи владний орган або багато гравців; державна політика передбачає обґрунтування дій, тобто, як правило, містить пояснення логіки, на якій вона ґрунтується;

– державна політика – це рішення, що вже ухвалене, а не намір чи обіцянка [211].

Колектив авторів НАДУ в публікації «Державна політика» визначає це поняття, як «сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни» [53].

Бельська Т.В. вважає, що державна політика – це сукупність намірів, державно-управлінських рішень, інструментів їх впровадження та моніторингу виконання, що реалізуються за участі основних суб'єктів (органів влади, представників бізнесу, інститутів громадянського суспільства) [16].

Атаманчук Г. визначає державну політику як сукупність цілей та завдань, які практично реалізуються державою, і засобів, що використовуються при цьому, зауважуючи, що зміст державної політики – це оптимальний синтез об'єктивних тенденцій суспільного розвитку та суб'єктивних суджень людей про свої інтереси в ньому. В кожній державі політика формується під впливом багатьох обставин, є збігом певних чинників, буває доволі кон'юнктурною та персоніфікованою. Сенс державної політики він вбачає у модернізації матеріального й духовного виробництва до соціальних умов життя на базі науково-технічного прогресу, розвитку людини та взаємовигідного розподілу праці з іншими державами [6].

Розглядаючи питання науково-методологічного наповнення змісту поняття державної політики, В. Тертичка наголошує, що державна політика

як багатовекторна система відтворює динамічну єдність і взаємодію основних сфер суспільного життя; під час формування державної політики вкрай важливо враховувати вплив на її зміст соціально-економічних та політичних чинників [15].

Загалом, українські вчені зазначають, що дослідження державної політики – це аналіз розвитку, управління, впровадження й оцінювання політичних ініціатив, рішень і дій, процес обґрунтованого навчання або вдосконалення на підставі врахування і вивчення помилок та недоліків. Дослідження державної політики зосереджене на повсякденному політичному житті та його змісті з удосконаленням цілей [54].

Використовуючи вищезазначені особливості визначення поняття «державна політика» перейдемо до розгляду існуючих теоретико-методичні напрацювань щодо визначення дефініції «державна енергетична політика».

На сайті Міністерства енергетики та вугільної промисловості України зазначається, що базовим документом державної енергетичної політики, що визначає мету і цілі розбудови енергетичного сектору на період до 2035 року є Енергетична стратегія України.

У вказаній Енергетичній стратегії України зустрічається поняття «державна енергетична політика», однак визначення цього терміну в документі відсутнє.

В Законі України «Про енергозбереження» дається визначення енергозберігаючої політики, як адміністративно-правового і фінансово-економічного регулювання процесів видобування, переробки, транспортування, зберігання, виробництва, розподілу та використання паливно-енергетичних ресурсів з метою їх раціонального використання та економного витрачання [150].

Прикладом найбільш загального визначення цієї дефініції є її тлумачення К.Є. Лещенком, який визначає енергетичну політику в такий спосіб: «Енергетична політика – це діяльність держави, спрямована на обов'язкове регулювання системи видобутку, переробки, розподілу і

використання енергії».

Також такий підхід найбільш поширений серед західних авторів. Наприклад, визначення Ф. Мсгована звучить наступним чином: «Енергетична політика включає в себе заходи в секторах вугілля, електроенергії, нафти і газу, ядерної та відновлюваної енергетики, а також заходи, спрямовані на підвищення енергоефективності в сфері постачання і споживання» [224].

Дуже близьким є визначення К. Харріса: «Енергетична політика – це шлях, обраний урядом для вирішення питань розвитку енергетики, включаючи виробництво енергії, її розподіл і споживання» [217].

Він також концентрується на тому, що енергетична політика включає в себе повний цикл управління енергетичним сектором, і окремо підкреслює, що буває не тільки державна енергетична політика, а й енергетична політика кожного окремого підприємства або фірми.

У свою чергу, навпаки, прикладом вузької дефініції, в якій енергетична політика розглядається тільки в контексті управління енергетичним ринком в кризових умовах, є підхід В.В. Бушуєва, а саме: «Енергетична політика – комплекс урядових заходів, спрямованих на довгострокову стабілізацію внутрішнього енергетичного ринку та забезпечення ефективності функціонування національної економіки в умовах нестабільності світових цін на природні невідновлювальні енергоносії» [203].

Оригінальним є підхід, представлений М.Б. Петровим, він розглядає енергетичну політику не як діяльність держави, а як складну систему взаємовідносин між різними інститутами, і визначає її наступним чином: «Енергетична політика – система відносин, що формують з державно-владних позицій цільове бачення довгострокового розвитку енергетики, виявлення альтернатив і мобілізації ресурсів для її розвитку, а також комплекс інструментів цільового розвитку в координації з суміжними політиками, які працюють на здійснення стратегії національного розвитку, – промислової, інвестиційної, науково-технічної» [144].

На думку Перебийніс В., урядова енергетична політика має передбачати покращення інвестиційного клімату, запровадження механізмів залучення інвестицій від компаній, представлених на національному ринку, розвиток державно-приватного партнерства, об'єктивну оцінку та раціональне використання національних ресурсів, підвищення енергетичної безпеки за рахунок створення необхідних резервів, підтримки заходів з енергозбереження та розвитку альтернативної енергетики [142].

Іляш О.І. вважає, що розвиток та ефективне функціонування енергетичної сфери базується на конкретно визначеній енергетичній політиці держави, що включає подолання залежності від одного постачальника енергоносіїв, оптимізацію механізму управління податками, лібералізацію енергетичних ринків, а також створення сприятливих умов для інвестування в розроблення сучасних технологій і альтернативних джерел енергії [88].

Кобилянська Л.М. зазначає, що країна повинна дотримуватися зрівноваженої енергетичної політики, ґрунтованої на балансі між потребами в енергоресурсах вітчизняної промисловості, власним імпортом, а також екологічним ефектом від використання цих енергоресурсів [102].

На думку Саприкіна В., державна енергетична політика України має бути зорієнтована на: подолання кризових явищ в енергетиці; підвищення рівня енергетичної безпеки України в умовах переходу до сталого розвитку; визначення базових орієнтирів для формування довгострокових завдань розвитку паливно-енергетичного комплексу [160].

Проаналізувавши різні підходи до визначення «державної енергетичної політики», ми прийшли до висновку, що частина дослідників пропонує під державно енергетичною політикою розуміти енергетичний ринок – «систему об'єднаних договірно-господарськими зв'язками ланок, що беруть участь у виробництві і просуванні енергоресурсів, енергопродукції та енерготоварів від виробників до споживачів».

У свою чергу, інша частина дослідників наполягає на тому, що енергетичний ринок, як об'єкт державної енергетичної політики занадто

вузько визначає її сутність. Тому під об'єктом пропонують розуміти енергетичну систему, як сукупність цільових груп паливно-енергетичного комплексу: органів державної влади, що регулюють розвиток енергетики і галузей, що взаємодіють з нею, підприємницьких структур паливно-енергетичного комплексу та суміжних галузей, громадських організацій, населення.

Відзначимо, що енергетична політика повинна бути спрямована не тільки на підвищення ефективності, але і на забезпечення соціальної справедливості та вирішення питань, пов'язаних з екологічними наслідками використання енергії, а також довгостроковою стійкістю наявних у розпорядженні суспільства енергетичних ресурсів.

Крім того, енергетична політика повинна відповідати державній політиці в інших сферах, таких як транспорт, навколишнє середовище, промислова політика і податкова політика. Узагальнивши все вище викладене, можна виділити наступні цілі енергетичної політики: збільшення економічної ефективності поставок енергії та ефективності використання енергії; різноманітність джерел поставок енергії; узгодження цілей енергетичної політики та інших політичних цілей, особливо цілей екологічної політики, енергетична безпека; мінімальна вартість і максимальна доступність енергетичних ресурсів; збереження енергоресурсів; дослідження в області технологій енергозабезпечення; стійкість енергопостачання. В результаті узагальнення підходів до визначення поняття «енергетична політика» нами було сформульовано наступну дефініцію.

На наш погляд, державна енергетична політика – це цілеспрямована, передбачувана, в рамках діючого законодавства діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність механізмів її реалізації щодо створення належних умов для: забезпечення процесів видобування, переробки, транспортування, зберігання, виробництва, розподілу, раціонального використання енергетичних ресурсів; оптимальної диверсифікації джерел і шляхів поставок енергоносіїв; формування

конкурентного та інвестиційно привабливого енергетичного ринку; оптимізації та розвитку енергетичної інфраструктури; забезпечення сталого інноваційного розвитку енергетичного сектору та будівництва нової енергогенерації; забезпечення енергетичної безпеки країни; наближення енергетики до потреб суспільства [126].

Як ми вже відзначали, все частіше державна енергетична політика, що проводиться національними урядами, знаходиться в залежності від міжнародного контексту. Міжнародний вимір енергетичних питань призвів до створення тісного взаємозв'язку між енергетичною та зовнішньою політикою. Згідно домінуючому уявленню про «загальне благо», дії однієї країни в сфері енергетичної політики знаходять своє відображення в позитивних чи негативних наслідках для інших країн.

Таким чином, національні уряди не вільні проводити енергетичну політику ізольовано один від одного. У визначенні зовнішньої енергетичної політики ми будемо спиратися на підхід С.З. Жізніна, згідно з яким зовнішня енергетична політика - це сфера діяльності держави в міжнародних відносинах щодо захисту і відстоювання національних інтересів, зумовлених виробництвом, транспортуванням і споживанням енергоресурсів [234].

На наш погляд, під зовнішньою державною енергетичною політикою слід розуміти сферу міжнародної активності органів державної влади щодо реалізації національних інтересів на світових енергетичних ринках у сфері розвитку енергетики, зокрема її виробництва, розподілу і споживання.

Енергетичні ресурси є одночасно і потенційними інструментами зовнішньої політики, і фактором, який може впливати на результати зовнішньої політики держави. Наприклад, Бренда Шаффер в своєму аналізі, зазначає, що зміни на енергетичному ринку закономірно змінюють стосунки між країнами-виробниками і країнами-споживачами, відповідно «енергетичні інтереси, особливо в умовах жорсткої міжнародної ринкової конкуренції, впливають на картування геостратегічних інтересів» [229].

Класичні дослідження з енергетичної геополітики зародилися в рамках

реакції на наслідки двох нафтових криз 1970-х рр., які розкрили ступінь уразливості і залежності промислово розвиненого західного світу від видобувних видів палива. Одним з представників цієї школи є Мелвін А. Конант, який провів одне з перших систематичних досліджень енергетичних проблем з геополітичної точки зору.

У 1978 р. Конант і Ферн Голд опублікували «Геополітику енергетики», дослідження, яке вважається центральним в літературі з енергетичних геополітичних досліджень. Вони вже тоді відзначили, що «доступ до сировини, особливо до енергії, є одним з головних пріоритетів міжнародних політичних відносин. Здатність здобувати основні товари більше не залежить від традиційних колоніальних відносин або військової могутності, а залежить від географічних чинників і політичних рішень урядів. Країна, що має контроль над ресурсами, буде контролювати тих, хто покладається на ресурси, що призведе до глибокої трансформації міжнародних відносин [213].

Проте, широку популярність енергетична геополітика набрала вже після 1990-х рр., коли глобальні ресурси, в основному видобувні види палива, стали дефіцитними в умовах зростаючого світового попиту на енергію. У той же час із закінченням «холодної війни» з'явилися нові концепції, і в світових дискусіях стала проявлятися занепокоєння з приводу енергетичної безпеки. У 1996 р. Джон Мітчелл, Пітер Бек і Майкл Груббе висвітлили зміни глобальної енергетичної геополітичної ситуації після холодної війни в книзі «Нова геополітика енергетики». За їх словами, оновлення енергетичної геополітики було викликано рядом факторів, в тому числі: 1) із закінченням холодної війни основні обмеження на свободу дій Сполучених Штатів на Близькому Сході та інших регіонах світу були зняті; 2) міжнародна торгівля енергією була сильно трансформована за рахунок російських нафтогазових ресурсів, а також за рахунок інтеграції в світову систему інших колишніх радянських країн; 3) зросло значення природного газу і його частка в енергетичному секторі завдяки розвитку технологій [225].

З 2000 р. неухильно зростає число аналітичних досліджень, присвячених глобальній енергетиці, які підкреслюють важливість енергетичної геополітики. Однак лише деякі автори спробували прояснити саме поняття геополітики енергетики. Одним з них був Філіп Ендрю-Спід, який зазначив, що енергетична геополітика відноситься до вивчення національної безпеки і міжнародної політики в контексті глобальної енергетичної сцени. Для нього ключовими факторами геополітики енергетики є: нестабільність в нафтовидобувних регіонах через внутрішні, регіональні і міжнародні чинники; зростання національних нафтових компаній; ресурсний націоналізм; виснаження запасів у традиційних постачальників і відкриття нових морських шляхів [212].

Грецькі дослідники І. Відакіс і Г. Балтос створили концепцію «геоенергії» для розгляду впливу енергетичних ресурсів на політичну і економічну системи, а також їх впливу на міжнародні відносини. Геоенергії є для авторів новим методом аналізу процесу прийняття політичних рішень, як в національних, так і в міжнародних масштабах. Етапи аналізу: на першому етапі розглядається процес прийняття рішень у політичній, економічній і навіть соціальній сферах виходячи з географічних умов регіонів, що визначаються за допомогою обробки інформації про енергетичні ресурси. На наступному етапі розглядається взаємозв'язок між політичними рішеннями і діями та наявністю енергетичних ресурсів, а також потенціалом використання цих ресурсів. Вивчення енергетичних взаємозв'язків на глобальному або регіональному рівні дозволяє: по-перше, оцінити вплив нових технологій на енергетичну галузь, в основному спостерігаючи, як ці нові технології впливають на рішення проблеми дефіциту енергоресурсів і як вони змінюють геостратегічне значення різних регіонів світу; по-друге, зібрати кількісні та якісні дані про брак енергоресурсів, з урахуванням причинного зв'язку між дефіцитом енергоресурсів і певними політичними рішеннями; і, по-третє, створити класифікацію світових держав відповідно до запасів енергетичних ресурсів, які вони контролюють [218].

Олів'єра Л. в своєму аналізі енергетичної геополітики країн, що розвиваються, стверджує, що геополітику енергії можна розуміти як сукупність всіх геополітичних і стратегічних елементів, які впливають на контроль над енергетичними запасами, освоєнням технологій, енергетичною інфраструктурою і використанням енергоресурсів. У визначенні концепції Л. Олівейри змінними аналізу енергетичної геополітики є: 1) географічне положення і розподіл основних запасів енергетичних ресурсів; 2) географічне положення країн-експортерів і імпортерів, великих споживачів і виробників енергії; 3) роль геополітичного та стратегічного протистояння між державами імпортерами та експортерами; і 4) стратегії груп країн або великих держав для забезпечення власної енергетичної безпеки та впливу на інші країни у сфері енергетики [226].

У свою чергу, М. Контант і Ф. Голд підкреслюють такі змінні, як географічне положення, лінії поставок, технологічні та переробні потужності і фактори, що впливають на попит і пропозицію, такі як аналіз запасів, переробка, відкриття нових родовищ, збільшення споживання і дослідження, а також енергетичні технології [213].

Інші науковці виділяють такі ж чинники, що визначають енергетичну геополітику. Однак вони підкреслюють, що вплив географічних чинників на енергетичну безпеку не є статичним, і він змінюється протягом багатьох років «з розвитком технологій, зміною попиту на сировину, зміною внутрішніх і міжнародних політичних цілей, а також зміною стандартів оцінки законності засобів досягнення політичних цілей». У той же час протягом всієї історії значення географічних чинників також варіювалось залежно від еволюції міжнародної системи і появи нових міжнародних суб'єктів. Крім усього іншого, енергія, будучи дефіцитним, нерівномірно розподіленим і дорогим товаром, схильним до значних коливань цін, має низку характеристик, які роблять її здатною використовуватися в якості потужної економічної зброї, зі значними наслідками для перспектив світової економіки і геополітичної взаємодії між виробниками енергії, між її

споживачами і між першим і другим. Для того, щоб геополітичний суб'єкт міг використовувати енергетику як зброю, він повинен відповідати трьом умовам: 1) бути на енергетичному ринку глобальним гравцем, або хоча б регіональним, в плані експорту енергоносіїв, для того, щоб бути в змозі впливати на ринкове ціноутворення; 2) економіка повинна бути багатопрофільною, а не тільки сировинною, що дозволяло б йому протистояти зовнішнім загрозам і тиску; і, нарешті, 3) його економіка повинна бути достатньо стабільна, щоб внутрішня політика мінімально страждала від економічних втрат, викликаних його геополітичною грою. На основі концептуальних меж, представлених вище, геополітика енергії - це вивчення взаємодії між усіма учасниками глобального енергетичного сценарію, а також впливу енергії і всіх змінних, що входять в комплексну енергетичну систему (географічне положення, система поставок, енергетичні технології, переробні виробництва, а також фактори, що впливають на попит і пропозицію енергії), на процес прийняття рішень у політичній, економічній, військовій та соціальній сферах [220].

Слід зазначити, що енергетика відіграє ключову роль в ресурсному забезпеченні економічного розвитку і підвищенні конкурентоспроможності економіки держави. Тому проведемо аналіз існуючих на сьогоднішній день моделей державної енергетичної політики і зробимо оцінку їх ефективності, що має велике практичне значення, в першу чергу з точки зору формування моделі української енергетичної політики.

Аналіз політики різних держав у сфері енергетики в сучасному світі дозволяє нам виділити три моделі державної енергетичної політики [121].

Перша модель – національно-монопольна енергетична політика – характерна для держав, що володіють значними енергетичними ресурсами, а її відмінною рисою є той факт, що енергетична політика розглядається, як окремий економічний сегмент, який в значній мірі підконтрольний державі. Це зумовлює більш закритий характер енергетичної галузі для незалежних внутрішніх і іноземних суб'єктів. При цьому енергетика розглядається, як

базисна основа економіки в цілому, ресурсна база для її розвитку. Зазначені риси можна спостерігати в Азербайджані, Туркменістані, Таджикистані. Національно-монопольна модель поширена також і в таких багатих енергетичними ресурсами державах, таких як Венесуела, Іран, Саудівська Аравія.

Друга модель – національно-конкурентна: формування цієї моделі державної енергетичної політики почалося в 1980-1990-х рр., коли, наприклад, в таких державах, як США, Нова Зеландія та ін. відбулися реформи найважливіших енергетичних галузей – електроенергетики і газової промисловості. Якщо до початку реформ в більшості країн світу енергетика в цілому розглядалася як діяльність, яку має здійснювати держава (або підконтрольні державі структури), то в 1980-х рр. домінуючою стає ліберальна доктрина, яка передбачає зменшення державного втручання в усі сектори енергетики. Найбільш яскравим прикладом цього підходу стала політика урядів Р. Рейгана (США) і М. Тетчер (Великобританія), що здійснили дерегулювання багатьох ринків, які раніше вважалися монопольними, в першу чергу газового і електроенергетичного. В результаті реформ в інституційній структурі газової галузі та електроенергетики відбулися значні зміни: відмова від державного регулювання цін виробників, приватизація і поділ видів діяльності, надання великим споживачам права вибору постачальника та ін. На початковому етапі лібералізації в газовій галузі та в електроенергетиці проявилися позитивні результати – посилилася конкуренція серед виробників, що призвело до скорочення витрат виробництва і зниження цін на енергоресурси. Це стало важливим стимулом для розвитку економіки в цілому.

Так, в США в період з 1988 по 1995 рр. оптові ціни на газ знизилися на 26%, у Великобританії з 1990 по 1999 рр. середні ціни на газ для промисловості впали на 45%, а для побутових споживачів – на 20% [120].

Однак на сучасному етапі у національно-конкурентної моделі з'являється все більше противників, що об'єктивно це викликано кризовими

явищами в енергетиці в результаті здійснення реформ щодо лібералізації.

В результаті розпочалося формування нової моделі державної енергетичної політики – інтеграційно-конкурентної, покликаної створити спільний енергетичний ринок і випрацювати єдину державну політику для цілого ряду країн шляхом інтеграції державних енергетичних політик, вироблення загальних стандартів і законів управління в цій сфері. Інтеграційно-конкурентна модель формується в енергетичній політиці Європейського союзу і країн Скандинавії (Норвегії, Швеції, Данії, Фінляндії), де державна енергетична політика ґрунтується на продовженні спільної політики розвитку конкуренції та інтеграції спільного ринку. Важливою умовою реалізації єдиної енергетичної стратегії ЄС і формування єдиного енергетичного ринку є здійснення реформ в галузі енергетики, що передбачає лібералізацію ринку, розвиток конкурентних відносин у цій галузі [121].

Слід зазначити, що національно-конкурентна та інтеграційно-конкурентна моделі державної енергетичної політики схожі за своїми базовими характеристиками. Остання є своєрідним наслідком еволюції національно-конкурентної моделі. Характерними рисами обох моделей є розвиток конкурентних відносин в енергетичній сфері. Роль держави в цих моделях досить висока, однак акцент робиться на формуванні умов для функціонування ринку (зокрема, на створення нормативно-правової бази), а не на використанні адміністративних ресурсів і директивному управлінні.

При цьому специфіка інтеграційно-конкурентної моделі полягає в зниженні ролі національних державних політик в сфері енергетики. І навпаки, національно-монопольна модель енергетичної політики демонструє прагнення до директивної моделі управління енергетикою, прагнення держави взяти під контроль основні ресурси через збереження провідних активів в енергетичній сфері. При цьому енергетична політика формується у відриві від економіки в цілому, представляючи, скоріше, засіб для розвитку останньої [121].

Отже, і національно-конкурентна (і інтеграційно-конкурентна), і

національно-монопольна моделі державної енергетичної політики на сучасному етапі демонструють істотні обмеження. Тому в Україні сьогодні необхідно прагнути до пошуку нової оптимальної моделі державної енергетичної політики, основу якої складе збалансоване поєднання переваг конкуренції з державним контролем і підтримкою інвестицій в стратегічні проекти розвитку енергетичної сфери.

1.2. Теоретичні основи механізмів реалізації державної енергетичної політики

Для більш глибокого розуміння сутності та змісту державної енергетичної політики, необхідно розкрити суб'єктно-об'єктні відносини, а також виокремити механізми її реалізації.

Ключовими суб'єктами державної енергетичної політики в Україні є Кабінет Міністрів України, галузеві міністерства та відомства тощо: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної енергетичної політики – Міністерство енергетики України; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП); місцеві органи виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; суб'єкти господарської діяльності незалежно від їх відомчої належності та форм власності, що займаються виробництвом, передачею, розподілом, постачанням, купівлею-продажем енергії всіх видів; суб'єкти, що здійснюють централізоване диспетчерське (оперативно-технологічне) управління – оперативне управління об'єднаною енергетичною системою України із забезпеченням надійного і безперебійного, з додержанням вимог енергетичної безпеки, постачання електричної енергії споживачам; споживачі енергії – суб'єкти господарської діяльності та фізичні особи, що використовують енергію для власних потреб.

До повноважень Кабінету Міністрів України, як вищого органу

управління, належить виконання Законів України в сфері паливно-енергетичного комплексу, ствердження енергетичної політики і умов управління державними енергетичними активами, удосконалення системи управління паливно-енергетичного комплексу. До повноважень міністерств слід віднести безпосереднє державне управління в галузях відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України засад.

Окремі повноваження щодо управління в енергетиці, пов'язані з розміщенням енергетичних об'єктів і формуванням соціально значимих тарифів, можуть делегуватися відповідним органам місцевого самоврядування.

Державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суміжних ринків в електроенергетичній, газовій і нафтовій галузях здійснюється НКРЕКП. Основним завданням Комісії є регулювання відносин між учасниками енергетичних ринків на засадах недискримінаційності і ефективності їх роботи.

НКРЕКП здійснює в установленому порядку перегляд умов ліцензування підприємницької діяльності з формуванням кваліфікаційних вимог до керівників підприємств, створює системи моніторингу ліцензованої діяльності, визначає механізм припинення дії ліцензій.

Контроль за технічним станом об'єктів, режимами енергоспоживання, дотримання вимог безпеки здійснюють відповідні державні інспекції, а також відповідні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, функції і повноваження яких слід чітко регламентувати законами та іншими нормативно-правовими актами для того, щоб забезпечити баланс інтересів громадян, держави і власників енергетичних об'єктів [47].

Зазначені суб'єкти державної енергетичної політики повинні забезпечувати реалізацію державного управління повного, надійного і екологічно безпечного задоволення потреб населення України і суспільного виробництва в енергетичних продуктах та покликані забезпечити реалізацію розробленої «Енергетичної стратегії України на період до 2035 року» [65].

В останні роки, з призначенням Кабінету Міністрів вищим директивним органом, проводиться реорганізація інституційної основи розробки і реалізації енергетичної політики. Кабінет Міністрів України відповідає за координацію політики і контроль за державними енергетичними компаніями. Енергетична політика займає важливе місце в його політичному порядку денному; при цьому в прийнятті рішень також беруть участь Парламент і Президент.

У число державних міністерств, відповідальних за енергетичну політику, входять:

- Міністерство енергетики, яке відповідає за більшість політичних заходів в сфері енергопостачання, координацію енергетичної політики в Уряді і надання рекомендацій Парламенту;
- Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України відіграє провідну роль в політиці в галузі енергоефективності; розділяє відповідальність за реалізацію політики в галузі енергоефективності з низкою міністерств і відомств;
- Міністерство захисту навколишнього середовища і природних ресурсів України відповідає за ліцензування та угоди про розподіл продукції в сфері розробки вуглеводнів, а також за політику в зв'язку зі зміною клімату;
- Міністерство розвитку громад та територій України розробляє політику і відповідні програми на місцевих рівнях;
- Міністерство фінансів відповідає за оподаткування, що має відношення до сектору енергетики.

Основними суб'єктами зовнішньої енергетичної політики є національні уряди. Двосторонні відносини між вищими ешелонами влади як і раніше є основним способом взаємодії для вирішення проблем, пов'язаних, в тому числі і з безпекою постачань. Крім того, саме через їх високу політичну валентність рішення в енергетичній сфері приймаються не тільки міністрами, які з внутрішнього боку займаються енергетичними питаннями, але також і керівниками урядів або керівниками держав (часто спільно з міністрами

закордонних справ), які керуються логікою і інструментами, характерними для зовнішньої політики. Іншими важливими дійовими особами є великі енергетичні компанії, що працюють, в першу чергу, в таких секторах, як природний газ або нафта.

Отже, в якості суб'єкта енергетичної політики ми пропонуємо розуміти органи державної влади, що регулюють розвиток енергетики. У свою чергу, для того, щоб не випустити з аналізу інші елементи енергетичної системи, ми введемо більш широке поняття – суб'єкти впливу енергетичної політики, під якими будемо розуміти цільові групи енергетичного комплексу та суміжних галузей, які безпосередньо впливають на розвиток паливно-енергетичного комплексу. У зв'язку з цим, ми будемо спиратися на перший підхід до визначення об'єкта енергетичної політики, розуміючи під ним енергетичний ринок, тому що в протилежному випадку, суб'єкт – державна влада, виявляється частиною об'єкта – енергетичної системи. Предметом енергетичної політики є комплекс заходів та інструментів з управління сталим розвитком енергетичної системи, а також системою взаємовідносин між державною владою і енергетичним ринком.

До об'єктів державної енергетичної політики відносяться сфери та галузі енергетики, регіони, території, а також явища, проблемні ситуації, які виникають в енергетичній сфері та потребують невідкладного вирішення; об'єкти енергетики, які забезпечують стале функціонування енергетичної системи, руйнація або пошкодження яких призведе до порушення енергопостачання господарюючих суб'єктів і населення, можливих людських жертв, значних матеріальних збитків, забруднення довкілля та погіршення екологічної ситуації.

В умовах сучасних трансформаційних перетворень в усіх сферах суспільного життя потребують відповідного обґрунтування та удосконалення існуючі принципи формування та реалізації державної енергетичної політики.

Згідно Закону України “Про засади державної регуляторної політики у

сфері господарської діяльності” від 11 вересня 2003 р., № 1160-IV, принципами державної регуляторної політики повинні бути наступні: доцільність; адекватність; ефективність; збалансованість; передбачуваність; прозорість та врахування громадської думки [78].

Згідно з Законом України «Про електроенергетику», державна політика в електроенергетиці базується на таких принципах:

- державне регулювання діяльності в електроенергетиці;
- створення умов безпечної експлуатації об'єктів електроенергетики;
- забезпечення раціонального споживання палива і енергії;
- додержання єдиних державних норм, правил і стандартів усіма суб'єктами відносин, пов'язаних з виробництвом, передачею, постачанням, розподілом і використанням енергії;
- створення умов для розвитку і підвищення технічного рівня електроенергетики;
- підвищення екологічної безпеки об'єктів електроенергетики;
- забезпечення захисту прав та інтересів споживачів енергії;
- збереження цілісності та забезпечення надійного і ефективного функціонування об'єднаної енергетичної системи України;
- сприяння розвитку конкурентних відносин на ринку електричної енергії;
- забезпечення підготовки кадрів високої кваліфікації для електроенергетики;
- створення умов для перспективних наукових досліджень;
- забезпечення стабільного фінансового стану електроенергетики;
- забезпечення відповідальності суб'єктів електроенергетики та споживачів;
- сприяння розвитку альтернативної енергетики як екологічно чистої і безпаливної підгалузі енергетики [77].

Науковець Лір В.Е. вважає, що головними принципами енергетичної політики України мають стати:

– принцип системності та емерджентності, що означає забезпечення балансу інтересів держави, бізнесу та суспільства на всіх рівнях територіально-галузевої ієрархії управління в енергетичній сфері;

– принцип еквівалентності, що означає пропорційний, рівноважний та недискримінаційний розвиток окремих галузей / підгалузей енергетичного сектору, а також регіональних / місцевих систем енергозабезпечення;

– принцип субсидіарності, який полягає в оптимальному балансі централізації та децентралізації систем енергозабезпечення;

– принцип різноманітності джерел енергії, що означає вільний розвиток нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії;

– принцип відкритості / закритості, що означає вільний доступ третьої сторони до енергетичних мереж та обмежений доступ до об'єктів енергетики підвищеної небезпеки;

– принцип сегментування, що означає розмежування ринків на окремі види діяльності з виробництва, транспортування та розподілу енергоресурсів;

– принцип прозорості, що забезпечує прозорість отримання інформації споживачами про рівень цін на енергоносії та якість отриманих енергетичних послуг, а також спостереження (моніторинг) суспільства за енергетичними потоками;

– принцип суверенітету споживача енергоресурсів, що означає забезпечення прав та реальної можливості споживачів стати повноцінним суб'єктом енергоринку (впливати на рівень цін із боку попиту);

– принцип адаптивності енергетичних систем, що означає коригування показників розвитку енергетики залежно від кон'юнктури енергетичних ринків;

– принцип екологічності, що означає незавдання шкоди навколишньому природному середовищу, тобто відображає необхідність заходів з охорони навколишнього середовища під час реалізації енергетичних

проектів;

– принцип соціальної відповідальності, що потребує врахування в енергетичній політиці соціальних потреб як виробників, так і споживачів, забезпеченню безпеки та соціального захисту робітників в енергетичній сфері [108].

При цьому зазначаємо, що, на нашу думку, державна енергетична політика також має відповідати таким принципам: наукової обґрунтованості та гнучкості; цілісності та упорядкованості; соціальної відповідальності та мотиваційності; екологічності та економічності; конкурентності та інноваційності; законності та невідворотності покарання; прозорості та відкритості; результативності та ефективності; інформатизації та дебіюрократизації тощо.

Важливу роль у питаннях формування та реалізації державної енергетичної політики відіграють обрані методи, під якими розуміється сукупність засобів і прийомів впливу держави через законодавчі й виконавчі органи на господарюючі суб'єкти з метою створення або забезпечення умов їх діяльності [52].

До методів реалізації державної енергетичної політики нами віднесено наступні:

- адміністративні, які ґрунтуються на застосуванні адміністративних актів і процедур, які обов'язкові до виконання суб'єктами енергетичної сфери;
- правові, які базуються на законодавчо-правових та нормативно-правових інструментах в енергетичній сфері;
- економічні, що передбачають створення державою умов, виконання яких робить відповідну діяльність суб'єктів господарювання економічно вигідною, при цьому держава впливає на їх діяльність через відповідні економічні інструменти;
- соціально-психологічні, які базуються на відкритості інформації та широкій участі суспільства в державній енергетичній політиці і

передбачають роз'яснення і популяризацію певних ідей щодо напрямів розвитку енергетичної сфери.

Розглянемо сутність та зміст механізмів реалізації державної політики.

В умовах сучасних глобальних трансформацій та викликів питання щодо особливостей механізмів реалізації державної політики (в незалежності від сфери її застосування) є надзвичайно актуальним.

Як писав Гегель, «кожна епоха є настільки індивідуальним станом, що в цей час можливо і необхідно приймати лише такі рішення, які впливають з самого цього стану. У безлічі світових подій не допомагає загальний принцип або спогад про подібні обставини», які не мають належної сили «в порівнянні з життєвістю або свободою сьогодення» [42].

Тому можливості реалізації конструктивної державної політики багато в чому визначаються станом держави, як суб'єкта управління, його ресурсною базою, динамікою зовнішнього середовища, станом кадрів в державному менеджменті, розвитком комунікацій влади та суспільства. Існує чимало й інших факторів, що впливають на формування і реалізацію управлінських цілей. У той же час всі вони, в кінцевому рахунку, відображаються і проявляються в способах і механізмах постановки і реалізації цілей, які використовуються для втілення державних програм і планів. Рівень і характер цих управлінських технологій показує реальну можливість держави свідомо регулювати і навіть конструювати суспільні відносини відповідно до інтересів суспільства.

Використовувані владою механізми формування та реалізації державної політики є рухомою ланкою цього процесу, яка чутливо реагує на будь-які зовнішні і внутрішні трансформації і змушує державу гнучко перебудовуватися, удосконалювати прийоми і засоби впливу.

На думку М. Кастельса, в сучасних умовах технології впевнено випереджають розвиток інститутів і навіть самої людини. Є вагомим підстави стверджувати й те, що механізми і технології формування державної політики безпосередньо впливають на сутнісні характеристики держави,

форми його взаємодії з іншими громадськими структурами. Тобто завдяки сучасним змінам, трансформуються структурно-функціональні характеристики держави, еволюціонують центр-периферійні відносини, зміцнюються позиції країни в міжнародній політиці і на світових ринках [210].

Постійність змін в механізмах реалізації державної політики спонукає особливу увагу до чинників їх змін, усвідомлення резервів їх вдосконалення, можливих напрямів еволюції. Навіть поверхневий аналіз свідчить про такі джерела оновлення управлінських механізмів і технологій, як діяльність бізнес-структур чи міжнародних організацій, які в ряді випадків швидше держави пристосовуються до поточної ситуації, опановуючи новими прийомами просування своїх цілей в економічному і політичному просторах. Важливою причиною оновлення механізмів формування та реалізації державної політики є ідеології і зразки управління в зарубіжних країнах, досягнення політико-управлінської теорії, що стимулюють до свідомого «вирощування» інститутів. Принципову роль в оновленні механізмів формування та реалізації державної політики відіграють правлячі еліти, стиль діяльності державних менеджерів, якість політичних команд і лідерів держави.

Сьогодні окреслило цілу низку проблем, пов'язаних з перебудовою механізмів прийняття рішень, формування державної політики. Зокрема, в результаті реформ пострадянського часу виявилася нерезультативність суто політичних і одночасно жорстко запрограмованих адміністративних методів державного регулювання. Позначилися на механізмах формування та реалізації державної політики і управлінські практики бюрократії, яка, при певній незмінності інституційного середовища, постійно вступала в конфлікти з бізнес-спільнотою та цивільними структурами, активізувала протиріччя між стилем здійснення професійних обов'язків і функціями органів управління. Низька результативність діяльності апарату управління вимагала глибоких адміністративних реформ, що нині стали одним з

потужних факторів формування державної політики.

Поряд з потребою в принципових змінах, практика державного управління виявила нагальну потребу в розширенні нормативних і процедурних підстав політико-адміністративного регулювання, чіткому цільовому плануванні, підвищенні ролі пошуково-прогнозних технологій, адекватному розумінні ресурсних можливостей держави. Різко зросла і потреба в експертному забезпеченні політичних рішень, розширенні консультативної та інформаційної підтримки державної політики.

Поєднання нових і старих технологій прийняття рішень, інтенсивна динаміка управлінських практик і механізмів формування та реалізації державної політики постійно ускладнюють сферу вирішення прикладних завдань, проектування і програмування в політико-адміністративній сфері. Наукова думка часто не встигає за цими змінами, відчуваючи дефіцит належних узагальнень і прогнозних рекомендацій. Такий стан неминуче веде до того, що механізми, технології та практики формування державної політики в значній мірі піддаються суто декларативному опису, а зв'язки з сутнісними рисами і параметрами держави втрачаються.

Звичайно, наука стикається сьогодні з низкою «відкритих» питань, які постійно інтерпретуються різними поколіннями вчених і практиків і не мають однозначних відповідей. Наприклад, деякі авторитетні вчені, зокрема, Ф. Фукуяма заперечують наукові підстави політико-управлінських дисциплін, вважаючи, що «не може бути науки громадського адміністрування, незважаючи на недавні зусилля економістів її створити». Ряд його однодумців також вважає, що державне управління - це переважно форма мистецтва, ніж сфера дій, заснованих на наукових і раціональних підходах [194].

На думку Якуніна В.І., наукова характеристика механізмів реалізації державної політики повинна узгоджуватися і з колишнім досвідом державного управління, а також закладати в оціночну базу уявлення про характерні для суспільства традиції, культурних і цивілізаційних

особливостях його розвитку. При ігноруванні характерних для країни ідей і взаємин неминуче «загороджується шлях» перспективним стратегіям суспільного розвитку. Не можна ігнорувати національні, традиційні особливості, які надають історії розвитку країни внутрішню цілісність орієнтирів. А заміна цих уявлень на механічно запозичені ідеї з практики зарубіжних держав не завжди може привести до позитивних результатів при формуванні державної політики.

На нашу думку, всебічне врахування цивілізаційних і соціокультурних параметрів суспільного розвитку (в тому числі і з міжнародної практики) дає більше підстав для планування та здійснення довгострокових стратегій розвитку суспільства, конструювання майбутнього за допомогою інструментів державної політики. У той же час, такі перспективи можуть бути втілені лише при наявності відповідних технологій і механізмів формування та реалізації державної політики, в тому числі в енергетичній сфері.

Тому важливим етапом дослідження теоретико-методичних засад державної енергетичної політики є виокремлення механізмів її реалізації.

Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» визначає, в тому числі, і механізми виведення енергетичного комплексу на принципово новий, якісний рівень розвитку.

Так, в документі пропонуються механізми трансформаційного характеру та механізми прозорості, а підґрунтям для інвестицій мають бути реформи, демонополізація, прозорість і вдосконалення правових і регуляторних механізмів [65].

Однак, визначення та зміст вказаних механізмів не наводиться, а особливості їх застосування в Енергетичній стратегії України на період до 2035 року чітко не прописані.

В Законі України «Про енергозбереження» розглядається економічний механізм, завданням якого є стимулювання раціонального використання та

економії паливно-енергетичних ресурсів, створення виробництва і широкого застосування енергетично ефективних технологічних процесів, обладнання та матеріалів.

На думку О.І. Цапко-Піддубної, механізми реалізації політики енергоефективності – це певний вид політичних дій чи ринкових інтервенцій, що зумовлюють зменшення енергоспоживання та заохочують виробництво енергоефективних товарів та послуг [197].

На нашу думку, механізм реалізації державної енергетичної політики – це сукупність принципів, форм, методів, інструментів, засобів, важелів і стимулів та спосіб (правила) їх застосування суб'єктом по відношенню до об'єкта державної енергетичної політики шляхом створення належних умов забезпечення: процесів видобування, переробки, транспортування, зберігання, виробництва, розподілу, раціонального використання енергетичних ресурсів; оптимальної диверсифікації джерел і шляхів поставок енергоносіїв; формування конкурентного та інвестиційно привабливого енергетичного ринку; оптимізації та розвитку енергетичної інфраструктури; забезпечення сталого інноваційного розвитку енергетичного сектору та будівництва нової енергогенерації; забезпечення енергетичної безпеки країни; наближення енергетики до потреб суспільства [126].

В межах проведеного дослідження нами було виокремлено такі механізми реалізації державної енергетичної політики: політико-адміністративний, законодавчо-нормативний, фінансово-економічний, соціально-комунікаційний (рис. 1.1).

Основою політико-адміністративного механізму реалізації державної енергетичної політики є: необхідність врахування енергетичних питань при розробці, прийнятті та реалізації політичних рішень, врегулюванні політичних криз і конфліктів, а також при аналізі та оцінці результатів і наслідків прийнятих політичних рішень; участь країни у міжнародному співробітництві в енергетичній сфері у відповідності до законодавства України та міжнародних угод з обов'язковим урахуванням питань

Рис. 1.1. Механізми реалізації державної енергетичної політики.

національної енергетичної безпеки; розвиток міждержавної та

міжрегіональної інтеграції в енергетичній сфері.

Політико-адміністративний механізм реалізації державної енергетичної політики передбачає: реалізацію національних, регіональних, місцевих, галузевих та цільових програм в енергетичній сфері; координація реалізації енергетичних проектів на різних рівнях: між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадами, підприємцями, громадськими організаціями, освітньо-науковими установами, іншими організаціями та підприємствами, в тому числі в рамках реалізації публічно-приватного партнерства.

Політико-адміністративний механізм реалізації державної енергетичної політики охоплює інструменти, як внутрішньої політики і безпека (політичні угоди та процеси), так і зовнішньої політики і безпеки (міждержавні угоди про партнерство, співробітництво та інтеграцію; членство в міжнародних організаціях тощо).

Зміст законодавчо-нормативного механізму реалізації державної енергетичної політики формує система законодавчих та нормативно-правових актів держави за допомогою якої забезпечується стійкий розвиток енергетичної сфери; забезпечується гармонізації українського законодавства в енергетичній сфері із законодавством ЄС.

Законодавчо-нормативний механізм реалізації державної енергетичної політики базується на таких інструментах: Конституція України; кодекси та закони України; нормативно-правові акти: Верховної ради України, Президента, Кабінету міністрів, міністерств і відомств, органів місцевого самоврядування; стратегії розвитку країни та регіонів; програми реформ тощо.

Фінансово-економічний механізм реалізації державної енергетичної політики є сукупністю фінансових та економічних стимулів, важелів та інструментів, передбачених законодавством, за допомогою яких здійснюється або стимулюється сталий розвиток енергетики за рахунок визначених законодавством джерел: коштів державного та місцевого

бюджетів, коштів юридичних та фізичних осіб, іноземних інвесторів тощо.

Фінансово-економічний механізм реалізації державної енергетичної політики охоплює такі інструменти: економічні нормативи та ліміти; соціальні стандарти і гарантії; державні інвестиції; амортизаційні відрахування; митні тарифи; податки та збори; «зелений» тариф; державні цільові програми і проекти; лізинг; страхування; «теплі кредити»; субсидії.

Соціально-комунікаційний механізм має сприяти висвітленню особливостей реалізації державної енергетичної політики, а також популяризації ідей енергоефективності та енергозбереження у суспільстві через застосування інформаційних кампаній та методів морально-психологічного впливу.

Соціально-комунікаційний механізм є важливим напрямом державного впливу щодо напрямів реалізації державної енергетичної політики через інформаційну та мотиваційну складові шляхом проведення роз'яснювальної роботи, інтерактивного діалогу, нарад, тренінгів, презентаційних заходів, прес-брифінгів, прес-релізів, публікації звітів та оприлюднення прогнозів та очікувань щодо розвитку державної енергетичної політики, створення комунікаційних майданчиків фахівців в енергетичній сфері.

Сутність та зміст державної енергетичної політики доцільно роз'яснювати, як через традиційні інструменти (прес-брифінги, прес-релізи), так і на платформах Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, які дозволяють доносити ключові меседжі і формувати певні очікування у широкій аудиторії (суб'єктів енергетичного ринку, іноземних партнерів, громад, населення). Колонки та інтерв'ю – у ЗМІ. Круглі столи з українськими та іноземними енергетичними експертами. Зустрічі в регіонах з представниками бізнесу, академічного середовища, журналістами та студентами.

Адже, на думку Рябцева Г.Л., процес реформування державної політики в паливно-енергетичному комплексі – справа не тільки органів виконавчої влади: він вимагає широкого залучення громадян, перш за все, на етапі визначення мети, цілей і завдань реформ, а також тісного партнерства

між державними і недержавними секторами. На його думку, (з якою ми повністю погоджуємося), навряд чи можна розраховувати на успіх там, де зусилля з реформування державного управління не узгоджуються з цінностями і нормами суспільства [156].

Все це ставить перед державою нові виклики у сфері комунікацій. Нові часи вимагають нових засобів та інструментів – комунікація безпосередньо з широкими верствами населення (причому зрозумілою мовою, а не складними економічними термінами), реагування на політичні закиди у бік органів державної влади та місцевого самоврядування, широке використання цифрових медіа та візуальних компонентів, проведення регулярних зустрічей з різними групами населення в усіх регіонах країни - так звані townhallmeetings.

Також, органи державної влади та місцевого самоврядування в сучасних умовах повинні активно бути присутніми в ЗМІ, а також, в деякій мірі, виконувати функцію медіа, пояснюючи складні економічні концепції простими словами та публікуючи багато аналітичної інформації за напрямками реалізації державної енергетичної політики.

В кінцевому рахунку, державна енергетична політика має представляти собою діяльність з реалізації функцій держави щодо раціонального використання енергоресурсів та зниження енергоємності валового внутрішнього продукту, що здійснюється з використанням відповідних інструментів.

На думку Гальцової О.Л., інструменти державного регулювання енергетичної галузі – це механізми та інститути, за допомогою яких у національній економіці проводиться регулятивна діяльність, що спрямовується на розвиток галузі, а також здійснюється розподіл ресурсів і формування пропорцій, на базі яких здійснюється макроекономічний аналіз розвитку галузі [41].

Наприклад, Україна використовує такі інструменти стимулювання виробництва відновлюваної електроенергії, як: «зелений» тариф; пільги в

оподаткуванні; пільговий режим приєднання до електричної мережі [176].

Таким чином, на основі проведених досліджень можна укласти, що тільки при забезпеченні реалізації на державному рівні вищенаведених цілей, принципів, методів, механізмів та інструментів державної енергетичної політики, відкриваються додаткові можливості щодо забезпечення потреб суспільства в енергетичних ресурсах у економічно обґрунтований та екологічно прийнятний спосіб, як необхідної передумови підвищення рівня життя населення. Крім того, в сучасних умовах сталий розвиток енергетичної галузі України, як невід'ємної частини європейського енергетичного простору – це основа розвитку конкурентної економіки, запорука державного суверенітету, питання забезпечення національної енергетичної безпеки.

1.3. Особливості реалізації державної енергетичної політики в різних країнах світу

Однією з найбільших проблем людства в сучасних умовах є енергетична проблема. Адже тільки протягом останньої чверті ХХ сторіччя відсоток річного зростання валового внутрішнього продукту розвинених країнах світу супроводжувався приблизно одним відсотком приросту споживання первинних енергетичних ресурсів. Тому витрати енергії у світі невпинно зростають.

Так, за 100 років (з 1900 по 2000 рр.) споживання енергетичних ресурсів збільшилось у 17 разів, і за прогнозами фахівців Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) при існуючому рівні споживання енергетичних ресурсів, розвіданих світових запасів вугілля, нафти та газу людству вистачить приблизно на 100 років. А за оцінками «British Petroleum» при існуючому рівні споживання усі розвідані до 2012 р. світові запаси енергоносіїв закінчатимуться після 2178 р. [96].

Це вимагає від країн відповідного формування та реалізації державної енергетичної політики, яка дозволить якщо не вирішити вказані проблеми, то

хоча б наблизитись до розуміння, в якому напрямку рухатись для відвернення або мінімізації можливих викликів та загроз існуванню, як окремо взятої країни, так і людства в цілому.

Майже сорокарічний досвід реформування енергетичного сектору та реалізації відповідної державної енергетичної політики дозволив розвинути країнам досягти значних успіхів в ефективності використання енергії та забезпечення власної енергетичної безпеки.

Більше того, на думку Киричок О.С., економічне зростання розвинутих країн базується, в значній мірі, на трьох складових: використання, в першу чергу, власних енергетичних ресурсів; дотримання економічних законів; виважена державна політика в сфері енергетики, в тому числі в сфері відновлюваної енергетики та енергоефективності [96].

Тобто вирішення саме енергетичних питань, здебільшого лежить в основі сталого розвитку країн світу.

Так, сучасна енергетична стратегія ЄС фокусується на п'яти пріоритетах:

- досягнення енергоефективності Європи;
- формування загальноєвропейського інтегрованого енергетичного ринку;
- розширення прав і можливостей споживачів та досягнення високого рівня надійності та безпеки;
- досягнення лідерства Європи в енергетичних технологіях;
- зміцнення зовнішнього середовища енергетичного ринку ЄС [71].

Одним із головних пріоритетів енергетичної політики ЄС є енергетична ефективність, тому законодавчі акти в сфері енергоефективності та енергозбереження постійно удосконалюються за двома напрямками: боротьба з кліматичними змінами (підвищення енергоефективності) та розробка загальної енергетичної політики [96].

Стимулювання виробництва альтернативної та відновлюваної енергії в Європейському Союзі ведеться двома шляхами.

По-перше, спеціальними завищеними тарифами на продаж такої енергії (так звані «зелені» тарифи). Подібним чином стимулюють відновлювану енергетику, наприклад, в Австрії, Німеччині, Франції, Італії та Іспанії. У Бельгії, Болгарії, Італії, Польщі, Румунії та Швеції виробники екологічно чистої енергії отримують, так звані, «зелені» сертифікати. Крім цього існують ще й національні особливості підтримки виробництва нетрадиційної енергії. У Чехії, наприклад, виробники «зеленої» електроенергії звільняються від сплати ПДВ.

По-друге, компанії, що інвестують в альтернативні енергетичні проекти, можуть розраховувати на зниження податкового навантаження на період реалізації цих проектів, пільговий режим оподаткування при купівлі обладнання для електростанцій та інші преференції [25].

Крім того, згідно з чинними директивами ЄС, частка альтернативної енергії в енергетичному балансі кожного члена Євросоюзу повинна становити не менше 7%, а після 2010 р. – не менше 12%. В іншому випадку накладаються штрафні санкції на ту чи іншу країну [25].

А в 2008 р. Європейським Союзом було прийнято Програму «Енергія-Клімат» (так звана Програма «20/20/20»), якою передбачено скорочення до 2020 р. емісії парникових газів на 20%, збільшення енергоефективності на 20%, а також досягнення 20% відновлюваних джерел енергії в споживанні енергії [96; 113].

Більш того, близько 18 країн європейського континенту планує повністю припинити видобуток і спалювання вугілля і знизити таким чином викиди парникових газів. Відмова від вугілля – важливий крок у боротьбі глобальним потеплінням, адже це – найбрудніший вид палива. За даними з відкритих джерел, Німеччина готується відмовитися від споживання вугілля в 2038 р.; Великобританія – до 2025 р., Франція – до 2022 р.; Греція – до 2028 р.; Угорщина – до 2030 р. Також відмовилися розвивати вугільну галузь Японія, Португалія і Нідерланди. Відмова від вугілля і перехід на поновлювані джерела енергії є загальною тенденцією, спрямованою на

збереження екологічно чистого майбутнього для наступних поколінь, і частиною зобов'язань для боротьби зі зміною клімату, які ЄС взяв на себе в рамках амбітної «Європейської зеленої угоди» і Паризької угоди 2015 р.

Перехід ЄС до кліматично нейтральної економіки пов'язаний не тільки з необхідністю виконання юридичних і політичних зобов'язань, а й зі зміною менталітету європейців і масовими кліматичними страйками молоді. Так як використання видобувного палива, зокрема вугілля, пов'язане не тільки з деструктивним впливом на атмосферу, земельні і водні ресурси, флору і фауну, який проявляється в обваленні гірського масиву над очисними виробками, осушення водоносних горизонтів, а й загрожує здоров'ю людини.

Слід зазначити, що під час проведення Всесвітнього економічного форуму в Давосі Президент Міжнародної бізнес ради (Німеччина) Джо Кайзер закликав Україну до переходу на відновлювальні джерела енергії і відмови від вугілля вже до 2030 р. для зменшення викидів, прискорення процесу декарбонізації і збереження здоров'я громадян [119].

А поки що задоволення потреб світового господарства в енергії відбувається в основному за рахунок переробки традиційних видів енергії, запаси яких обмежені, і з кожним роком вони скорочуються. Тому не випадково, що на глобальному рівні приділяється велика увага розвитку альтернативних нетрадиційних відновлюваних джерел енергії (НВДЕ).

Основним фактором, який визначає ці зміни, є зниження запасів викопних джерел енергії, коливання цін на природний газ, нафту і нафтопродукти, а також проблеми екологічного характеру, пов'язані з видобутком традиційних видів енергії. Тому планується поступове витіснення цих видів джерел енергії, новими технологіями, заснованими на нетрадиційних та відновлюваних джерелах енергії.

Так, використання поновлюваних джерел енергії в країнах ЄС в порівнянні з іншими видами палива в найближчому майбутньому має пріоритетне значення в енергетичній політиці, що закріплено в Зеленій книзі ЄС (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура використання первісних джерел енергії в ЄС, % [215]

Джерела енергії / Роки	1990	2000	2005	2010	2020	2030	2030 +, – до 1990, в.п.
Тверде паливо	27,3	18,8	17,7	17,2	17,4	16,7	– 10,6
Нафта	37,9	38,0	36,7	36,4	35,7	35,3	– 2,6
Газ	17,9	23,0	24,6	24,9	25,7	25,7	+ 7,8
Атомна енергія	12,3	14,2	14,2	13,2	11,3	10,3	– 2,0
Відновлювані джерела енергії	4,6	6,0	6,8	8,3	9,9	12,0	+ 7,4

Аналіз даних таблиці свідчить, що до 2030 р. використання поновлюваних джерел енергії в загальній структурі використовуваної енергії має збільшитися до 12,0% (в 1990 р. цей показник становив лише 4,6%) за рахунок зниження питомої ваги твердого палива, нафти та атомної енергії.

Слід зазначити, що в розвинених країнах накопичено багатий досвід державної підтримки нетрадиційних відновлюваних джерел енергії (НВДЕ), в тому числі через надання державних субсидій. Так, користувачі вітряних енергетичних установок отримують субсидії в розмірі до 40% від загальних капітальних витрат. Розмір виплат складає 52 дол. / кВт. У Німеччині субсидується використання сонячних нагрівальних установок (20-65% від вартості установки). В Італії встановлено розмір субсидій (до 55%) на установки, які використовують різні види НВДЕ для сільськогосподарських потреб [207].

В контексті формування та реалізації сучасної енергетичної стратегії ЄС важливим напрямом є забезпечення високого рівня конкуренції на енергетичному ринку та формування загальноєвропейського інтегрованого енергоринку.

Тому згідно з правилами ЄС, існуючі вертикально інтегровані структури підлягають поділу за видами діяльності. Першою подібну реформу

реалізувала Великобританія в 1986 р.: державний вертикально інтегрований холдинг British Gas був розділений на компанії за видами діяльності, після чого останні були приватизовані і почали працювати на газовому ринку, який паралельно з дробленням і приватизацією холдингу був лібералізований. В результаті за кілька років вдалося домогтися істотного зниження цін на газ: на 45% – для промисловості і на 20% – для домогосподарств. Це стало можливим завдяки збільшенню видобутку газу і наявності вільних транспортних потужностей, які були на той час у Великобританії [59].

У Європейському Союзі в цілому лібералізація газового законодавства теж проходить непросто. Великі європейські вертикально і горизонтально інтегровані оператори активно чинили опір поділу. У всякому разі, коли в 2008 р Єврокомісія вийшла з пропозицією «примусового поділу» операторів, Європарламент цю ідею відхилив і був використаний компромісний підхід.

Так, Третій енергетичний пакет ЄС, який вступив в силу у вересні 2010 р, передбачає використання для реформ три алгоритму.

Перший алгоритм – припускав повне розділення власності вертикально інтегрованих холдингів і передачу газотранспортної інфраструктури незалежним операторам.

Другий – дозволяв холдингам залишатися власниками мереж, але управління мав здійснювати незалежний оператор системи (independent system operator, ISO), який визначається національним урядом і приймає всі комерційні та інвестиційні рішення.

Третій алгоритм – залишав мережі у власності вертикально інтегрованої корпорації, але управління ними передається дочірній компанії – «незалежному операторові з транспортування» (independent transmission operator, ІТО). При цьому материнська компанія зберігає право приймати комерційні та інвестиційні рішення, але для неї встановлюються жорсткі рамки щодо роботи та контролю [59].

Ще одним напрямком зниження рівня залежності ЄС від імпортного природного газу і диверсифікації джерел його надходження є інтеграція країн

співдружності в цій сфері. Так, Рада міністрів Європейського енергетичного співтовариства в жовтні 2011 р. прийняла План з розвитку газової інфраструктури, основу якого становить концепція «кільцювання газових систем» – з'єднання ринків країн-учасниць в єдиний регіональний ринок. Такий захід сприяє безпеці постачань в країнах Енергоспівтовариства і знижує залежність від Росії. У Єврокомісії вважають, що кільцевої європейський газопровід дозволить уникнути створення особливих відносин між окремими державами-членами ЄС з найбільшими експортерами газу в ЄС, включаючи РФ [39].

Слід зазначити, що у країнах ЄС також існує дієвий комплекс заходів ефективного регулювання нафторинку: створення резервного (стабілізаційного) фонду нафтопродуктів, тимчасове введення граничних норм рентабельності нафтопереробки, граничної торговельної надбавки. Такі заходи не суперечать європейській практиці і є ринковими механізмами. Так, у Франції державному регулюванню підлягають ціни на нафтопродукти, тарифи на газ і електроенергію. У Швейцарії діють Комісія з питань конкуренції та конкурентної політики та Служба нагляду за цінами, з якими належить погоджувати будь-яке підвищення цін, встановлених федеральною або кантональною владою. У Греції Комісія регулювання Міністерства розвитку має повноваження впливати на ціни на електроенергію, нафтопродукти, газ (на них встановлюються граничні ціни). У Бельгії законодавчо встановлено поняття «нормальної ціни» і заборонено продаж за «ненормально високими цінами». В принципі важко знайти державу, яка не користувалося б такими інструментами захисту своїх інтересів, як митно-тарифне регулювання, визначення квот, проведення антидемпінгових процедур. Таке регулювання носить системний характер, прозорий механізм реалізації, а адміністративні методи регулювання ринку застосовуються тільки додатково до ринкових механізмів і в крайніх випадках. Крім того в ЄС розвинена система інтервенційних викидів енергоресурсів в період

підвищення попиту і диференційована поставка енергоресурсів з декількох джерел (країн) [9].

На початку 2019 р. Єврокомісія представила концепцію переходу Євросоюзу до економіки з нульовими вуглецевими викидами до 2050 року. На даний момент альтернативні технології виробництва енергії поки не витримують вільної конкуренції з традиційною тепловою і атомною генерацією. Тому альтернативні системи мають потребу в тимчасовому дотаційному підтримки.

Євросоюз вивчає питання введення додаткових податків у сфері енергетики з метою фінансування підтримки переходу до низьковуглецевої економіки для боротьби зі зміною клімату. Існують різні опції, включаючи розширення системи торгівлі квотами на вуглецеві викиди або введення прямих податків на вуглецеву енергетику. З огляду на той факт, що в окремих регіонах, в окремих галузях промисловості існують ризики спаду при зазначеному енергопереході, планується створення Фонду справедливого переходу до низьковуглецевої енергетики, який має підтримати цим суб'єктам ринку провести відповідну енергоперебудову.

Окрім того, впроваджуються нові обов'язкові нормативи щодо автомобільних викидів (RDE). Як наслідок, під часткову або повну заборону на експлуатацію, наприклад, в Італії потраплять 43% автомобілів в період між 2020 і 2025 роками [174].

У рамках довгострокової політики США у сфері енергетики виділені 5 основних стратегічних напрямів і пріоритетів:

- поліпшення ефективності діючої енергетичної системи і зниження енергоємності національного продукту при збереженні якості довкілля і підвищенні енергетичної безпеки;
- забезпечення безперервного енергетичного постачання, незалежно від скорочень імпорتنих постачань енергоносіїв або інфраструктурних проблем;
- впровадження енергозберігаючих і безпечних видів

енергетичного виробництва;

- проведення фундаментальних наукових досліджень і технологічних розробок нових економічних і екологічно чистих енергетичних джерел;
- розвиток міжнародної торговельно-економічної і технічної співпраці щодо глобальних проблем енергетичної безпеки [96].

Основою розвитку енергетики США на федеральному рівні законодавчо визнано інноваційний розвиток паливно-енергетичного комплексу. Зокрема, «Законом про відновлення і реінвестування Америки» (American Recovery and Reinvestment Act – ARRA), прийнятому у 2009 р., на державному рівні поставлено завдання щодо реформування енергетики шляхом подальшого підвищення енергоефективності національної економіки та енергоощадності, скорочення імпорту нафти, розвитку поновлюваних джерел енергії. Федеральному уряду доручено забезпечити енергетичну безпеку країни та підтримку розвитку енергетики [192].

Сучасна енергетична стратегія США передбачає реалізацію 7 наступних напрямів.

1. Вдосконалення технологій енергетичних перетворень включає освоєння водневих енергетичних технологій, методів безпечної переробки вуглецевих забруднень, нових схем енергетичного термоядерного синтезу, розробку технологічних схем атомних електростанцій третього і четвертого покоління, розширення енергетичного застосування біомаси, видобуток і використання метанових гідратів.

2. Розширення внутрішньої енергетичної бази передбачає вільніший доступ до нафтогазових родовищ на федеральних землях, пільговий режим експлуатації глибоководних ресурсів нафти і газу на континентальному шельфі, програми розширення утилізації відновлюваних енергетичних джерел, субсидування будівництва і експлуатації нових морських терміналів для перевантаження скрапленого природного газу, розвиток технологій «чистого вугілля» для виробництва електроенергії, програму введення в

експлуатацію атомних електростанцій третього покоління, а також забезпечення безпечного централізованого зберігання і утилізації радіоактивних відходів.

3. Підвищення енергоефективності економіки і енергозбереження включає програми підвищення економічної віддачі кінцевого енергоспоживання, бюджетне фінансування поліпшення теплової ізоляції житлових і громадських будівель, введення жорсткіших стандартів паливної економічності автомобілів.

4. Підвищення енергетичної безпеки і диверсифікація енергопостачання забезпечується за рахунок прискореного заповнення федерального стратегічного нафтового резерву, реалізації програми міжнародної північноамериканської енергетичної інтеграції, розширеного міжнародного діалогу між експортерами і імпортерами нафти, виконання американської програми енергетичної взаємодії країн Західної півкулі, розвитку енергетичної співпраці між США і африканськими країнами, формування азійсько-тихоокеанської енергетичної співпраці, рзширення контактів в нафтогазовій сфері між США, Китаєм і Індією, поглиблення енергетичного партнерства США з арабськими країнами, забезпечення більшої доступності енергетичних ресурсів у рамках концепції міжнародного економічного розвитку, а також шляхом збільшення експорту нових американських «чистих» енергетичних технологій.

5. Інтеграція інтересів енергетики і охорони довкілля здійснюється в ході скорочення енергетичного забруднення атмосфери, забезпечення стабільності і адекватності державного контролю якості довкілля, реалізації програми «Національної технологічної ініціативи в сфері кліматичних змін», партнерства держави і бізнесу щодо зниження викидів «парникових» газів і програми добровільного надання даних про їх об'єм, міжнародна співпраця в контексті кліматичних змін, поглиблення міжвідомчої координації дій з реалізації національної енергетичної політики.

6. Модернізація енергетичної інфраструктури включає субсидування

збільшення пропускної спроможності ліній електропередач, посилення федерального адміністративного контролю над передачею і розподілом електроенергії, програму диверсифікації джерел і підвищення надійності електропостачання, забезпечення безпеки магістральних трубопроводів, будівництво трансконтинентального газопроводу Аляски.

7. Вдосконалення енергетичного законодавства йде шляхом створення законодавчої бази залучення додаткових інвестицій в енергозбереження і застосування альтернативних джерел енергії, законодавчого стимулювання розширення використання АЕС, зняття обмежень на комерційний доступ до нових нафтогазових родовищ на громадських землях, законодавчого забезпечення реформи системи регулювання електроенергетичного сектора, створення нормативної основи підвищення енергоефективності комунального господарства, теплового устаткування [96].

Важливим інструментом реалізації державної енергетичної політики США є наявність стратегічних резервів нафти (СРН), резервів рідкісних і рідкісноземельних металів, урану тощо. Дані резерви дозволяють країні забезпечити високий рівень енергетичної безпеки, оптимального рівня цін на енергоресурси, а також залучення інвестицій та високих технологій.

Метою створення стратегічних резервів нафти у світі є: відносна незалежність від світових цін на сировину; забезпечення внутрішнього попиту на тривалий період незалежно від політико-економічної ситуації в інших регіонах світу; стабілізація внутрішнього ринку енергоресурсів (нафти, нафтопродуктів, газу) в міру необхідності; забезпечення поставок в разі виникнення непередбачених ситуацій (стихійних лих); можливість комерційного використання СРН за спеціальним рішенням в умовах пікових цін на сировину, і заповнення вільних резервуарів в період мінімального значення цін [192].

Слід зазначити, що сьогодні у світі діють дві основні системи колективної енергетичної безпеки з використанням механізму резервування нафти та нафтопродуктів – система нафтових резервів країн-членів ОЕСР (у

межах членства МЕА) та країн-членів ЄС.

Так, Директиву Ради ЄС 2009/119/ЄС про зобов'язання держав-членів підтримувати мінімальний рівень запасів сирової нафти та / або нафтопродуктів ухвалено 14 вересня 2009 р. Нею запроваджено механізми й процедури, що дозволяють зменшити ризики, насамперед для транспортного сектору й хімічної промисловості, у разі переривання чи обмеження постачань нафти й нафтопродуктів. Директива 2009/119/ЄС передбачає ухвалення належних законів, підзаконних актів та адміністративних положень для забезпечення збереження на постійних засадах фізично доступних резервів сирової нафти та / чи нафтопродуктів в обсягах, які щонайменше еквівалентні 90 дням середньодобового імпорту нетто, або 61 день середнього внутрішнього добового споживання [155].

Зазначені резерви дозволено зберігати у вигляді:

- екстрених резервів – резервів нафти, що зберігаються кожною державою-членом;

- спеціальних резервів – нафтові резерви, мінімальний рівень яких визначається в розмірі кількості днів середнього внутрішнього добового споживання, і складається з однієї або декількох категорій таких продуктів: етан, скраплений нафтовий газ, автомобільний бензин, авіаційний бензин, пальне для реактивних двигунів, інші види гасу, газойль / дизельне пальне, нафтове паливо, уайт-спірит та спеціальні бензини, мастильні матеріали, бітум, парафіни, нафтовий кокс [155].

Так, наприклад, у Німеччині, яка майже на 100 % залежна від імпорту нафти та нафтопродуктів, існує «Спілка зі створення запасів нафти». Передбачено, що кожна компанія, яка виробляє чи імпортує навіть одну тонну нафтопродуктів, бере участь у створенні резерву й автоматично стає членом даної спілки, що зобов'язує платити членські внески. Даний внесок є податком, оскільки, сплачуючи певну частку витрат на створення резервів, компанія отримує аналогічну частину запасів нафтопродуктів під час кризи [170].

Угодою країн-членів ОЕСР про Міжнародну програму розвитку енергетики (Agreement on an International Energy Program, далі – Угода МПРЕ) в рамках МЕА встановлено для країн-учасниць «надзвичайні резервні зобов'язання» (the emergency reserve commitment).

Одним із способів виконання цього зобов'язання є створення нафтових резервних запасів (oil stocks). Відповідно до Угоди МПРЕ всі види резервів нафти (нафтопродуктів) мають наступну класифікацію:

- 1) запаси Компанії (обов'язкові і комерційні запаси);
- 2) урядові запаси (фінансуються державним бюджетом і зберігаються виключно для надзвичайних цілей);
- 3) запаси спеціально створеного для цих цілей Агентства (підтримуються для надзвичайних цілей і зберігаються суспільними або приватними організаціями) [192].

До системи формування резервів, запровадженої МЕА, увійшли:

- країни які здійснюють накопичення запасів тільки за допомогою Компаній (Австрія, Австралія, Бельгія, Греція, Італія, Люксембург, Нова Зеландія, Португалія, Швеція, Швейцарія, Туреччина (чисті експортери: Канада, Норвегія та Великобританія);
- країни, що створюють резерви за допомогою Компаній і Уряду (США, Японія, Чехія);
- країни, які створюють запаси за допомогою Компаній і Агентства (Фінляндія, Франція, Угорщина, Німеччина, Нідерланди, Іспанія, Данія);
- країни, що створюють резерви за допомогою Компаній, Агентства та Уряду (Ірландія) [192].

Стратегічні нафтові резерви Китаю складаються з Національного (урядового) нафтового резерву та корпоративних нафтових резервів, які створюються державними енергетичними компаніями Petro China та Sinopet. В країні створено орган, відповідальний за формування стратегічного нафтового резерву – Комісія з національного розвитку та реформування (National Development and Reform Commission, NDRC). Національні нафтові

резерви доповнюються нафтовими резервами компаній, загальним обсягом до 200 млн. т (1466 млн. барелів).

На нашу думку, одним із дієвих механізмів реалізації державної енергетичної політики України на ринку нафтопродуктів і виправлення «провалів» ринку (різке збільшення цін на нафтопродукти на внутрішньому ринку, яке часто має не тільки сезонні причини, але й спекулятивну складову) є створення державного стратегічного резерву нафти та нафтопродуктів. Для цього на основі вивчення світового досвіду в питаннях створення і функціонування стратегічних державних резервів нафти і нафтопродуктів в розвинених країнах, необхідно розробити відповідну програму формування національних запасів нафти і нафтопродуктів, яка базується на потребах країни в цій стратегічній сировині (досвід Європейського Союзу у формуванні стратегічних запасів нафти має бути визначальним, враховуючи євроінтеграційні прагнення України).

З метою аналізу особливостей державної енергетичної політики в електроенергетиці, розглянемо досвід скандинавських країн.

Кінцевою метою енергетичних реформ скандинавські країни визначили зниження тарифів на електроенергію для кінцевих споживачів, а в основу реформи було покладено принцип поділу вертикально-інтегрованих компаній на природно-монопольні та конкурентні види діяльності зі створенням ефективною інфраструктури для функціонування ринку.

В процесі реформування електроенергетики Норвегія, Данія, Швеція та Фінляндія створили не тільки внутрішні ринки електроенергії, а й об'єднали їх в рамках організації NORDEL, створивши спільний ринок електроенергії країн Скандинавії, який має низку характерних особливостей, а саме: уніфікація правил торгівлі; відсутність транскордонних мит на купівлю і продаж електричної енергії; можливість здійснення оплати за електроенергію у валюті будь-якої країни – члена спільного ринку [122; 166].

Слід зазначити, що органи державної влади країн Скандинавії істотно обмежені в питаннях прямого втручання в діяльність, пов'язану з

виробництвом та продажем електричної енергії. В даний час в Норвегії, Швеції, Данії та Фінляндії державне регулювання електроенергетики полягає в наступному:

- визначення правових основ діяльності в даній сфері;
- встановлення системи ліцензування, умов видачі та анулювання ліцензій;
- формування вимог для доступу на ринок;
- регулювання системи оплати послуг компаній – природних монополістів;
- визначення умов доступу споживачів до послуг, які надаються мережевими компаніями;
- розгляд суперечок між суб'єктами електроенергетики;
- накладення штрафів та інших стягнень на суб'єктів ринку електроенергії, які не виконують нормативно-правові акти та розпорядження;
- підтримка стабільності функціонування галузі в цілому [166].

В цілому, необхідно відзначити, що головним змістом системної трансформації електроенергетики в світі є лібералізація, радикальні перетворення в механізмі функціонування і формування нового інституціонального середовища, заснованого на партнерських відносинах держави і приватного бізнесу. Електроенергетика з монополізованої сфери з провідною роллю держави трансформується у сферу, яка локально, частково і функціонально регулюється ринком, а процес реформування складається з двох складових – лібералізації (створення оптового і роздрібного ринку, стимулювання розвитку конкуренції, розширення доступу до мереж тощо) та приватизації [12].

Формування та реалізація державної енергетичної політики в різних країнах, як правило, передбачає також підтримку соціально вразливих верств населення, які не в змозі, з тієї чи іншої причини, в повній мірі оплатити власні енерговитрати.

Так, наприклад, Великобританія ще в 2000 р. розробила Стратегію проти енергетичної ненадійності (Fuel Poverty Strategy), спрямовану на допомогу сім'ям, більше 10% доходу яких витрачається на енерговитрати і витрати на опалення. Стратегія спрямована на допомогу так званим «вразливим сім'ям» (сім'ям, які мають одного члена сім'ї з проблемами зі здоров'ям – літня людина, дитина, хвора людина або інвалід). В цілому за період 2002-2007 рр. на програми вказаної Стратегії було направлено 2 млрд. фунтів стерлінгів, а кількість енергетично ненадійних сімей зменшилася з 4 млн. в 2000 р. до 2,5 млн. – в 2007 р. [218; 230].

Отже, в сучасних умовах у світі відбуваються структурні зміни у концептуальних підходах до формування енергетичної політики держав: здійснюється перехід від застарілої моделі функціонування енергетичного сектору, в якому домінували великі виробники, викопне паливо, неефективні мережі, недосконала конкуренція на ринках природного газу, електроенергії, вугілля – до нової моделі, в якій створюється більш конкурентне середовище, вирівнюються можливості для розвитку й мінімізується домінування одного з видів виробництва енергії або джерел та / або шляхів постачання палива [65].

Разом з тим у світі підвищується увага до розвитку альтернативної енергетики, виробництва енергії із відновлюваних джерел; відбувається переорієнтація на засади енергоефективності та енергозбереження; підтримка соціально вразливих верств населення у питаннях часткового відшкодування їх енерговитрат; впровадження заходів щодо запобігання та протидії змінам клімату, як одному із пріоритетів розвитку глобальної енергетики в довгостроковій перспективі.

При цьому, в сучасному світі, не вщухають суперечки про те, в якому напрямку буде розвиватися енергетика планети – енергетичного міксу або повністю відновлюваної енергетики. Умовно опонентів можна розділити на два протилежних лобістських табору – «за» 100%-ний енергетичний перехід і «проти». Зокрема, прихильники розвитку атомної та вугільної енергетики в якості основних контраргументів озвучують такі тези:

- революційні технологічні стрибки розвитку людської цивілізації передбачити з високою точністю на 30 років вперед неможливо, тому заявляти про безальтернативність ВДЕ некоректно;
- істотний вплив на роботу ВДЕ можуть надавати непередбачувані кліматичні зміни, наприклад, в плані зниження активності вітру;
- вплив на навколишнє середовище вітропарків або сонячних ферм на екосистему в зонах своєї присутності не вивчено;
- відсутній досвід утилізації сонячних панелей в промислових масштабах;
- після подолання 70-80-ної частки ВДЕ в енергобалансі, поведінку енергосистеми може виявитися непередбачуваним, і вона втратить свою стійкість;
- досягти 100% -ної відновлюваної енергетики в окремо взятій країні вкрай складно технічно і економічно [97].

Проте позиція прихильників традиційної енергетики все частіше виявляється «проти течії» у вигляді загальноєвропейського руху за повну декарбонізація та енергетичний перехід.

Зокрема, 4 березня 2020 р. Європейська комісія офіційно представила проєкт Європейського закону про клімат (European Climate Law). Документ передбачає досягнення країнами Євросоюзу 100%-ної вуглецевої нейтральності до 2050 р., а його основні положення були представлені в Європейському «зеленому угоді» (European Climate Law) в грудні 2019 р. Законопроект містить юридично обов'язкові цілі щодо досягнення нульових викидів парникових газів до 2050 року.

Слід зазначити, що Фінляндія є світовим науково-технологічним лідером у сфері моделювання енергосистем, а також споруди високоманеврових газових електростанцій. Ще в 2016 р. вчені фінського Лаппеенрантського технологічного університету (LUT) розробили модель світової енергосистеми на основі 100% ВДЕ. Модель розраховувалася на кожну годину календарного року на основі оптимального і найбільш

дешевого поєднання генерації, систем зберігання енергії і електропостачальної інфраструктури. Прогнозна ціна кіловат-години в основних регіонах світу склала приблизно 5,5-7 євроцентів.

Як стверджують дослідники LUT, модель розвінчала деякі міфи про відновлювану енергетику. Зокрема, твердження, що енергосистема зі 100% - ю часткою ВДЕ і без базових потужностей у вигляді АЕС або ТЕС не може працювати стабільно і надійно, спростовує один з найбільш поширених постулатів представників традиційної енергетики [97].

Отже, світовий досвід доводить, що енергетика, як «локомотив» тягне за собою інші галузі промисловості і соціальної сфери, а її розвиток гарантує високі параметри якості життя людей, що є головною ознакою розвинених держав. Тільки за умови випереджального розвитку енергетики можна забезпечити необхідну динаміку розвитку економіки і суспільства в цілому.

Таким чином, узагальнення існуючого досвіду формування державної енергетичної політики за кордоном дозволило виявити ефективні механізми її реалізації та запропонувати для імплементації в українських умовах. В розвинутих країнах саме держава формує та реалізує енергетичну політику, забезпечує необхідний рівень енергетичної безпеки, сприяє впровадженню у всі сфери суспільного життя практики енергозбереження. Тому використання існуючого передового досвіду для реалізації в Україні відповідної державної енергетичної політики має стати одним з ключових чинників сталого розвитку країни в довгостроковому періоді.

Висновки до першого розділу

1. Під визначенням «державної енергетичної політики» частина дослідників пропонує розуміти енергетичний ринок – «систему об'єднаних договірно-господарськими зв'язками ланок, що беруть участь у виробництві і просуванні енергоресурсів, енергопродукції та енерготоварів від виробників до споживачів». Інша частина дослідників наполягає на тому, що

енергетичний ринок, як об'єкт державної енергетичної політики занадто вузько визначає її сутність, тому під об'єктом пропонують розуміти енергетичну систему як сукупність цільових груп паливно-енергетичного комплексу: органів державної влади, що регулюють розвиток енергетики і галузей, що взаємодіють з нею, підприємницьких структур паливно-енергетичного комплексу та суміжних галузей, громадських організацій, населення.

2. Ключовими суб'єктами державної енергетичної політики в Україні є Кабінет Міністрів України, галузеві міністерства та відомства тощо: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної енергетичної політики – Міністерство енергетики та вугільної промисловості України; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП); місцеві органи виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; суб'єкти господарської діяльності незалежно від їх відомчої належності та форм власності, що займаються виробництвом, передачею, розподілом, постачанням, купівлею-продажем енергії всіх видів; суб'єкти, що здійснюють централізоване диспетчерське (оперативно-технологічне) управління – оперативне управління об'єднаною енергетичною системою України із забезпеченням надійного і безперебійного, з додержанням вимог енергетичної безпеки, постачання електричної енергії споживачам; споживачі енергії – суб'єкти господарської діяльності та фізичні особи, що використовують енергію для власних потреб.

3. При забезпеченні реалізації на державному рівні вищенаведених цілей, принципів, методів, механізмів та інструментів державної енергетичної політики, відкриваються додаткові можливості щодо забезпечення потреб суспільства в енергетичних ресурсах у економічно обґрунтований та екологічно прийнятний спосіб, як необхідної передумови підвищення рівня життя населення. Крім того, в сучасних умовах сталий розвиток енергетичної галузі України, як невід'ємної частини європейського

енергетичного простору – це основа розвитку конкурентної економіки, запорука державного суверенітету, питання забезпечення національної енергетичної безпеки.

4. Узагальнення існуючого досвіду формування державної енергетичної політики за кордоном дозволило виявити ефективні механізми її реалізації та запропонувати для імплементації в українських умовах. В розвинутих країнах саме держава формує та реалізує енергетичну політику, забезпечує необхідний рівень енергетичної безпеки, сприяє впровадженню у всі сфери суспільного життя практики енергозбереження, тому використання існуючого передового досвіду для реалізації в Україні відповідної державної енергетичної політики має стати одним з ключових чинників сталого розвитку країни в довгостроковому періоді.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Сучасний стан розвитку енергетики в Україні як об'єкту державної політики

Серед невідкладних завдань забезпечення національної безпеки держави найважливішою є вирішення проблеми ефективності функціонування енергетичної сфери, а, отже, формування та впровадження результативних механізмів реалізації відповідної державної енергетичної політики. Зрозуміло, що вказане питання вкрай актуальне для України, яка в сучасних умовах намагається реформувати енергетичну сферу в умовах існуючих викликів політичного та соціально-економічного характеру, як всередині країни, так і за її межами.

Розвиток та ефективне функціонування енергетичної сфери України в сучасних умовах має базуватись на конкретно визначеній державній енергетичній політиці, що включає забезпечення необхідного рівня енергетичної безпеки, лібералізацію енергетичних ринків та конкурентний їх розвиток, створення сприятливих умов для інвестування в розроблення сучасних технологій та альтернативних джерел енергії [89; 113].

Україна має досить розвинену, структурно завершену і збалансовану енергетичну сферу, яка, однак, поки що не в змозі виключно за рахунок власних енергетичних ресурсів (без їх імпорту) забезпечувати всі потреби суспільного життя паливом, електроенергією і теплом. Крім того, протягом останнього періоду енергетичний сектор України зазнає значних деформацій в галузевому та секторальному розрізі, що потребує вирішення питань не тільки кількісного забезпечення, а, в першу чергу, якісного використання енергетичних ресурсів.

Так, за підсумками 2019 р. обсяг виробництва електричної енергії електростанціями, які входять до ОЕС України, досяг 153964,8 млн. кВт·год, що на 5385,8 млн. кВт·год або на 3,4% менше порівняно з 2018 р. (рис. 2.1).

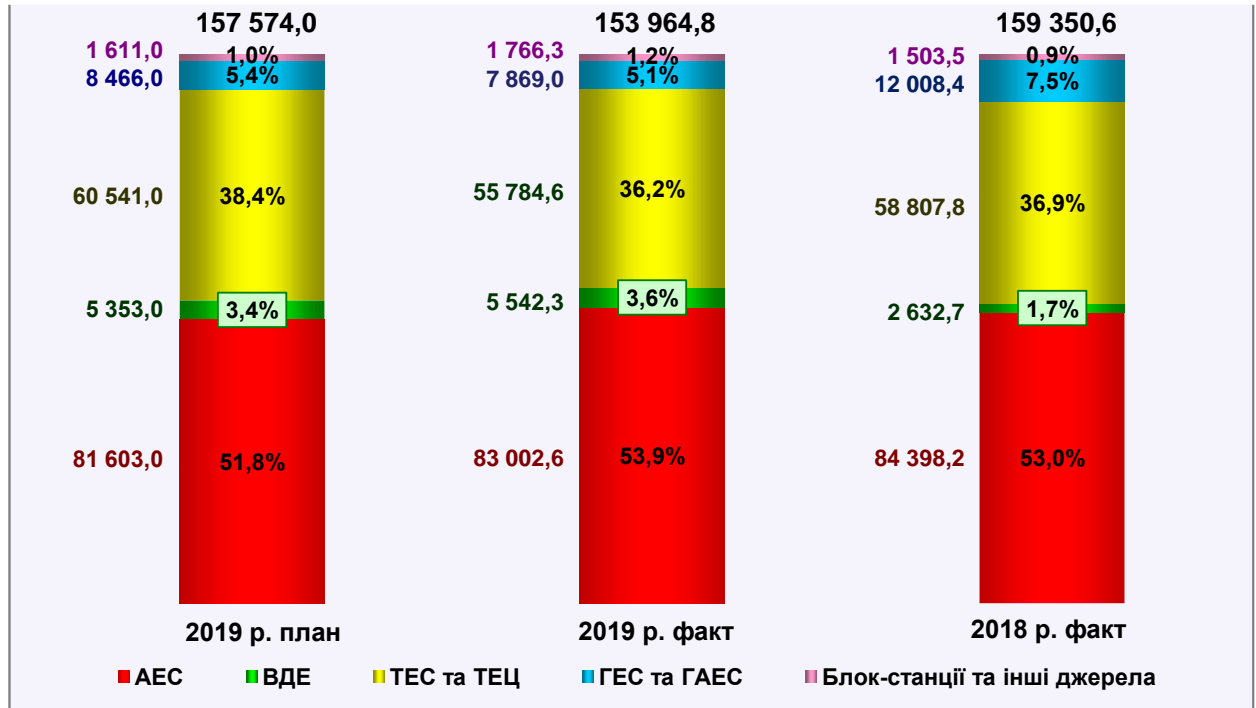

Рис. 2.1. Структура та обсяги виробництва електроенергії по ОЕС України, млн. кВт·год [92].

При цьому ТЕС та ТЕЦ вироблено електроенергії на 3023,2 млн. кВт·год, або на 5,1% менше, ніж за 2018 р. та становило 55784,6 млн. кВт·год.

Атомними електростанціями за 2019 р. вироблено електроенергії на 1395,6 млн. кВт·год, або на 1,7% менше порівняно з аналогічним показником 2018 р. та становило 83002,6 млн. кВт·год. Коефіцієнт використання встановленої потужності з початку 2019 р. становив 68,5% (за 2018 р. – 69,6%).

Виробництво електроенергії ГЕС та ГАЕС становило 7869,0 млн. кВт·год та зменшилось на 4139,4 млн. кВт·год, або на 34,5% від показника 2018 р.

За 2019 р. виробництво електроенергії відновлюваними джерелами енергії (ВЕС, СЕС, біомаса) порівняно з 2018 р. збільшилось на 2909,6 млн. кВт·год або на 110,5% та становило 5542,3 млн. кВт·год.

Протягом 2019 р. експортовано 6469,3 млн. кВт·год електроенергії, що на 303,6 млн. кВт·год (або на 4,9%) більше відповідного показника 2018 р. Найбільшими експортерами української електроенергії є такі країни, як Угорщина, Польща, Молдова (рис. 2.2).

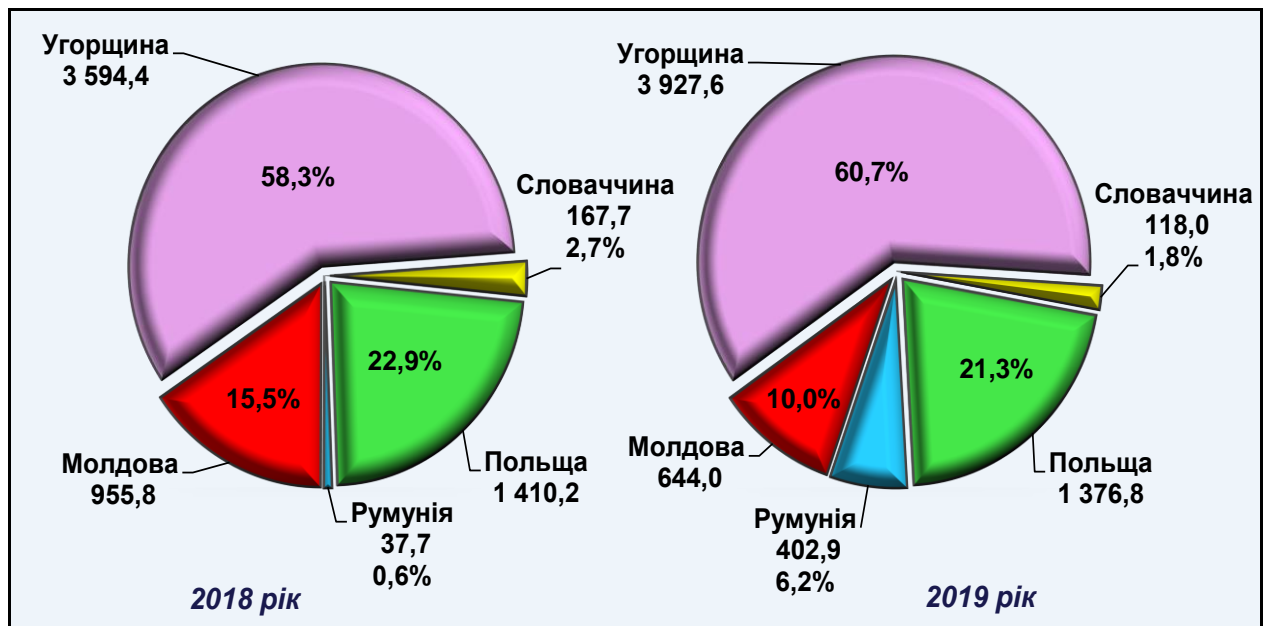

Рис. 2.2. Експорт електроенергії з України, млн. кВт·год [92].

За 2019 р. вугледобувними підприємствами України видобуто вугілля на 2062,0 тис. т (або на 6,2%) менше порівняно з відповідним періодом 2018 р. У тому числі видобуток енергетичного вугілля зменшився на 2575,9 тис. т (або на 9,4%), коксівного вугілля – збільшився на 513,9 тис. т (або на 8,8%) (рис. 2.3).

Протягом 2019 р. загальний обсяг видобутку вугілля вугледобувними підприємствами, що підпорядковані Мінекоенерго, зменшився порівняно з 2018 р. на 574,2 тис. т (або на 13,8%). У тому числі видобуток енергетичного вугілля зменшився на 860,2 тис. т (або на 24,0%), коксівного – збільшився на 286,0 тис. т (або на 51,1%) порівняно з 2018 р.

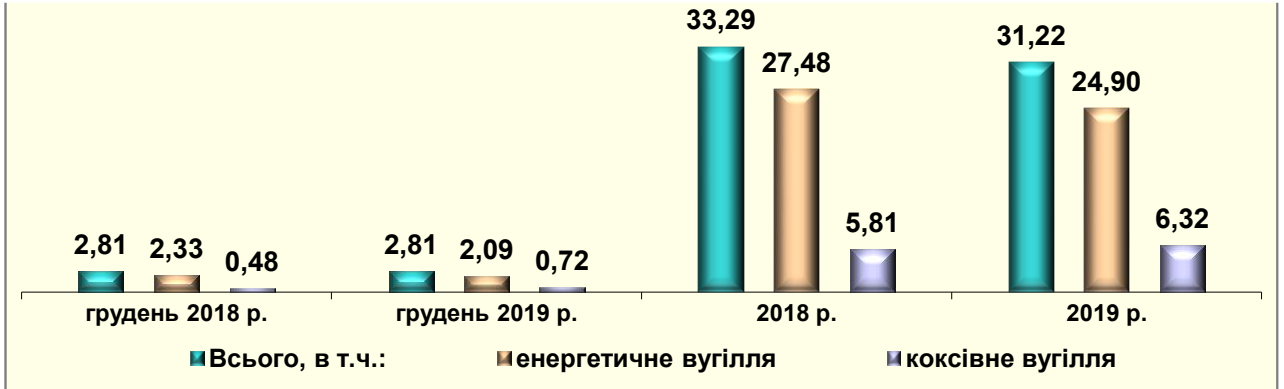

Рис. 2.3. Видобуток вугілля підприємствами України, млн. т [92].

Обсяг видобутку нафти з газовим конденсатом протягом 2019 р. зменшився на 17,6 тис. т (або на 0,8%) проти аналогічного показника 2018 р., у тому числі обсяг видобутку підприємствами НАК «Нафтогаз України» порівняно з показником минулого року збільшився на 61,8 тис. т (або на 3,3%) (рис. 2.4).

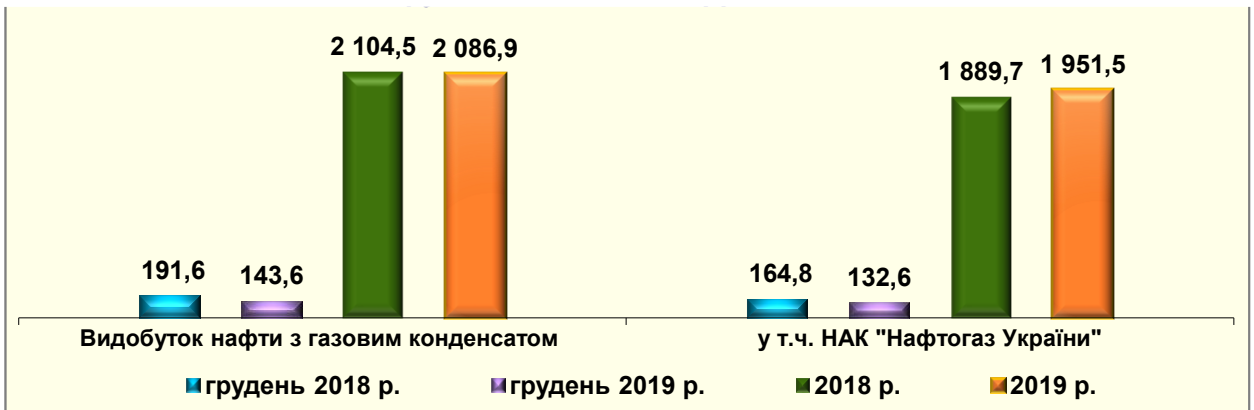

Рис. 2.4. Видобуток нафти з газовим конденсатом в Україні, тис. т [92].

Протягом 2019 р. на НПЗ та Шебелинський ГПЗ поставлено 877,1 тис. т нафтової сировини українських родовищ (нафта з газовим конденсатом). У тому числі, на Шебелинський ГПЗ поставлено 472,7 тис. т газового конденсату власного видобутку, що на 18,7 тис. т (на 4,1%) більше порівняно

з 2018 р.

Протягом 2019 р. обсяг транспортування нафти підприємствами магістральних нафтопроводів збільшився порівняно з показником 2018 р. на 73,2 тис. т (або на 0,5%). При цьому транзитом до країн Західної Європи (Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі, Молдови) протранспортовано на 208,1 тис. т (або на 1,6%) менше порівняно із аналогічним показником 2018 р., а для потреб України – більше на 281,3 тис. т (або на 13,4%). За 2019 р. частка транзитного обсягу перекачки нафти в загальному обсязі транспортування становила 84,6%, а частка транспортування на нафтопереробні підприємства України відповідно – 15,4%.

За 2019 р. обсяги видобутого газу в Україні зменшились на 200,0 млн. куб. м (або на 1,0%) порівняно з показником 2018 р., у тому числі підприємствами НАК «Нафтогаз України» зменшено видобуток газу на 600,0 млн. куб. м (або на 3,7%) порівняно з показником 2018 р. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Видобуток та використання газу в Україні, млн. м³

Показники	2019 р.	до 2018 р.:	
		+ / –	%
Видобуток газу	20300	– 200	99,0
у т.ч. «Нафтогаз України»	15700	– 600	96,3
Використання газу	29100	– 2300	92,7
Імпорт газу	14200	+ 3700	135,2
Транзит газу	88156	+ 2844	103

Негативним фактором можна вважати зростання імпорту газу в 2019 р. на 35,2%, що свідчить про збільшення енергетичної залежності країни. Примітним є те, що Україна в 2019 р. зменшила споживання газу на 7,3% порівняно з 2018 р., що вказує на можливість зменшення імпорту газу, однак цього не сталося.

За 2019 р. територією України протранспортовано (транзитом) 88,2

млрд. куб. м природного газу, що на 2,8 млрд. куб. м (або на 3,0%) більше, ніж за 2018 р. Необхідно зазначити, що існуючий потенціал для транзиту газу в Україні ще не реалізований повною мірою, тобто в цьому напрямку необхідно працювати та намагатися використовувати потужності транзиту максимально.

Протягом 2019 р. підприємствами галузей ПЕК за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 25849,6 млн. грн. капітальних вкладень, що на 18,8% більше відповідного показника 2018 р.

Подолання існуючих негативних тенденцій в галузях енергетичної сфери стосовно обсягів видобутку та транспортування вимагають відповідних довгострокових інвестицій.

В енергетиці освоєно 25787,4 млн. грн. капітальних вкладень, що на 19,2% більше порівняно з аналогічним показником 2018 р.

Продовжуються роботи з будівництва Дністровської ГАЕС, реконструкції енергоблоків ТЕС, каскаду Дніпровських ГЕС, будівництва магістральних електромереж для видачі потужності блоків атомних електростанцій.

У вугільній галузі освоєно 62,2 млн. грн. капітальних вкладень, що на 53,0% менше порівняно з аналогічним показником 2018 р. Таке зменшення пов'язано з тим, що низка підприємств вугільної галузі не розвиваються, тому що знаходяться на стадії підготовки до ліквідації та ліквідації.

До речі, плановими обсягами асигнувань з Державного бюджету на 2019 р. було передбачено видатки за бюджетною програмою «Ліквідація вугледобувних та торфодобувних підприємств» у сумі 159,0 млн. грн. При цьому, підприємствам, що знаходяться на стадії ліквідації та підготовки до ліквідації, а також з утримання водовідливних комплексів спрямовано 126,7млн. грн., у тому числі: шахти, які готуються до ліквідації – 63,1 млн. грн.; ДП «Укршахтгідрозахист» – 13,6млн. грн.; ДП «ОК «Укрвуглереструктуризація» – 50,0 млн. грн. [92].

Важливою передумовою ефективного розвитку енергетичної сфери є

вирішення існуючих соціально-економічних проблем, в першу чергу, збільшення рівня заробітної плати.

Так, за 2019 р. розмір середньомісячної заробітної плати штатного працівника на підприємствах, що належать до сфери управління Міненерговугілля України, у розрізі галузей становить:

- електроенергетика – 14596 грн. (збільшення до відповідного показника 2018 р. становить 25,3%);
- атомно-промисловий комплекс – 24612 грн. (більше на 33,7%);
- нафтогазовий комплекс – 11732 грн. (більше на 18,4%);
- вугільна галузь – 11541 грн. (більше на 16,6%) [92].

На наш погляд, зробити неупереджені висновки щодо ефективності розвитку енергетичної сфери України в сучасних умовах, допоможе міжнародний рейтинг Energy Trilemma Index і місце України в ньому.

Так, за індексом енергетичної стійкості (Energy Trilemma Index), що розраховується Всесвітньою енергетичною радою (World Energy Council), Україна у 2018 р. зайняла 57 місце серед 125 країн світу. Індекс енергетичної стійкості присвоюється на основі порівняльного аналізу енергетичної ситуації в країні і ґрунтується на трьох факторах: енергетичної безпеки (Energy Security), доступності енергії для населення (Energy Equity) та екологічності енергетичної галузі (Environmental Sustainability). Залежно від успіхів в кожному напрямку, країні присвоюється рейтинг від А до D. Рейтинг України за підсумками 2018 р. – ABD (до 2015 р. рейтинг був гірший – BCD).

Тобто, на думку укладачів цього рейтингу, найгірше справи в Україні – з екологічністю (D). Лідером рейтингу WEC у 2018 р. стала Данія. Крім неї, у першій десятці за величиною індексу енергостійкості виявилися Швейцарія, Швеція, Нідерланди, Велика Британія, Словенія, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Франція. Тільки вісім країн (зі 125 у списку) отримали вищий рейтинг енергетичної стійкості AAA – Данія, Швейцарія, Швеція, Велика Британія, Франція, Ізраїль, Іспанія та Італія [233].

Ключова мета цих країн – зменшення залежності від традиційних джерел енергії та пріоритетизація на альтернативній енергетиці. Наприклад, уряд Данії розробив стратегію енергетичної ефективності до 2050 р., відповідно до якої країна перейде на 100% використання відновлюваних джерел енергії. Для такого переходу до альтернативної енергетики заплановано значні інвестиції у розвиток енергоефективності, відновлюваних джерел енергії, та загальну енергетичну систему країни [233].

Загальна характеристика енергетичної стійкості України за показниками Energy Trilemma Index (Energy Security, Energy Equity, Environmental Sustainability) за період 2012–2018 рр. наведена в табл. 2.2 [90; 216; 232; 233].

Таблиця 2.2

Результативність державної енергетичної політики України за Індексом енергетичної та контекстної стійкості (Energy Trilemma Index)

№	Показники	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	2016 р	2017 р	2018 р	2018 р до 2012 р
1.	Місце за енергетичною стійкістю	92	92	89	65	63	48	57	↑ 35
а)	- енергетична безпека	60	59	54	28	28	11	8	↑ 52
б)	- розподіл енергетичних ресурсів (енергетична доступність)	73	73	74	60	61	63	64	↑ 9
в)	- екологічність (енергетична сталість)	114	114	116	111	108	102	113	↑ 1
2.	Місце за контекстною стійкістю (соціальна, політична та економічна міцність і стабільність)	104	97	110	95	97	87	93	↑ 11

Україна у 2018 р. у порівнянні з 2012 р. піднялася у рейтингу країн світу на 35 позицій та посідає 57 місце (у 2012 р. – 92). Конкурентною перевагою є енергетична безпека – 8 місце (у 2012 р. – 60), а слабка позиція України у розрізі екологічної складової – 113 місце (у 2012 р. – 114). Контекстна продуктивність (соціальна, політична та економічна міцність і стабільність) також низька: 93 місце (у 2012 р. – 104 місце).

Негативно впливає на розмір індексу енергетичної стійкості України значна частка імпорту палива, зокрема природного газу, нафти та нафтопродуктів. У розрізі генерування енергії, найбільша частка припадає на теплоенергетику та атомну енергетику, щодо запасу корисних копалин – на вугілля. І хоча загальні запаси первісної енергії найбільше диверсифіковані, однак значна частка припадає на викопні джерела енергії: вугілля, природній газ та атомну енергетику. Також стримуючим чинником є енергетична інфраструктура, яка вимагає значних інвестицій в її модернізацію.

З точки зору екологічної стійкості – в Україні спостерігається висока інтенсивність викидів CO₂ через застарілі технології очищення та очисні споруди на підприємствах, зокрема в галузі важкої промисловості. Викиди від виробництва електроенергії зростають, оскільки спалюється більше викопного палива. І хоча інтенсивність загальних викидів парникових газів дещо зменшується (впровадження біопалива, розвиток газової інфраструктури в транспортному секторі, зростання частки електромобілів та кількості зарядних станцій), однак Україна залишається серед найгірших у світі за показником екологічності енергетичної галузі (Environmental Sustainability): 113 місце серед 125 країн світу.

Позитивними є тенденції щодо диверсифікації джерел енергії, яка пов'язана з відмовою від російського природного газу, шляхом збільшення видобутку української газу та його імпорту з Європейського Союзу, а також подальший розвиток ядерної енергетики.

В цілому, спостерігається відчутне поліпшення енергетичної безпеки в 2018 р., де Україна знаходиться на 8-му місці в глобальному масштабі, у

поєднанні з позитивним результатом в енергетичному балансі в класах А і В відповідно. Однак низький бал у вимірі екологічної стійкості призводить до незбалансованого профілю трилеми ABD в Україні.

Енергетичний сектор України стикається з великими викликами, від високої залежності від імпорту на дороге викопне паливо, наприклад, нафти, неефективною інфраструктурою та ринками. Останні зміни в енергетичній політиці для вирішення цих проблем включають рішення про заміну російського газу українським вугіллям, збільшення видобутку нафти і газу (наприклад, від Чорноморського шельфу), а також розвиток ядерних енергетичних потужностей.

Крім того, існує потреба у зміцненні політики енергоефективності, повноцінного використання відновлюваної енергетики країни потенціал, такий як біогаз та комунальні відходи для виробництва тепла та електроенергії, а також зниження обсягів споживання природного газу в центральному опаленні та зниження витрат на електроенергію (зменшення витрат в мережах).

Також ключ до покращення української енергетичної сфери полягає в успішній державній політиці управління енергетичною трансформацією, що вимагає більш тісної співпраці на регіональному рівні (в першу чергу з Європейським Союзом).

В сучасних умовах український енергетичний ринок стає все більш відкритим для світової конкуренції, що дає йому, як нові можливості, так і несе певні загрози та виклики.

Тому держава через свої інституції, в першу чергу, через Антимонопольний комітет України (АМКУ) має сприяти ефективному розвитку підприємств енергетики та підвищенню їх конкурентоздатності, забезпечуючи захист конкуренції та розвиток конкурентного середовища в енергетичній сфері.

Охарактеризуємо конкурентне середовище в енергетичній сфері України за підсумками 2018 р.

Так, обсяг виробництва електричної енергії п'ятьма найбільшими учасниками ринку (ДП «НАЕК «Енергоатом», генеруючі компанії Групи «ДТЕК», ПАТ «Центренерго», ПАТ «Донбасенерго» та ПрАТ «Укргідроенерго»), становить близько 90 % загального обсягу виробництва електричної енергії, що свідчить про високий рівень концентрації ринку.

Разом із тим фактичне використання потужностей у різних видах генерації коливається в межах від 11 % до 73 %. Середній коефіцієнт використання потужностей у галузі становить близько 38 %. Найвищий коефіцієнт використання потужностей був на АЕС (понад 70 %), в інших виробників він є значно нижчим, а величина встановлених потужностей майже вдвічі перевищує пікове електричне навантаження в ОЕС України, яке протягом останніх років коливалось в діапазоні 23 – 27 ГВт [85].

Такий великий номінальний профіцит генеруючих потужностей у новій моделі ринку, яка, відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії», запроваджується в дію з 01 липня 2019 р., створює передумови для розвитку конкуренції серед виробників електроенергії.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про ринок електричної енергії», новий ринок повинен функціонувати за принципами забезпечення балансу між попитом та пропозицією електричної енергії, добросовісної конкуренції, рівності прав на продаж та купівлю електричної енергії, недискримінаційного ціно- та тарифоутворення [85].

Умови та фактори, в яких Україна рухається до лібералізації ринків електроенергії (висока концентрація ринків, природні монополії та ін.), створюють певні перестороги при запровадженні нового ринку та відповідно потребують виваженого підходу як зі сторони органів державної влади, так і зі сторони учасників ринку.

Тому одним з основних завдань АМКУ при побудові нового ринку електроенергії є створення таких «правил гри», які б унеможливили вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції та сприяли розвитку добросовісної конкуренції.

На думку АМКУ, біржова торгівля електроенергією дозволить створити оптимальний механізм із запровадження конкуренції на Оптовому ринку, створить умови для формування ринкової ціни на електроенергію та, найважливіше, нівелює (зменшить) ризики вчинення порушень конкурентного законодавства суб'єктами, що володіють ринковою владою. Разом із тим у новій моделі ринку електроенергії, запровадження якого повинно відбутись із липня 2019 р., державне регулювання значною мірою буде послаблено, а в окремих сегментах ринку й зовсім знято. Це створює великий ризик набуття зазначеними компаніями монопольного становища та зловживання таким становищем [85].

Українські ринки світлих нафтопродуктів переважно наповнюються імпортом і характеризуються присутністю на них значної кількості гравців. Роздрібна торгівля низькооктановими, високооктановими бензинами та дизельним паливом здійснюється за вільними цінами. Оператори ринку визначають ціни самостійно, під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх економічних факторів. Державне регулювання цін на низькооктанові, високооктанові бензини та дизельне паливо не запроваджено.

У той же час роздрібні ціни реалізації пального через мережу стаціонарних АЗС характеризуються високою волатильністю, що у свою чергу вимагає від АМКУ швидкої оцінки дій операторів ринку на предмет їх відповідності вимогам законодавства про захист економічної конкуренції.

Як свідчить практика Комітету, найбільш поширеним видом порушень законодавства про захист економічної конкуренції на ринках роздрібною торгівлі нафтопродуктами через мережу стаціонарних АЗС є вчинення учасниками цих ринків антиконкурентних узгоджених дій у вигляді схожих дій, які полягають у встановленні та підтриманні на інформаційних табло стаціонарних АЗС роздрібних цін на пальне на однаковому рівні без об'єктивно виправданих на те причин [85].

Протягом 2018 р. залишалась актуальною проблема імпортозалежності для ринків бензинів, дизельного палива та скрапленого вуглеводневого газу

(СВГ). Застаріла матеріально-технічна база вітчизняних НПЗ, висока частка зношених основних фондів, відсутність фінансових вкладень у розвиток НПЗ та низька інвестиційна привабливість нафтопереробної галузі є основними факторами, які зумовлюють недостатню насиченість внутрішнього ринку бензинів, дизельного палива та СВГ нафтопродуктами вітчизняної переробки, що у свою чергу призводить до збільшення частки імпорту нафтопродуктів.

При цьому ресурсне наповнення та цінова ситуація на зазначених ринках безпосередньо залежать від стабільності економічної та політичної ситуації в країні, яка виступає стратегічним постачальником пального. Реконструкція та модернізація вітчизняних нафтопереробних заводів (НПЗ), збільшення глибини переробки нафти, залучення інвестицій у галузь сприятиме посиленню рівня конкуренції, зниженню оптових та роздрібних цін реалізації нафтопродуктів [85].

З метою забезпечення цінової стабільності на ринках нафтопродуктів необхідно розробити прозорий та недискримінаційний порядок формування (наповнення) та використання резерву нафтопродуктів в Україні.

Україна, відповідно до взятих на себе зобов'язань за міжнародними договорами, повинна реформувати енергетичні ринки та гармонізувати регуляторні правила роботи ринку природного газу з вимогами Третього енергетичного пакета.

Так, відповідно до Директиви 2009/73/ЄС Україна зобов'язана створити конкурентний ринок природного газу, зокрема, шляхом розділення вертикально інтегрованих компаній, що здійснюють постачання, видобування та транспортування газу, встановлення прозорих та максимально лібералізованих правил роботи ринку [85].

Це дозволить надати реальну можливість вибору споживачам, створити нові можливості для розвитку бізнесу, збільшити обсяги транскордонної торгівлі, формувати конкурентні ціни, покращити якість обслуговування, а також сприятиме стабільності та безпеці постачання енергоресурсів.

Одним з принципів реалізації державної політики в цілому, і в енергетичній сфері зокрема, є дотримання принципу прозорості.

Тому не випадково, що в рамках Проекту USAID «Прозора енергетика» з метою оцінки реального стану доступності інформації в енергетичному секторі та діагностики прогалин в системі інформування, розроблено Індекс прозорості енергетики України за 2018 р.

Метою Індексу є сприяння підвищенню прозорості енергетики України. Прозорість передбачає наявність якісного середовища, в якому реальні та потенційні суб'єкти ринку зможуть отримувати необхідну їм інформацію, аналізувати її, коригувати свою поведінку, підвищуючи власну ефективність та ефективність енергетики в цілому [91].

Так, краща інформованість споживача дозволяє йому діяти більш раціонально, мінімізуючи власні витрати та максимізуючи корисність. Споживач отримує кращі можливості для захисту своїх інтересів через механізми моніторингу та громадського контролю діяльності енергетичних компаній та державних органів.

Для енергетичних компаній прозорість створює кращі стимули для добросовісної конкуренції, системної інноваційної діяльності у виробничій та комерційній сферах, оптимізації витрат, підвищення якості та надійності енергопостачання.

Зарубіжні контрагенти отримують кращі можливості для розуміння національної енергетичної політики, ефективності її реалізації, виконання Україною взятих на себе зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та інших угод.

Органам влади надаються відповідні рекомендації, спрямовані на удосконалення державної політики в частині розкриття інформації учасниками ринку. Оцінювання прозорості енергетики спонукатиме органи державної влади до підвищення прозорості власної діяльності та ліквідації «тіньових» схем, які призводять до необґрунтованих преференцій та

дискримінаційних практик, спотворюють умови добросовісної ринкової конкуренції і породжують корупційні ризики.

Індекс охоплює 287 індикаторів, які згруповані у 8 категорій та ґрунтуються на вимогах європейського та національного законодавства, а також кращих світових практик. Оцінювання здійснюється виключно на основі опрацювання даних з відкритих джерел та ґрунтується на трьох компонентах – роботі енергетичних ринків та інформації про споживання, а також крос-секторальних категоріях, які формують рамкові умови на цих ринках.

Остаточний бал Індексу прозорості енергетики України за підсумками 2018 р. склав 43 зі 100 можливих, що свідчить про недостатню прозорість національної енергетики (рис. 2.5).

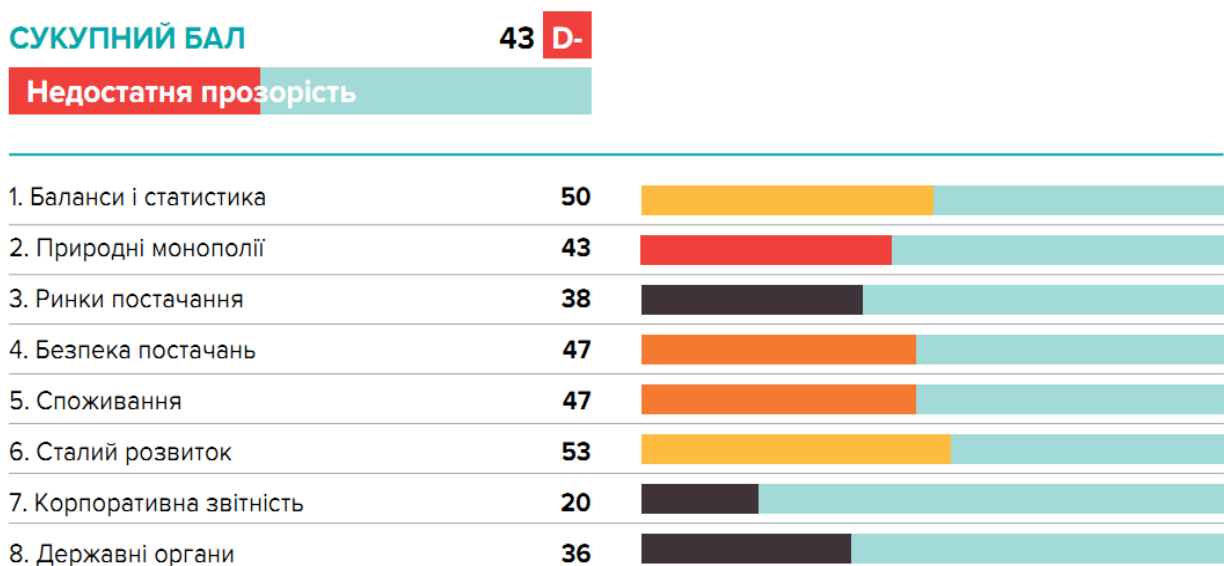

Рис. 2.5. Індекс прозорості енергетики України, 2018 р. [91].

Особливу увагу слід приділити реформам у секторі газу та електроенергії, при цьому лібералізація цих ринків має забезпечити кращі умови для прозорості як природних монополій (операторів мереж), так і гравців на ринках оптового й роздрібного постачання. Інші важливі напрями вдосконалення включають корпоративну звітність, зокрема нефінансову

звітність, інформацію про платежі та квазіфіскальні операції, а також більшу прозорість органів влади при розробці та реалізації державної енергетичної політики України.

Адже прозорість державних регуляторних органів в енергетичній сфері залишається недостатньою: 36 балів зі 100 можливих свідчать про непрозорість енергетики України в цій категорії. Розглянемо розподіл оцінок за субкатегоріями категорії «державні та регуляторні органи (рис. 2.6).

Субкатегорія	Бал	Оцінка	Характеристика
Інформація про сплату податків (у розрізі видів платежів та суб'єктів)	38	F	Непрозора енергетика
Бюджетні видатки на енергетичну галузь та звіти про їх виконання	43	D-	Недостатня прозорість
Дані системи контролю за наданням державної допомоги	29	F	Непрозора енергетика
Квазіфіскальні операції	0	F	
Процеси ухвалення та виконання рішень	38	F	
Прозорість формування керівних органів	27	F	
Середовище для відкритих даних	48	D	Недостатня прозорість
Моніторинг і звітність щодо виконання Енергетичної стратегії	0	F	Непрозора енергетика
Моніторинг і звітність щодо виконання Угоди про асоціацію з ЄС	100	A+	Абсолютна прозорість
Моніторинг і звітність щодо досягнення енергетичним сектором індикаторів Цілей сталого розвитку (Ціль 7 "Доступна та чиста енергія")	53	D+	Недостатня прозорість

Рис. 2.6. Розподіл оцінок за субкатегоріями категорії «державні та регуляторні органи» індексу прозорості енергетики України, 2018 р. [91].

Так, до кращої практики прозорості в енергетиці України можна віднести субкатегорію «Моніторинг і звітність щодо виконання Угоди про асоціацію з ЄС» (в частині енергетики). Тобто ця інформація наявна у вільному доступі, у повному обсязі, регулярно оновлюється, зберігається і є зручною у використанні.

Однак за іншими субкатегоріями категорії «державні та регуляторні органи» Індексу прозорості енергетики України за 2018 р. виявлено такі індикатори, офіційна інформація за якими відсутня:

- агрегована інформація про квазіфіскальні операції підприємств;
- результати рішень конкурсної комісії з їх обґрунтуванням у разі, якщо призначення на посаду не є політичним;
- національна доповідь з питань реалізації державної енергетичної політики;
- звіт за результатами моніторингу врахування положень Енергетичної стратегії України на період до 2035 року у діяльності суб'єктів енергетичного сектору;
- публічність процесу перегляду Енергетичної стратегії України на період до 2035 року.

Інформація виявилась неповною за 22 із 27 індикаторів: це стосується реєстру рішень про надання державної допомоги, який формально існує, але його наповнення є незадовільним з огляду на присутність лише локальних кейсів; відсутній окремий реєстр суб'єктів-отримувачів державної допомоги; оприлюднення інформації в незручному для обробки вигляді; по 17 індикаторам виявлено нерегулярне оновлення і зберігання інформації у вигляді електронних архівів [91].

Отже, удосконалення державної енергетичної політики України в категорії «державні та регуляторні органи» індексу прозорості енергетики України за 2018 р. має полягати: у створенні детального реєстру отримувачів державної підтримки (з наведенням обсягів такої підтримки та класифікацією за видами економічної діяльності); своєчасне та повне оприлюднення інформації по квазіфіскальним операціям в енергетичній сфері; проведення широкого моніторингу реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2035 року та повне оприлюднення його результатів; сприяння розвитку організаційно-комунікаційного, техніко-технологічного середовища для збору, обробки та публікації інформації у відкритих джерелах.

Таким чином, враховуючи вищенаведений аналіз сучасного стану розвитку енергетичної сфери в Україні, слід зазначити, що результативність механізмів реалізації державної енергетичної політики в останні роки значно підвищилась однак це не означає відсутність проблем та необхідність її подальшого вдосконалення. Державна енергетична політика має відігравати визначальну роль у подоланні соціально-економічних проблем в державі шляхом підвищення енергетичної стійкості (енергетична безпека, енергетична доступність, екологічність) та контекстної стійкості (соціальна, політична та економічна міцність і стабільність). Для цього необхідно підвищити результативність механізмів реалізації державної енергетичної політики, що сприятиме сталому розвитку України в довгостроковому періоді та підвищенню рівня енергетичної безпеки держави.

2.2. Аналіз нормативно-правового забезпечення державної енергетичної політики України

Метою соціальної держави, якою відповідно до Конституції є Україна, повинно бути всебічне забезпечення добробуту громадян. Однією з найважливіших складових добробуту у цивілізованих державах є забезпечення громадян теплом і електроенергією. Конституцією України передбачено право громадян на їх достатній життєвий рівень та наявність безпечного для життя і здоров'я довкілля, що зобов'язує державу створювати відповідні умови для цілеспрямованого розвитку економіки з урахуванням екологічної складової цього розвитку. Гарантією реалізації даних завдань повинно стати повне, надійне та екологічно безпечне задоволення потреб населення України і суспільного виробництва в енергетичних продуктах. Адже рівень розвитку енергетики надає головний вплив на стан економіки держав, рішення проблем соціальної сфери і зумовлює рівень життя людини.

Державна енергетична політика здійснюється шляхом встановлення загальних правил здійснення цієї діяльності суб'єктами підприємницької

діяльності, надання ліцензій на здійснення окремих видів діяльності, спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та формування тарифної політики та іншими засобами, які визначаються тими або іншими законами і підзаконними актами України.

Розглянемо основні нормативно-правові документи, які стали основою формування та реалізації державної енергетичної політики України за часів незалежності держави.

- Євроінтеграційні прагнення, проголошені Україною, передбачають адаптацію законодавства України до законодавства ЄС та є міжнародним зобов'язанням, яке передбачено Угодою про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами від 14 червня 1994 року. Відповідно до цієї Угоди Україна зобов'язується адаптувати діюче та майбутнє законодавство до законодавства ЄС в пріоритетних сферах, в тому числі в енергетиці.

- Тобто з 1994 р Україна йде шляхом інтеграції з Європейським Союзом у сфері енергетики. Адаптація енергетичного законодавства визначена пріоритетною сферою відповідно до Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року.

- Адаптація українського законодавства до енергетичного законодавства ЄС має сприяти створенню конкурентних енергетичних ринків України, інтегрованих в європейські ринки.

- Створення таких ринків має базуватися на засадах:
 - забезпечення надійності і безперебійності постачання енергоносіїв;

- сприяння конкуренції відповідно до принципів свободи руху товарів, послуг, капіталу і робочої сили (як основи підвищення якості енергетичних послуг та зниження їх вартості);

- забезпечення охорони навколишнього середовища та цивільного захисту у сфері техногенної безпеки [146].

Закон України «Про нафту і газ» визначає основні правові, економічні та організаційні основи діяльності нафтогазової галузі України та регулює відносини, пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та використанням нафти, газу та продуктів їх переробки з метою забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у нафтогазовій галузі, захисту прав усіх суб'єктів відносин, які виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням і реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі.

Відносини, пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, регулюються також Кодексом України про надра (132/94-ВР), Законом України «Про трубопровідний транспорт» (192 / 96-ВР), Законом України «Про угоди про розподіл продукції», іншими нормативно-правовими актами [73].

Для реалізації державної політики в сфері нафтогазового комплексу, відповідно до Указу Президента України від 25.02.98 №151 / 98 «Про реформування нафтогазового комплексу України» та на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 25.05.98 №747 «Про освіту НАК« Нафтогаз України» була створена Національна акціонерна компанія під однойменною назвою, яка об'єднала всі стадії кругообігу нафти і газу на ринку: видобуток, переробку, транспортування і збут.

В рамках реалізації зазначеної державної політики, Указом Президента України № 1900 від 31.12.05 року створено Національне агентство з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Основними завданнями Національного агентства стали:

- проведення єдиної державної політики в сфері використання

енергетичних ресурсів та енергозбереження;

- забезпечення збільшення частки нетрадиційних та альтернативних видів палива в балансі попиту та пропозиції енергоносіїв;
- створення державної системи моніторингу виробництва, споживання, експорту та імпорту енергоносіїв, удосконалення системи обліку та контролю за споживанням енергетичних ресурсів;
- забезпечення функціонування єдиної системи нормування питомих витрат енергетичних ресурсів у суспільному виробництві.

Енергетичною стратегією України на період до 2030 року передбачається досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийняттого забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для формування і реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики» [64].

Енергетична стратегія України розроблена в контексті Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5 (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р), яка, зокрема, передбачає реформування енергетики та реалізацію програми енергоефективності в межах визначеного вектора подальшого її розвитку, що ставить перед Україною нові економічні та технологічні виклики, але водночас відкриває нові можливості для пошуку та впровадження інноваційних розробок у галузі видобутку, переробки викопних видів палива, виробництва, трансформації, постачання і споживання енергії, що зумовлює потребу у формуванні нової енергетичної політики держави [65].

Реалізація Енергетичної стратегії України на період до 2030 року »була покликана збалансувати темпи і напрямки розвитку паливно-енергетичного комплексу та потреби економіки країни і соціальної сфери в паливно-енергетичних ресурсах. Стратегія визначає головні цілі і завдання, основні напрями та показники, баланси виробництва і споживання, концептуальні

положення енергетичної безпеки держави.

Цілями Енергетичної стратегії України на період до 2030 року стали:

- створення умов для постійного та якісного задоволення попиту на енергетичні продукти;
- визначення шляхів і створення умов для безпечного, надійного та сталого функціонування енергетики та її максимально ефективного розвитку;
- забезпечення енергетичної безпеки держави;
- зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище і забезпечення цивільного захисту у сфері техногенної безпеки ПЕК;
- зниження питомих витрат у виробництві та використанні енергопродуктів за рахунок раціонального їх споживання, впровадження енергозберігаючих технологій та обладнання, раціоналізації структури суспільного виробництва і зниження питомої ваги енергоємних технологій;
- інтеграція Об'єднаної енергосистеми України в європейську енергосистему з послідовним збільшенням експорту електроенергії, зміцнення позицій України як транзитної держави нафти і газу.

Реалізація зазначених цілей дозволить створити умови для інтенсивного розвитку економіки і підвищення рівня життя населення країни.

Тому основними завданнями та напрямками реалізації прийнятої Енергетичної стратегії є:

1. Формування цілісної та дієвої системи управління і регулювання в паливно-енергетичному секторі, розвиток конкурентних відносин на ринках енергоносіїв.
2. Створення передумов для корінного зменшення енергоємності вітчизняної продукції за рахунок впровадження нових технологій, прогресивних стандартів, сучасних систем контролю, управління і обліку на всіх етапах виробництва, транспортування та споживання енергетичних продуктів; розвиток ринкових механізмів стимулювання енергозбереження в усіх галузях економіки.
3. Розвиток експортного потенціалу енергетики, переважно, за рахунок

електроенергії, шляхом модернізації та оновлення генеруючих потужностей, ліній електропередач, в тому числі міждержавних.

4. Розвиток вітчизняного енергетичного машинобудування, приладобудування і енергобудівельного комплексу як передумови конкурентоспроможності підприємств України в енергетичних проектах, в т.ч. за кордоном.

5. Оптимізація видобутку власних енергоресурсів з урахуванням їх пропозицій на зовнішніх ринках, цінової та геополітичної ситуації, збільшення обсягів енергії та енергопродуктів, отриманих з нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії.

6. Диверсифікація зовнішніх джерел постачання енергетичних продуктів, а також диверсифікація маршрутів їх транспортування.

7. Створення єдиної державної системи статистики, стратегічного планування, моніторингу виробництва і споживання енергетичних продуктів, формування балансів їх попиту та пропозицій.

8. Збалансування цінової політики щодо енергетичних продуктів, яка має забезпечити покриття витрат на їх виробництво та створення відповідних умов для надійного функціонування і сталого розвитку підприємств ПЕК.

9. Нормативно-правове забезпечення реалізації цілей Енергетичної стратегії з урахуванням існуючих міжнародних зобов'язань, передбачених Договором Енергетичної Хартії, Кіотським протоколом, численними двосторонніми міжнародними договорами, а також вимогами європейського енергетичного законодавства [65].

Головні напрями енергетичної політики України з точки зору забезпечення енергетичної безпеки, згідно з Енергетичною стратегією 2030 є:

- підвищення надійності та ефективності енергопостачання, забезпечення ефективного та сталого розвитку паливно-енергетичного комплексу;
- зменшення рівня енергетичної залежності країни шляхом збільшення видобутку (виробництва) і споживання власних енергоносіїв,

диверсифікації зовнішніх і внутрішніх джерел енергопостачання, максимального залучення потенціалу енергозбереження;

- підвищення рівня безпеки населення від надзвичайних ситуацій техногенного характеру;
- підвищення рівня безпеки та стійкості енергетичних об'єктів з метою запобігання екологічним катастрофам і зменшення рівня техногенного впливу енергетичних об'єктів на навколишнє середовище;
- забезпечення входження України в енергетичні ринки Європи і світу;
- удосконалення і розвиток сфери загального забезпечення та підтримки розвитку галузей ПЕК (нормативно-правова база, науково-технічне та інформаційне забезпечення та ін.);
- підвищення рівня власного виробництва ПЕР (за рахунок зростання обсягів їх видобутку, зменшення абсолютного рівня імпорту, ефективного та оптимального енергоспоживання);
- диверсифікація джерел зовнішнього постачання ПЕР (природний газ, нафта, ядерне паливо), забезпечивши не менше 3 джерел постачання за кожним видом енергоресурсів з 25-30% забезпеченням від загального обсягу;
- закріплення стратегічного положення України в міжнародній системі транспортування енергоносіїв та забезпечення гідної участі України в світових енергетичних ринках та в реалізації міжнародних енергетичних проектів;
- створення в країні стратегічного резерву нафти та природного газу для використання в надзвичайних ситуаціях та ринкового регулювання цін;
- забезпечення внутрішньої енергетичної незалежності (запобігання монопольного положення на внутрішніх ринках ПЕР, формування рівних конкурентних умов діяльності, створення державних стратегічних запасів ПЕР, вдосконалення нормативно-законодавчої бази,

здійснення державного контролю) [65].

У цій ситуації пріоритетними з точки зору енергетичної безпеки національними інтересами були визначені:

- підвищення економічної ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, в т.ч. зниження енерговитрат на виробництво;
- нарощування видобутку вітчизняних енергоресурсів та удосконалення паливно-енергетичного балансу країни;
- забезпечення надійності роботи і нафтотранспортної системи і газо- і енергорозподільчих мереж як одного з основних елементів енергетичної, економічної та екологічної безпеки держави;
- удосконалення системи ціно- і тарифоутворення для обґрунтованого обліку витрат на видобуток, транспортування, розподіл і постачання енергоресурсів;
- підвищення рівня оплати за використані енергоресурси, в т. ч. перехід до системи адресної допомоги малозабезпеченим верствам населення;
- створення умов для залучення на український ринок енергоресурсів додаткових постачальників, поряд з традиційними (диверсифікація енергоризиків);
- перехід до інноваційної моделі розвитку всіх структурних складових енергоринку (нафтогазовий комплекс, вуглевидобуток і переробка, електроенергетика).

При цьому органам державної влади необхідно зробити ґрунтовний економічний аналіз доцільності проведення приватизації конкретних підприємств енергоринку, а також ввести, як обов'язковий, передприватизаційний етап підготовки підприємств (для неприватизованих) з метою підвищення їх вартості, створення умов для залучення інвестицій і інновацій.

Необхідно підкреслити, що «Енергетична стратегія України до 2030 року» не є досконалою. Основна вада прийнятої 15 березня 2006 р. Стратегії полягає в тому, що вона не реалізує саме поняття «стратегія». Це - описовий

документ, який констатує наявність тих чи інших ресурсів, проблем в паливно-енергетичному комплексі. І хоча цілі і завдання, вирішення яких має, за задумом розробників, привести до виконання стратегічних цілей визначені, проте відсутня чітка визначення орієнтирів для всіх підгалузей ПЕК з описом основних механізмів їх досягнення і поведінки держави на ринках енергоносіїв. Необхідно було забезпечити більш високий ступінь деталізації Стратегії з подальшим доведенням реальних проектів і технологій до конкретних об'єктів ПЕК, конкретизувати заходи щодо екологізації підприємств ПЕК, поряд з визначенням обсягів фінансування розвитку ПЕК доцільно було б обґрунтувати і конкретні їх джерела.

Тому прийняття Урядом оновленої Енергетичної стратегії України до 2035 року було обумовлено нагальною потребою актуалізації головного енергетичного документа країни через його невідповідність реаліям сьогодення. Крім того, на розвиток паливно-енергетичного комплексу України суттєво впливають агресивні дії Російської Федерації в економічній сфері, шантаж російських державних корпорацій та загроза зриву постачання енергетичних ресурсів з Росії (природного газу, ядерного палива, нафти та нафтопродуктів) поставило перед Україною нові економічні та технологічні виклики щодо формування стратегічного сучасного бачення розвитку паливно-енергетичного комплексу України, послідовну реалізацію визначених заходів та досягнення окреслених цілей.

Міненерговугілля, за участі експертного середовища, наукових фахівців, міжнародних партнерів та громадських організацій, розробило та презентувало суспільству для обговорення оновлену Енергетичну стратегію України до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», яка отримала підтримку та була схвалена Урядом у 2017 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р) [86].

Загальною метою Енергетичної стратегії України до 2035 року є забезпечення потреб суспільства та економіки в паливно-енергетичних

ресурсах у технічно надійний, безпечний, економічно ефективний та екологічно прийнятний спосіб для гарантування поліпшення умов життєдіяльності суспільства.

Під час розробки Енергетичної стратегії застосовувався програмно-цільовий підхід. На відміну від попередніх енергетичних стратегій, метод прогнозування майбутнього стану енергетичної системи замінено на визначення ключових індикаторів формування енергетичної політики розвитку енергетики.

Головними цілями прийнятої Енергетичної стратегії є забезпечення:

- переходу на сучасну систему управління галуззю;
- інтеграції газових і електроенергетичних мереж в енергетичний простір ЄС;
- переходу на ринкові відносини в ПЕК;
- покращення інвестиційної привабливості галузі;
- розвиток свідомого та енергоефективного суспільства;
- досягнення енергетичної незалежності.

Досягнення цілей, визначених Стратегією, передбачається здійснювати поетапно шляхом виконання планів заходів, що створить умови для виведення енергетичного комплексу України на принципово новий, якісний рівень розвитку.

Перший етап реалізації Стратегії: Реформування енергетичного сектору (до 2020 року);

Другий етап: Оптимізація та інноваційний розвиток енергетичної інфраструктури (до 2025 року);

Третій етап: Забезпечення сталого розвитку (до 2035 року) [65].

Для забезпечення реалізації першого етапу Енергетичної стратегії України до 2035 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06 червня 2018 р. № 497-р схвалено План заходів з реалізації Енергетичної стратегії України до 2035 року «Безпека, енергоефективність та конкурентоспроможність».

Упродовж найближчих трьох років головні акценти зроблені на впровадженні реформ та формуванні конкурентного та інвестиційно привабливого середовища.

До 2020 року включно передбачається:

- завершення імплементації Третього енергетичного пакета, що дозволить створити повноцінні ринки природного газу та електроенергії відповідно до енергетичного законодавства ЄС;
- завершення інституційної інтеграції України до ENTSO-G;
- виконання більшої частини заходів з інтеграції ОЕС України до енергосистеми ENTSO-E.

Також, на першому етапі реалізації Стратегії очікується досягнути радикального прогресу у сфері ВДЕ через збільшення їх частки у кінцевому споживанні до 11%.

Аналіз звітів органів державної влади з виконання Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», вказує на необхідність оновлення Плану заходів з реалізації зазначеної стратегії у частині актуалізації окремих заходів, а також термінів та індикаторів їх виконання.

Урядом розглянуто та схвалено низку нормативно-правових актів направлених на впровадження нового ринку електричної енергії, відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» [77].

Так прийнято:

- постанову Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 № 77 «Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України»;
- постанову Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 298 «Про утворення Координаційної ради з питань проведення реформ у паливно-енергетичному комплексі» для забезпечення відокремлення (анбандлінгу) операторів систем передачі електричної енергії та природного газу в системі суб'єктів управління об'єктами державної власності;
- постанову Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1056

«Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення постачальника «останньої надії»;

- розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1023-р «Про визначення Державного підприємства зовнішньоекономічної діяльності «Укрінтеренерго» постачальником «останньої надії» [73].

З метою забезпечення виконання комплексу організаційних, технічних та інвестиційних заходів з реалізації Угоди про умови майбутнього приєднання об'єднаної енергетичної системи України до континентальної європейської енергетичної системи ENTSO-E, прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1097-р «Про затвердження плану заходів щодо синхронізації об'єднаної енергетичної системи України з об'єднанням енергетичних систем держав – членів Європейського Союзу».

Задля забезпечення вироблення правового механізму захисту прав споживачів, запровадження на законодавчому рівні інституту енергетичного омбудсмена Міненерговугілля розроблено проект закону «Про енергетичного омбудсмена», який зареєстровано у Верховній Раді України 04 вересня 2018 р. за № 7059.

З метою імплементації Україною Директиви 2009/119/ЄС у частині виконання зобов'язань щодо накопичення до кінця 2022 р. мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів в обсязі понад 2 млн. тонн нафтового еквівалента необхідно прийняти Закон України «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів» та інші нормативно-правові акти, такі як Положення про агенцію, що формуватиме, зберігатиме, поновлюватиме МЗНН; Національний план подолання кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів. Також ще не затверджено розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження моделі формування і підтримки мінімальних запасів сирої нафти та нафтопродуктів в Україні» [82].

Виконання зазначеного комплексу організаційних і технічних заходів дозволить підвищити існуючий рівень енергетичної безпеки країни, покращити якість забезпечення вітчизняних споживачів електричною

енергією та створити умови для підключення об'єднаної енергетичної системи України до мережі системних операторів передачі електричної енергії ЄС.

В цілому ж, в основі державної енергетичної політики України, враховуючи її забезпеченість енергоресурсами, має лежати максимально можливе самозабезпечення основними видами енергії, як наріжний елемент підтримки національного суверенітету та забезпечення національної безпеки.

Однак, згідно із Законом України «Про національну безпеку», державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо [80].

На жаль, жодної згадки про спрямування національної безпеки і оборони на забезпечення енергетичної безпеки, яка є основоположною і навряд чи її можна мати на увазі під категорією «тощо».

Тому, на наш погляд, доцільно внести в Закон України «Про національну безпеку» доповнення в тій частині, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується також і на забезпечення енергетичної безпеки країни.

Тому актуальним залишається питання подальшого розвитку та удосконалення енергетичного законодавства України. Законодавство в сфері енергетики має базуватися на певних європейських правових принципах прозорості, обґрунтованості та прогнозованості, забезпечувати встановлення справедливих «прозорих» правил поведінки для всіх учасників енергетичних ринків, сприяти створенню умов для стабільного функціонування і розвитку підприємств ПЕК і надійного енергопостачання країни.

Тому на базі існуючого законодавства в паливно-енергетичному комплексі необхідно здійснити розробку і прийняття Закону, в якому передбачити основні норми правового регулювання енергетики, визначити національні інтереси в цій сфері, встановити правила діяльності усіх учасників енергетичних відносин як державних органів, так і суб'єктів

господарювання на основі принципів справедливості, недискримінаційності і прозорості. Надалі такий Закон стане підставою енергетичного права України.

Таким чином, головне завдання нормативно-правового забезпечення державної політики України полягає в створенні, підтримці та вдосконаленні правового поля, в якому функціонують енергетичні ринки: газу, нафтопродуктів, вугілля та електроенергії, в підтримці оптимального енергетичного балансу України, стимулювання енергозбереження, підвищенні ефективності використання енергоресурсів, визначенні джерел і механізмів фінансового забезпечення реалізації нової енергетичної доктрини (стратегії), а також стимулювання активності інноваційно-інвестиційних процесів в галузі, які в комплексі забезпечить енергетичну безпеку нашої країни.

2.3. Проблеми та суперечності реалізації державної енергетичної політики України

Реалізація стратегічних завдань розвитку енергетичної сфери, впровадження масштабних заходів з технічного оновлення та модернізації основних фондів, а також послідовне впровадження конкурентних відносин в паливно-енергетичний комплекс і на суміжних ринках енергоресурсів значно ускладнено у зв'язку з недосконалістю державної цінової і тарифної політики в цій сфері, відсутністю об'єктивних методичних підходів до визначення економічно-обґрунтованого рівня цін і тарифів на енергоносії для різних категорій споживачів.

Однак чимало питань щодо проблемних аспектів розвитку енергетичної сфери та ефективності реалізації державної енергетичної політики України залишаються недостатньо дослідженими.

Однією з найгостріших проблем і протиріч реалізації державної енергетичної політики України в сучасних умовах є недосконалість тарифної

та цінової політики в цій сфері.

Відповідно до повноважень, визначених Кабінетом Міністрів України, в Україні граничні рівні цін і тарифів на енергоресурси всіх категорій споживачів затверджуються Національною комісією, що здійснює регулювання у сфері енергетики і комунальних послуг (НКРЕКП).

Після тривалого багаторічної перерви НКРЕКП в період з 1 квітня 2015 р. до 31 березня 2017 р. провела п'ятиетапне підвищення тарифів на електроенергію для населення. Ціна збільшилася за першим тарифним блоком (на перші 100 кВт / год споживання в місяць) в 2,5 рази - до 0,9 грн. за 1 кВт / год, за другим блоком (понад 100 кВт / год) - в 2,6 рази, або до 1,68 грн. за 1 кВт / год.

Після цього п'ятиступінчастого подорожчання, ніхто до питання необхідності подальшого підвищення ціни на електроенергію для населення публічно не повертався. Середньозважений тариф для домогосподарств в Україні становить 1,03 грн. за 1 кВт / год, тоді як аналогічна середня ціна кіловат-години в країнах ЄС знаходиться на рівні 20,5 євроценти. При цьому в сусідніх європейських країнах енерготарифи в рази вище, ніж в Україні: в Словаччині - 15,6 євроценти за 1 кВт / год, Польщі - 14,1, Румунії - 13,3, Угорщині - 11,2. Тобто, якщо перевести в національну грошову одиницю, то розцінки починаються від 3 грн. за 1 кВт / год, що в рази вище, ніж в Україні [99].

Сучасну тарифну політику в енергетичній сфері України можна назвати політикою цінових перекосів. Якщо в газовій галузі уряд пішов на поступки МВФ і збільшив ціну природного газу для побутових споживачів до європейського рівня, то в електроенергетиці картина повністю протилежна.

Якщо значне підвищення ціни газу для населення (в 8 разів) призвело до істотного вимивання коштів з внутрішньої національної економіки, нарощування мільярдних газових боргів населення, а також до складнощів з ефективним освоєнням прибутку НАК «Нафтогаз України», то ситуація із

заморожуванням занижених розцінок на кіловат-годину в електроенергетиці нічим позитивним для галузі не закінчилася.

В результаті подібних цінових перекосів частка газу в комунальних платіжках домогосподарств перевищила частку електроенергії в десятки разів, тоді як електроенергетична галузь продовжує працювати в умовах тарифного стримування і дефіциту інвестиційних ресурсів.

В цілому багаторічна стримування тарифів для населення в електроенергетиці посприяло тому, що ціна кіловат-години для промислових споживачів в Україні вже досягла європейського рівня, тоді як сама галузь увійшла в стадію технічної деградації.

Ще один наслідок перехресного субсидування - це спотворення ринкових цін на електроенергію з боку виробників, так як генеруючі компанії будуть змушені завищувати ціну електрики, щоб компенсувати збитки від занижених тарифів для населення.

Проблема перехресного субсидування в енергетичній галузі поки не вирішується: замість переходу до об'єктивних енерготарифів для домогосподарств, держава продовжує шукати механізми компенсації занижених розцінок для населення за рахунок учасників енергоринку, що в кінцевому рахунку призводить до відповідного подорожчання роздрібною ціни кіловат-години для промислових споживачів.

Безсумнівно, ціни і тарифи на енергетичних ринках України мають відшкодовувати економічно обгрунтовані витрати на виробництво, транспортування та постачання енергоносіїв, забезпечувати ефективне функціонування та розвиток енергетичних об'єктів, стимулювати залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, а також впровадження енергозберігаючих технологій, нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії.

В умовах ринкової економіки ціни на енергоносії на внутрішньому ринку повинні бути економічно обгрутованими, тобто відображати реальні витрати на його придбання (видобуток), транспортування і доставку. Крім

того, Світовий банк дотримується тези про необхідність побудови максимально прозорого ринку енергоносіїв в Україні, в тому числі доведення цін до економічно обґрунтованого рівня. Проведення реальної реформи ціноутворення в енергетичному секторі позитивно позначиться на підвищенні конкурентоспроможності української економіки в довгостроковій перспективі.

Тому в зв'язку з лібералізацією глобальних енергетичних ринків, неминучим є наближення цін на всі види енергетичних ресурсів в Україні до рівня світових. Основними категоріями споживачів газу, яким варто очікувати значного подорожчання, будуть населення, комунальна теплоенергетика та бюджетні організації. Адже промисловість уже перебуває в ринковому ціновому сегменті і платить ціну, яка покриває витрати на газопостачання і вартість газу. Тому об'єктивно темпи зростання цін для промислових споживачів в Україні будуть менше, ніж для інших категорій споживачів.

У зв'язку з цим необхідно передбачити цільові субсидії для населення, тобто для найбільш вразливих його верств. Інші домашні господарства в перспективі повинні оплачувати газ за ринковими цінами. Однак і тут можливі труднощі: тарифи на комунальні послуги встановлюють місцеві органи влади і якщо НАК «Нафтогаз України» через НКРЕКП збільшить тарифи для комунальних господарств (теплокомуненерго), а місцева влада не підвищить ціни для населення, комунальна ланка виявиться «заручником» з одного боку місцевої влади, а з іншого - НКРЕКП, і розв'язання зазначених протиріч буде складним.

Важливим напрямком реалізації державної енергетичної політики в сучасних умовах є розвиток конкуренції на ринку природного газу.

У 2017 р. в Україні було видобуто 20,5 млрд. куб. м газу (в 2016 р. - 20,1 млрд. куб. м). Збільшення видобутку природного газу склало 2%. Частка видобутку природного газу НАК «Нафтогаз України» за 2017 р. склала 78,36% загального обсягу видобутку природного газу в Україні, що на 1,14%

менше в порівнянні з 2016 р. В той же час, частка НАК «Нафтогаз» на оптовому ринку в 2017 р. становила близько 71%. За підсумками 2017 р. обсяг споживання природного газу в Україні становить 31,9 млрд. куб. м, 20,9 млрд. куб. м (65%) реалізовано НАК «Нафтогаз України». Отже, НАК «Нафтогаз» має ознаки монопольного (домінуючого) становища на зазначених ринках природного газу [84].

До основних факторів, який стримує розвиток конкуренції на національному газовому ринку можна віднести:

- наявність корпоративних відносин між НАК «Нафтогаз України» та суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках;
- недосконалий механізм компенсації субсидій учасникам ринку;
- недосконалий механізм розрахунку ціни на природний газ;
- відсутність можливості зміни постачальника (продавця) природного газу для суб'єктів господарювання, на яких покладено спеціальні обов'язки;
- поєднання виконання НАК «Нафтогаз України» функцій постачальника зі спеціальними обов'язками і здійснення діяльності на оптовому ринку [84].

Тому необхідна поступова лібералізація ринку природного газу і розвиток конкуренції для всіх категорій споживачів, в тому числі населення і підприємств теплокомуненерго шляхом дотримання норм Третього енергетичного пакета ЄС і Закону України «Про ринок природного газу» в частині анбандлінгу, тобто відділення Оператора ГТС.

Таким чином, Україна видобуває близько 20-21 млрд. куб. м природного газу щорічно. Однак цього недостатньо і нарощування видобутку власного газу є національним пріоритетом, щоб повністю відмовитися від його імпорту вже в найближчі роки. Для переходу на повне забезпечення потреб в цьому виді палива, необхідно додатково видобувати ще близько 11 млрд. куб. м газу власного видобутку на рік, тобто збільшити обсяг видобутку природного газу наполовину.

Слід зазначити, що в Україні видобувається близько 1-2% від

розвіданих запасів газу, тоді як загальносвітовий тренд - 4-5%. Крім того, український газ залягає на глибині від трьох кілометрів. Але найбільш перспективні поклади знаходяться на великих глибинах - понад 5-6 км. Для видобутку такого газу необхідне сучасне дороге обладнання. Вітчизняним компаніям, щоб видобувати природний газ і наближати Україну до енергонезалежності, необхідні значні інвестиції для впровадження нових технологій. Природний газ в Україні є, але щоб його добувати більше, слід міняти технічні регламенти, підзаконні акти і реформувати державну службу геології і надр [40].

Безумовно, завдання нарощування видобутку газу є однією з головних цілей енергетичної стратегії, проте в Україні при цьому відчують гостре недофінансування такі сегменти, як вугільна промисловість, атомна і гідроенергетика, електромережева інфраструктура.

Не слід також забувати, що природний газ є взаємозамінним товаром, який в тому ж теплопостачальному сегменті може успішно замінюватися біопаливом або навіть перекладом окремих невеликих населених пунктів на електрообігрів. Альтернативні сценарії теплопостачання у вигляді допуску до теплотрас біокотелень або переходу на електрообігрів в окремих населених пунктах в умовах існуючого монополізму теплокомуненерго є необхідними і логічними.

Для залучення інвестиційних ресурсів в енергетичну сферу України необхідно також стимулювати залучення коштів недержавних інвесторів у вигляді прямих інвестицій в будівництво енергетичних об'єктів, інвестувати бюджетні кошти на розвиток енергетики, розглянути можливість приватизації окремих об'єктів паливно-енергетичного комплексу - як джерело інвестицій для їх подальшої модернізації та оновлення.

Неминуче зростання ціни на природний газ до середньоєвропейського рівня, на наш погляд, призведе до зниження рівня конкурентоспроможності у виробництві досить широкого спектру товарної продукції та послуг в Україні. Крім того, не можна забувати про те, що середньостатистичний

українець, на відміну від середньостатистичного європейця, не зможе оплатити європейський рівень цін на газ через більш низьку платоспроможність. Для малозабезпечених категорій населення повинні бути передбачені субсидії, щоб нова ціна не знизила рівень життя населення. Тому таке підвищення призведе до різкого збільшення виплат субсидій з державного бюджету для малозабезпечених.

Що стосується системи оподаткування галузей енергетичної сфери в порівнянні з іншими галузями економіки, слід зазначити, що найбільша податкове навантаження на 1 грн. валового доходу в галузях і сферах економіки спостерігається: в сфері видобутку природного газу; нафтопереробці; виробництві і розподілі електроенергії. А найменший рівень податкової навантаження на 1 грн. валового доходу спостерігається: в сфері оптової та роздрібною торгівлі; легкої промисловості; машинобудуванні; металургії та обробці металу [12].

Звичайно, не потрібно підтягувати рівень податкового навантаження в галузях легкої, харчової промисловості та торговельній сфері до рівня енергетичних галузей, проте багаторазовий розрив в рівні оподаткування різних галузей економіки не сприяє стабільному розвитку енергетики і зниження енергоємності економіки України в цілому. Тому доцільно зниження податкового навантаження галузей енергетичної сфери до середнього рівня в українській економіці.

Головною метою сучасної державної енергетичної політики України є забезпечення безпечного та доступного енергопостачання населення і всіх сфер суспільного виробництва, мінімізація впливу енергетичної сфери на навколишнє середовище, забезпечення необхідного рівня енергетичної безпеки країни.

Згідно з визначенням Міжнародного енергетичного агентства, енергетична безпека – це безперебійна наявність енергетичних джерел за доступною ціною [14].

Тобто країну можна вважати енергетично безпечною в тому випадку,

якщо вона в будь-який момент може забезпечити себе всіма необхідними джерелами енергії за доступною ціною. Причому доступність в даному випадку має бути не тільки економічною, а й фізичною, тобто можливість отримання (доставки) енергоресурсів в будь-який час. Ідеально енергетично безпечних країн в світі не існує. Україну також не можна вважати такою країною, адже ризиків в енергетичній сфері вистачає, особливо в останні роки.

Вже давно існують значні ризики енергозалежності України від Росії: на ринку нафтопродуктів України російське дизпаливо, зріджений газ та бітум займають понад 32 % [1].

Тому заборона, яку ввела Росія в квітні 2019 р. на експорт нафти та нафтопродуктів в Україну, є серйозним викликом для нашої держави.

Під повну заборону російського експорту потрапили нафта, ряд нафтопродуктів і зріджених вуглеводневих газів. Вугілля, бензин і дизпаливо з 1 червня 2019 р. російські компанії можуть поставляти в Україну тільки за спеціальним дозволом. Крім того, з окремим дозволом можна буде поставляти в Україну кам'яне вугілля, а також брикети, котуни та аналогічні види твердого палива з кам'яного вугілля [189].

Більше того, 23 квітня 2019 р. Білорусь призупинила експорт світлих нафтопродуктів - бензинів і дизпалива в Україну, Польщу і країни Балтії через надходження з Росії неякісної нафти. Контрактні зобов'язання припинені до моменту вирішення питання з російською нафтою. І це при тому, що у 2018 р. Мозирський і Новополоцький НПЗ відвантажили в Україну 2,343 млн. т дизельного палива, що становить 33% обсягу ринку і 836,5 тис. т бензинів (44% українського ринку) [21].

Україна споживає майже 10 млн. т нафтопродуктів на рік. З них 75-80% - це імпорт. Критичним для держави сегментом імпорту є дизельне паливо і скраплений газ. Україна споживає майже 6 млн. т дизпалива на рік. Приблизно половина – російське, а інша половина – з Білорусі – це продукція Мозирського нафтопереробного заводу, який переробляє російську нафту і

наполовину належить росіянам. Основний імпортер в Україну бензину – також Білорусь, переробку значною мірою якої також контролює Росія, тому маємо велику залежність від останньої [1].

За підсумками 2018 р. Укрнафта, яка видобуває 75 % української нафти, вперше за 12 років збільшила видобуток нафти – до 1,5 млн. т (для порівняння, у 1972 р. в Україні було видобуто 14,5 млн. т нафти) [189].

Однією з головних причин зниження видобутку нафти є те, що нові місцезнаходження не відкривалися, а старі вже вичерпали себе. Крім того, це недостатня сировинна база, розвитку якої в останні десятиліття також приділялося недостатньо уваги. Нафтопереробні підприємства не модернізувалися і закривалися, а нафтовидобуток істотно знизився.

Тому у 2018 р. Україна імпортувала нафтової сировини понад 700 млн. т, на майже півмільярда доларів. Головними постачальниками є: Азербайджан, Іран, Алжир, Білорусь, Росія (606,7 тис. т) і Литва [189].

Шляхи вирішення ситуації очевидні, але складні для реалізації: збільшити власний видобуток нафти й забезпечити українські заводи вітчизняною сировиною. Слід розвивати нафтопереробні підприємства, адже зараз працюють тільки Кременчуцький нафтопереробний та Шебелинський газопереробний заводи (решта - закриті), які можуть забезпечити лише 13-15 % споживання дизпалива у країні [1].

Крім того, «Укртатнафта» (нафтопереробне підприємство, яке належить національній енергетичній компанії «Нафтогаз») має збільшувати переробку нафтової сировини з каспійських родовищ. Також доцільно на державному рівні розробити та впровадити заходи з усунення податкових та інших преференцій, які зараз розповсюджуються на поставки нафтопродуктів з Росії [74].

На часі є невідкладним питання необхідності створення в Україні стратегічного запасу нафтопродуктів.

Водночас, доцільно диверсифікувати імпорт дизпалива і завозити його з інших країн: Угорщини, Словаччини, Туреччини, Ізраїлю тощо.

Незважаючи на те, що згідно з доповіддю BP Statistical Review of World Energy, яка була опублікована у березні 2019 р., Україна займає третє місце в Європі за покладами газу після Росії та Норвегії [189], забезпечення цим енергоресурсом потреб країни також недостатнє.

Зараз в Україні видобувається близько 21 млрд. м³ газу, що забезпечує тільки 66% потреб країни [35].

Україна довгі роки орієнтувалася на закупівлю природного газу в Росії, тому власні газодобувні потужності не розвивалися, а ті, що є, вже застаріли. Від російського газу Україна відмовилася в 2015 р. і купує блакитне паливо в ЄС. Тому необхідно нарощувати видобуток власного газу.

Проблема українських газових родовищ полягає в тому, що вони важкодоступні та фрагментовані. Великі і прості у використанні родовища вже майже вичерпали свій потенціал, тому необхідно досліджувати нові свердловини за складною технологією, а саме буріння на глибину понад 3 км або використання технології гідророзриву пласта [35].

Крім того, як вважають американські експерти, проблемою газовидобутку в Україні є корупція, надмірне внутрішнє регулювання і монополія держави [189].

За оцінками Державної інвестиційної ради, до 2020 р. реалізація концепції видобутку газу в Україні буде коштувати 6 млрд. дол, в тому числі близько 2 млрд. дол. мають забезпечити інвестори, в тому числі іноземні [35].

На жаль, український нафтогазовий сектор страждає від хронічного браку іноземних інвестицій. Для розробки цих ресурсів Україна має залучати потужні світові компанії, які прийдуть тільки в країну, де є верховенство права, ефективна боротьба з корупцією, здорова конкуренція і відкриті дані в галузі, прозорі та зрозумілі умови ведення бізнесу в цій сфері. Активне залучення іноземних видобувних компаній наблизить Україну до досягнення поставленої мети – забезпечення енергетичної незалежності.

Отже, сучасні перспективи досягнення Україною енергетичної незалежності поки що невизначені. Україна має суттєвий потенціал

енергозаміщення, щоправда, для цього знадобиться певний час, а також формування та реалізація відповідної державної енергетичної політики. В підсумку в Україні має бути сформовано диверсифікований і незалежний енергетичний ринок, як важлива передумова забезпечення енергетичної безпеки держави.

Ще однією проблемою енергетичного ринку України є недосконале конкурентне законодавство та недостатній рівень конкуренції в усіх його секторах та сегментах.

І хоча у світі є країни, в яких рівень концентрації на енергетичних ринках навіть вищий, ніж в Україні (наприклад, у Франції та Хорватії, де на ринку один гравець виробляє понад 70% електроенергії. Але основне питання – це наскільки прозоро працюють регулюючі органи. В українських реаліях – це Антимонопольний комітет і Національна комісія з регулювання енергетики і комунальних послуг. Тобто головним важелем мала би бути прозорість роботи контролюючих органів і регулятора, якої немає.

В структурі виробництва електроенергії за перше півріччя 2019 р. частка АЕС склала 53,4%, ТЕС (ДТЭК, «Центренерго», «Донбасенерго») – 29%, ТЕЦ і КУ – 7,8%, ГЕС – 4,9%, ГАЕС – 0,9%, Блок-станції – 1%, ВДЕ – 3% [75].

Нагадаємо, що запуск конкурентного оптового ринку електроенергії з 1 липня 2019 р., призвів до зростання ціни кіловат-години для промислових споживачів на 20–25%. Адже ніякого конкурентного ринку в Україні так і не з'явилося. Країна отримала подорожчання струму для споживачів, проте ані конкуренції між виробниками, ані механізму вільного ціноутворення в оптовому ринку не набула. Таким чином термін «конкурентний ринок» стосовно діючої на сьогодні в Україні моделі – поняття суто умовне та не відповідає дійсності.

Фактично створено нову адміністративну систему розподілу електроенергії, засновану на пільгових (для населення), фіксованих (для «Енергоатому» і «Укргідроенерго») і граничних (для всіх інших виробників)

тарифах на електроенергію. При цьому реальної цінової конкуренції у вигляді боротьби виробника за споживача на оптовому ринку не існує.

До позитивних результатів реформи поки що можна віднести лише скасування державного монополізму в оптовому ринку зі створенням ринкової інфраструктури з майданчиками ринків – двосторонніх договорів, «на добу наперед», внутрішньодобового ринку, балансуючого, а також ринку допоміжних послуг, який поки не запущений. Тобто, в Україні з 1 липня 2019 р. запроваджено конкурентний оптовий ринок за формою, але не за змістом. І щоб наповнити його конкуренцією, на державному рівні потрібно прийняти політичне рішення щодо підвищення тарифів для населення до рівня реальної собівартості. Адже саме дотації населенню, яке споживає 29% електроенергії в країні, відтягують з вільного ринку половину обсягу української електрики.

Конкурентний енергоринок має включати в себе три обов'язкові складові: вільне ціноутворення, вільна конкуренція і вільний вибір постачальника електроенергії.

Щодо вільного ціноутворення, то 95% виробників його позбавлені. Вільне ціноутворення в оптовому ринку є лише у теплової генерації, в «Енергоатому» та «зеленої енергетики» його немає, у «Укргідроенерго» частково немає, для ТЕЦ буде введено ПСО.

Щодо вільної конкуренції, то Кабмін своїм рішенням вивів з ринку 90% продукції «Енергоатому», який виробляє понад 50% електроенергії в країні, і ще 20% продукції «Укргідроенерго», тобто в конкурентному ринку залишилося менше 50%. Що ж стосується вільного вибору постачальника електроенергії, то 98% загальної кількості споживачів в особі домогосподарств – поза енергоринком, а біля 90% виробників у свободі вибору – обмежені.

Тому в Україні ще не створено ліберального конкурентного ринку електроенергії, як у Європі. І ця ситуація потребує вирішення цілого комплексу технічних, тактичних, стратегічних та державно управлінських

проблем.

Викривлення цінової політики в газовому секторі України відбувається також через відсутність в ньому конкурентного ринкового середовища, наявність протягом багатьох років перехресного субсидування компанією НАК «Нафтогаз України» базових галузей і широке застосування тіньових схем, як наслідок спотвореного державного регулювання, призвели до існування структури економіки, обтяженої технологічно відсталими виробництвами, і до критично небезпечного рівня залежності країни від імпортного природного газу.

Тому, по нашому думку, національний газовий ринок запрацює ефективно тільки тоді, коли на ньому з'являться кілька конкуруючих постачальників. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що лібералізація ринку газу буде ефективна лише в разі диверсифікації джерел надходження газу в Україну. Цього можна домогтися, реалізувавши проект будівництва терміналу регазифікації LNG (сланцевого газу), а також значно збільшивши власний видобуток природного газу.

Невирішеною залишається проблема забезпечення повних виплат з боку держави інвесторам за «зеленими» тарифами. І якщо держава не виконає зобов'язання щодо погашення заборгованості перед виробниками «зеленої» енергетики, Україна отримає арбітражні позови від інвесторів в зелену енергетику вже наприкінці 2020 р. – початку 2021 р.

Для вирішення зазначеного питання, 1 серпня 2020 р. набрав чинності закон №810-IX, який передбачає, зокрема, зниження зелених тарифів та обмеження обсягів введення в експлуатацію нових потужностей ВДЕ. Окрім того, закон визначає строки та обсяги погашення накопиченої заборгованості перед виробниками ВДЕ – в четвертому кварталі 2020 р. держава має виплатити 40% заборгованості (9 млрд. грн), а решта 60% – у 2021 р. Зі свого боку, меморандум передбачає забезпечення 100% виплат за вироблену зелену електроенергію починаючи з серпня 2020 р. Однак, станом на початок жовтня 2020 р. накопичені борги за попередні періоди не погашені, рівень

розрахунків за електроенергію з ВДЕ за серпень становить 100% (зі значним запізненням), а за вересень 2020 р. – лише 33% [49].

Як наслідок, провідні асоціації ВДЕ заявили, що Уряд України порушує Меморандум про взаєморозуміння з виробниками зеленої електроенергії та не виконує зобов'язання щодо погашення боргів перед ними. Крім того, більшість інвесторів у ВДЕ ведуть підготовку до міжнародного арбітражу проти уряду України з-за тиску банків, які вимагають своєчасних розрахунків за надані кредити. Тому інвестори зеленої енергетики готуються до подання групових позовів проти України для захисту своїх прав. За інформацією з судових реєстрів, вже понад 50 невеликих компаній, які інвестували в будівництво об'єктів відновлюваної енергетики, подали позови до ДП «Гарантований покупець», щоб відсудити несплачені кошти за вироблену електроенергію. Загальна сума позовних заяв перевищує 630 млн грн. [49].

Тому існує необхідність термінового погашення заборгованості перед виробниками електроенергії з альтернативних джерел та забезпечення повних виплат державою боргів за «зеленими» тарифами, в тому числі шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП).

Адже якщо Україна не виконає взяті перед ними зобов'язання щодо погашення боргів за вироблену електроенергію, такий розвиток подій найгіршим варіантом, як для інвесторів, так і для подальшого розвитку енергетики України.

В цілому, на основі проведеного дослідження, до сучасних проблем і суперечностей реалізації державної енергетичної політики України слід віднести:

1. Законодавче та нормативно-правове поле в енергетичній сфері України є недосконалим, а тому недостатнім для ефективного державного регулювання галузі.

2. Відсутність системної реалістичною державної енергетичної політики та недосконалість політики середньострокового планування і

прогнозування в енергетичній сфері, так як більшість показників затверджених загальнодержавних програм і стратегій не досягнуті, і жодна галузева і загальнодержавна енергетична програма не виконується в повному обсязі.

3. Підприємства енергетичної сфери є найбільшими кредиторами і донорами економіки, внаслідок чого відбувається фактично безвідсоткове кредитування ними окремих галузей економіки, неконкурентоспроможних підприємств і населення.

4. Складне фінансове становище підприємств енергетичної сфери, головними причинами якого є: криза неплатежів внаслідок продовження практики «безоплатного» споживання паливно-енергетичних ресурсів і підвищення вартості енергоресурсів для неплатоспроможного населення, а також фіскальний характер податкової системи, що не дає можливості ефективно розвиватися підприємствам цієї сфери.

5. Наявність значного розриву між обсягом наявних грошово-кредитних ресурсів в економіці і потребами енергетичної сфери.

6. Нестача інвестицій в усіх секторах енергетичної сфери, а джерела фінансування інвестицій в більшості своїй не визначені або нереалістичні.

7. Переважання адміністративних методів регулювання при реалізації державної енергетичної політики. Триває практика «ручного» регулювання ринку, сировинними та грошовими потоками, про що свідчить систематична зміна «правил гри» на енергетичному ринку.

8. Надмірна енергоємність економіки, головними причинами якої є: енергоємна структура промислового виробництва, технологічна відсталість енергоємних галузей промисловості і наднормативні втрати на всіх стадіях виробництва, існування тіньової економіки, поглиблення науково-технічного відставання галузей енергетичної сфери від світового рівня, а енергоємність ВВП в Україні в кілька разів перевищує показники розвинених держав.

Таким чином, аналіз сучасного стану функціонування енергетичної сфери України дає підстави зробити загальний висновок щодо відсутності на

державному рівні скоординованих дій, які стосуються визначення та реалізації перспективних завдань її реформування, що призвело до негативних явищ в енергетиці. Тому вкрай важливо найближчим часом розробити і реалізувати систему заходів, спрямованих на вирішення зазначених проблем і протиріч державної енергетичної політики України.

Висновки до другого розділу

1. Аналіз сучасного стану розвитку енергетичної сфери в Україні свідчить, що результативність механізмів реалізації державної енергетичної політики в останні роки значно підвищилась однак це не означає відсутність проблем та необхідність її подальшого вдосконалення. Державна енергетична політика має відігравати визначальну роль у подоланні соціально-економічних проблем в державі шляхом підвищення енергетичної стійкості (енергетична безпека, енергетична доступність, екологічність) та контекстної стійкості (соціальна, політична та економічна міцність і стабільність). Для цього необхідно підвищити результативність механізмів реалізації державної енергетичної політики, що сприятиме сталому розвитку України в довгостроковому періоді та підвищенню рівня енергетичної безпеки держави.

2. Сучасні перспективи досягнення Україною енергетичної незалежності поки що невизначені. Україна має суттєвий потенціал енергозаміщення, щоправда, для цього знадобиться певний час, а також формування та реалізація відповідної державної енергетичної політики. В підсумку в Україні має бути сформовано диверсифікований і незалежний енергетичний ринок, як важлива передумова забезпечення енергетичної безпеки держави.

3. Досягнення цілей, визначених Енергетичною стратегією України до 2035 року «Безпека, енергоефективність та конкурентоспроможність», передбачається здійснювати поетапно шляхом виконання планів заходів, що створить умови для виведення енергетичного комплексу України на

принципово новий, якісний рівень розвитку: перший етап реалізації Стратегії: реформування енергетичного сектору (до 2020 року); другий етап: Оптимізація та інноваційний розвиток енергетичної інфраструктури (до 2025 року); третій етап: забезпечення сталого розвитку (до 2035 року).

4. До проблем та суперечностей державної енергетичної політики України можна віднести: законодавче та нормативно-правове поле в енергетичній сфері України є недосконалим, а тому недостатнім для ефективного державного регулювання галузі; відсутність системної реалістичної державної енергетичної політики та недосконалість політики середньострокового планування і прогнозування в енергетичній сфері; підприємства енергетичної сфери є найбільшими кредиторами і донорами економіки; складне фінансове становище підприємств енергетичної сфери; наявність значного розриву між обсягом наявних грошово-кредитних ресурсів в економіці і потребами енергетичної сфери; нестача інвестицій в усіх секторах енергетичної сфери, а джерела фінансування інвестицій в більшості своїй не визначені або нереалістичні; переважання адміністративних методів регулювання при реалізації державної енергетичної політики; надмірна енергоємність всіх сфер та галузей економіки, а енергоємність ВВП в Україні в кілька разів перевищує показники розвинених держав.

5. Аналіз сучасного стану функціонування енергетичної сфери України дає підстави зробити загальний висновок щодо відсутності на державному рівні скоординованих дій, які стосуються визначення та реалізації перспективних завдань її реформування, що призвело до негативних явищ в енергетиці. Тому вкрай важливо найближчим часом розробити і реалізувати систему заходів, спрямованих на вирішення зазначених проблем і протиріч державної енергетичної політики України.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Концептуальні засади стратегії реалізації державної енергетичної політики України

Згідно з Законом України «Про національну безпеку України» (який визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз), державна безпека визначається, як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру. При цьому, до загроз національній безпеці України відносяться явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [80].

Також Закон України «Про національну безпеку України» містить формулювання, що державної політики у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо [80].

На жаль, серед перелічених сфер відсутня енергетична складова національної безпеки і оборони, хоча, безумовно, енергетичні питання є важливими складовими воєнної, зовнішньополітичної, економічної, екологічної безпеки держави, що потребує відповідного врахування при визначенні концептуальних засад формування державної енергетичної політики України, як важливої складової забезпечення державної безпеки.

Згідно Указу Президента України № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України» до загроз в енергетичній безпеці віднесено: спотворення ринкових механізмів в енергетичному секторі; недостатній рівень диверсифікації джерел постачання енергоносіїв та технологій; криміналізація та корумпованість енергетичної сфери; недієва політика енергоефективності та енергозабезпечення.

При цьому пріоритетами забезпечення енергетичної безпеки України є: реформування енергетичних ринків, забезпечення прозорості господарської діяльності, конкуренції на цих ринках та їх демонополізація, інтеграція енергетичного сектору України до енергетичних ринків ЄС та системи європейської енергетичної безпеки; підвищення енергетичної ефективності та забезпечення енергозбереження; диверсифікація джерел і маршрутів енергопостачання, подолання залежності від Росії у постачанні енергетичних ресурсів і технологій, розвиток відновлюваної та ядерної енергетики з урахуванням пріоритетності завдань екологічної, ядерної та радіаційної безпеки; формування системи енергозабезпечення національної економіки і суспільства в особливий період [183].

Тому не випадково, «Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» передбачає, що до 2025 року здебільшого буде завершено реформування енергетичного комплексу України, досягнуто першочергових цільових показників з безпеки та енергоефективності, забезпечено його інноваційне оновлення та інтеграцію з енергетичним сектором ЄС.

На наш погляд, стратегія реалізації державної енергетичної політики України в сучасних умовах має враховувати цілу низку факторів, головними серед яких є політико-правові, соціально-економічні, екологобезпекові.

1). Врахування політико-правових факторів дозволить Україні підвищити свою роль і значимість у світовому співтоваристві, отримати визнання країни, яка вносить суттєвий внесок в забезпечення глобальної

енергетичної безпеки, позбавить нашу країну від енергетичної залежності перед експортерами енергоресурсів та підвищить національний рівень енергетичної безпеки.

Особливо це важливо в сучасних умовах, адже 18 квітня 2019 р. уряд Росії затвердив постанову про розширення санкцій по відношенню до України, якою ускладнив експорт в Україну вугілля та нафтопродуктів: дизельного пального, бензину та скрапленого газу. Також заборонено експорт в Україну сирої нафти. Більше половини обсягу імпорту з Росії, а саме \$4,4 млрд., становлять вугілля та продукти переробки нафти: дизельне пальне, зріджений газ, бензини, мастила та інші нафтопродукти. Російський дизель в Україні займає 40% українського ринку, а зріджений газ – 30% ринку. В 2018 р. з Росії було поставлено дизелю на 65 млрд. грн., зрідженого газу – на 8,75 млрд. грн. Крім цих продуктів Україна залежна від Росії в поставках енергетичного і коксівного вугілля: в 2018 р. російські компанії поставили в Україну вугілля на \$1,78 млрд. [29].

Окрім вугілля і нафтопродуктів, третьою за обсягами коштів в митній статистиці є позиція «Реактори ядерні, котли, машини», тобто імпорт російського ядерного палива та комплектуючих для українських АЕС, які були збудовані за радянськими проектами (в 2018 р. обсяг цього імпорту становив \$660 млн., в т.ч. обсяг закупівлі ядерного палива – \$375 млн. [29].

Наразі Україна не може повністю відмовитись від поставок ядерного пального з Росії, оскільки українські АЕС побудовані за радянськими технологіями. Відповідно для таких реакторів проектним паливом є російські ТВЕЛі. Для диверсифікації поставок, з 2005 р. Україна почала випробовувати збірки пального іншого виробника – американської корпорації Westinghouse Electric, які виробляються в Швеції. Зараз елементи американської корпорації використовуються на 4 з 15 українських реакторів: один з яких повністю працює на паливі Westinghouse, інші працюють в комбінованому з російським паливом режимі [29].

Про важливість саме посилення енергетичної безпеки держави свідчить

також опитування, яке було проведено на сайті Міністерства енергетики та вугільної промисловості України (рис. 3.1).

Посилення енергетичної незалежності держави та енергетичної безпеки 916 40%
Встановлення економічно обґрунтованих тарифів 502 22%
Конкуренція на енергетичних ринках 297 13%
Підвищення якості енергопостачання 219 10%
Наближення енергетики до потреб суспільства 353 15%
Всього опитано осіб: 2287

Рис. 3.1. Опитування на сайті Міністерства енергетики та вугільної промисловості України на тему: «Які ваші очікування від реформ в енергетичному секторі України?» [138].

Так, на питання: «Які ваші очікування від реформ в енергетичному секторі України?», 40 % респондентів відповіли, що очікують посилення енергетичної незалежності держави та енергетичної безпеки.

Тому диверсифікація джерел і напрямів постачання енергоресурсів, логістика поставок з альтернативних ринків, які географічно не перетинаються з російським, є важливою складовою забезпечення енергетичної безпеки України.

Щодо особливостей та напрямів розвитку енергетики України в довгостроковій перспективі, цікавим видається дослідження аналітиків компанії Wärtsilä, які 26 лютого 2020 р. запропонували до розгляду

математичну модель двох сценаріїв розвитку української енергетики до 2050 р. Перший з них, оптимальний, базувався на міркуваннях максимально дешевої і конкурентоспроможної енергосистеми. Другий сценарій – безвуглецевий – мав на меті досягнення нульових викидів і перехід до 100%-ної відновлюваної енергетики протягом 30 років. Що стосується можливості переходу України повністю на ВДЕ, то така ідея у аналітиків Wärtsilä виникла не випадково: вона цілком відповідає заявленому курсу численних суверенних урядів і корпорацій.

Презентація Wärtsilä Energy 26 лютого 2020 р. в Києві допомогла позначити ряд ключових тенденцій сучасної глобальної енергетики, які не можна не враховувати при складанні державної енергетичної стратегії України в довгостроковій перспективі.

1. З формуванням конкурентних енергоринків і здешевленням ВДЕ, вибір інвесторів на користь тієї чи іншої технології все частіше буде обумовлюватися виключно факторами конкурентоспроможності, а вплив держави у вигляді створення преференцій на користь тих чи інших видів генерації, буде все більш обмежений.

2. Світова енергетична галузь увійшла в фазу активних технологічних змін, коли непорушні ще вчора істини перетворюються на застарілі стереотипи. Якщо ще кілька років тому повністю відновлювана енергетика здавалася плодом бурхливих фантазій екологів, то сьогодні подібний сценарій обговорюється професійними енергетиками, як цілком імовірний. З цієї причини інвесторам слід розглядати привабливі напрямки сучасного енергосектору виключно крізь призму його динамічного розвитку.

3. Державна енергетична політика сьогодні повинна базуватися на комплексному математичному моделюванні, основною метою якого є пошук найбільш дешевих сценаріїв розвитку енергосистеми. В основу такого підходу має бути закладено правило «енергетика для споживача, а не споживач для енергетики», що убезпечить економіку від надання державних преференцій тим чи іншим технологіям в силу політичних або корупційних

чинників.

4. Все, що відбувається сьогодні в українській енергетиці, в вигляді зелено-вугільного парадоксу або фінансових перекосів в неповноцінному і усіченому енергоринку, не має нічого спільного з сучасною динамікою найбільш розвинених світових енергоринків. І на державному рівні потрібно приймати довгострокові рішення, які мають базуватися на критеріях конкурентних переваг і економічно оптимального вибору в енергетичній сфері [97].

Слід зазначити, що внутрішні та зовнішні загрози та виклики національній енергетичній безпеці можуть тривалий час не проявлятися у кризовій формі. Переростання загроз у енергетичну кризу відбувається через недосконалість та неефективність механізмів реалізації державної політики (чим більше фіксується загроз та викликів енергетичній безпеці, тим більша вірогідність енергетичної кризи). Тому алгоритм реалізації державної енергетичної політики в сучасних умовах має включати відповідні складові та передбачати зворотній зв'язок на основі аналізу та відповідного реагування на порогові значення визначених індикаторів енергетичної безпеки (рис. 3.2).

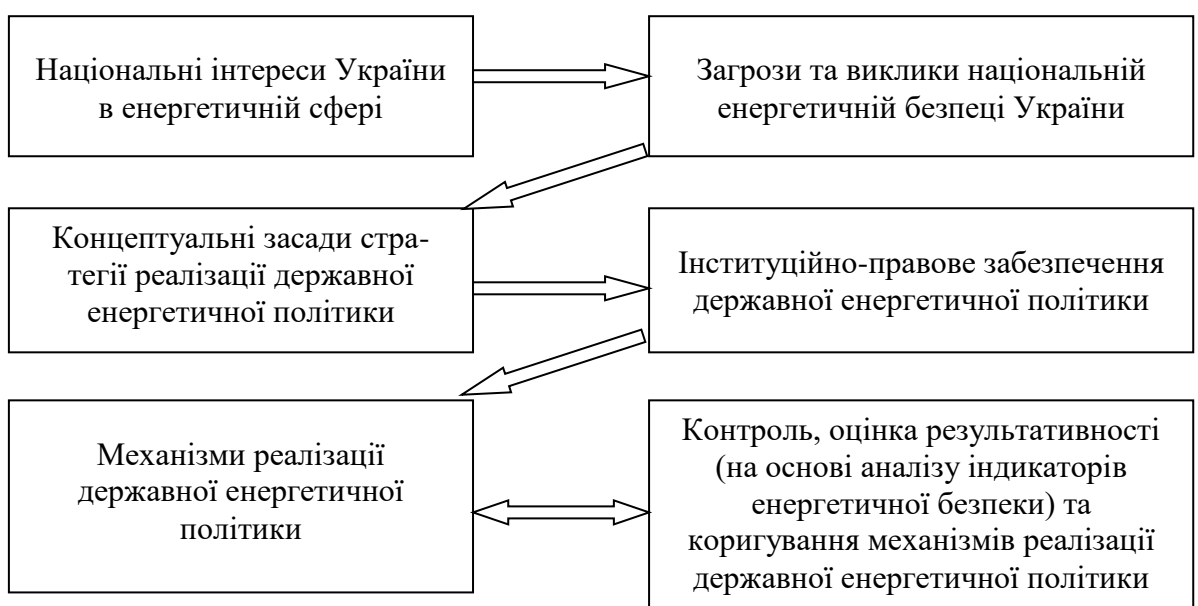

Рис. 3.2. Стратегія реалізації державної енергетичної політики України

2). Соціально-економічні фактори.

Розвиток паливно-енергетичного комплексу країни та енергетичного ринку має бути тісно пов'язаний з соціально-економічним розвитком України (підвищення рівня та якості життя громадян, в тому числі шляхом забезпечення доступною енергією економіки і населення).

Так, згідно з результатами вищенаведеного опитування на сайті Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, на запитання: «Які ваші очікування від реформ в енергетичному секторі України?», 22% респондентів відповіли, що це встановлення економічно обґрунтованих тарифів, а 15% респондентів вважають, що це наближення енергетики до потреб суспільства [138].

Також стратегія реалізації державної енергетичної політики України в сучасних умовах має враховувати такі соціально-економічні фактори, як перехід на альтернативні види енергії, які дозволять зберегти непоновлювані енергетичні ресурси. Крім того, вартість енергії, виробленої з альтернативних джерел і терміни окупності проектів з виробництва альтернативної енергії постійно знижуються (на відміну від традиційних джерел енергії).

Слід зазначити, що відновлювані джерела енергії є особливо ефективними в невеликих поселеннях, і призначені для автономних енергоспоживачів, віддалених від централізованих систем енергопостачання і належать жителям відповідної територіальної громади, що сприяє їх соціально-економічному розвитку та запобігає занепаду територіальних громад.

Також, на державному рівні слід більш уважно віднестись до субсидіювання житлово-комунальних послуг населенню при використанні енергоресурсів.

Так, Міжнародний валютний фонд (МВФ) у новій доповіді представив нові дані про те, скільки країни витрачають на енергетичні субсидії, а також закликав до скорочення державної підтримки видобутку викопного палива.

Якщо у 2015 р. субсидії 191 країни на викопне паливо становили 4,7 трлн. дол. США (або 6,3% світового ВВП), то у 2017 р. цей показник в глобальному масштабі зріс до 5,2 трлн. дол. США (або 6,5% ВВП). МВФ очікує, що в подальшому високий рівень енергетичних субсидій збережеться і закликає скоротити їх, адже це вимагає великих витрат від держави і може перешкоджати зусиллям уряду щодо скорочення бюджетного дефіциту. Крім того, субсидії заохочують надмірне споживання енергії, прискорюючи виснаження природних ресурсів, а також зменшують стимули для інвестицій в інші форми більш чистої енергетики [67].

3). Екологічнобезпечкові фактори.

Державна енергетична політика має сприяти збереженню навколишнього середовища, а національна енергетика має бути «дружною» до довкілля та сприяти вирішенню існуючих екологічних проблем. Держава має стати нівелювати згубний вплив на навколишнє середовище видобутку і переробки традиційних енергоресурсів та сприяти розвитку відновлюваної енергетики, яка сприяє збереженню довкілля. Державна енергетична політика Україні має враховувати глобальні, регіональні, локальні екологічні обмеження та виклики, сприяти зниженню антропогенного впливу на довкілля, протидіяти глобальним змінам клімату планети.

В цілому, Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» передбачено здійснити у три основні етапи [65].

Етап 1-й. Реформування енергетичного сектору (до 2020 року). Упродовж найближчих років головні акценти будуть зроблені на впровадженні реформ та формуванні конкурентного та інвестиційно привабливого середовища [65].

Так, аналітики стверджують, що розвідані запаси природного газу в Україні складають 1104 млрд. м³ (друге місце серед країн Європи). При поточному рівні розвитку технологій і споживання, Україна зможе 35 років (до 2050 г.) знаходитися на власному газовому забезпеченні. При цьому,

наприклад, Норвегія, США і Канада, де запаси газу значно менші, зможуть протриматися на самозабезпеченні від 13 до 11 років [140].

Однак ці держави не побоюються, що їх запаси вичерпаються, адже активно інвестують в розвідку і видобуток покладів вуглеводнів. Тому в Україні також потрібно шукати нові поклади, інноваційні способи видобутку або енергозбереження, адже незалежною може бути тільки та країна, яка достатньо інвестує в розвиток видобутку енергоносіїв через формування конкурентного та інвестиційно привабливого середовища.

Найголовнішим пріоритетом на цьому етапі імплементації Енергетичної стратегії України має стати пропагування енергоефективності й розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Це не тільки сприятиме скороченню імпорту, але й забезпечить величезні заощадження, які сприятимуть розвитку економіки. Запровадження обов'язкових цілей в енергетиці допоможе знизити залежність від імпорту викопних видів палива, зменшити викиди вуглекислого газу, стимулювати зростання економіки та створення нових робочих місць і не тільки в енергетичній сфері [65].

Тому на першому етапі очікується досягнути радикального прогресу у сфері ВДЕ через збільшення їх частки у кінцевому споживанні до 11% (8% від ЗППЕ) за рахунок проведення стабільної та прогнозованої політики у сфері стимулювання розвитку ВДЕ та у сфері залучення інвестицій [65].

Етап 2-й Енергетичної стратегії України передбачає оптимізацію та інноваційний розвиток енергетичної інфраструктури (до 2025 року).

Загальновідомо, що вітчизняна енергетика – галузь, яка конче потребує інновацій і побудови інноваційної інфраструктури. Більшість її об'єктів спроектовані за технологіями 60-х років минулого століття, а зношеність обладнання сягає 70-80%. Прогнозуючи майбутній розвиток галузі, мусимо спиратися на індикатори провідних світових центрів. Міжнародне енергетичне агентство та Bloomberg New Energy Finance називають три основні платформи: декарбонізація, децентралізація і діджиталізація. Вони спрямовані на досягнення екологічності, конкурентності та перехід на

інтернет-комунікації. Поза сумнівами технології BigData, Blockchain, EnergyStorage найближчим часом перетворять світову енергетику на автоматизовані системи зі smart-виробництва, транспортування, розподілу та постачання електроенергії [72].

На цьому етапі реалізації енергетичної стратегії України планується інтенсивне залучення інвестицій у сектор ВДЕ, розвиток розподіленої генерації, зокрема розробка та початок реалізації плану впровадження «розумних» енергетичних мереж (Smart Grids) та створення розгалуженої інфраструктури для розвитку електротранспорту [65].

Отже, другий етап впровадження енергетичної стратегії України буде орієнтований на роботу в умовах нового ринкового середовища та фактичної інтеграції Об'єднаної енергетичної системи України з енергосистемою Європи, що суттєво вплине на обґрунтування вибору об'єктів для реконструкції або нового будівництва в енергетичній сфері та на підвищення енергоефективності [65].

Після підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом Україна мусить ставити собі такі цілі, які співставні з цілями ЄС.

Енергоспоживання ЄС характеризується двома особливостями:

1. Завдяки послідовній політиці енергозбереження та енергоефективності рівень загального споживання енергії практично не змінюється протягом більш ніж 20 років.

2. ЄС приділяє велику увагу розвитку ВДЕ.

Для створення ефективного ринку в енергетичному секторі необхідно, щоб держава відійшла від практики адміністративного регулювання та керування і перетворилася на рушійну силу, яка забезпечує створення та гарантує функціонування справедливих правил, де визначальним параметром буде економіка, що стимулюватимуть підвищення конкуренції між суб'єктами енергетичного ринку та покращення якості послуг для споживачів [65].

Етап 3-й Енергетичної стратегії України передбачає забезпечення

сталого розвитку цієї сфери (до 2035 року).

Третій етап Енергетичної стратегії України спрямований на інноваційний розвиток енергетичного сектору й будівництво нової генерації. Інвестиції у нові потужності генерації для заміщення потужностей, що мають бути виведені з експлуатації. Головні передумови залучення інвестицій: верховенство права, адаптація до європейського енергетичного законодавства, деофшоризація економіки, впровадження стимулюючого регуляторного законодавства, економічно обґрунтовані тарифи, проведення комунікаційної політики для заохочення входу на ринок стратегічних та фінансових інвесторів.

У сфері енергоефективності та охорони довкілля передбачається запровадження стандартів будівництва «пасивний дім», досягнення цільових показників скорочення викидів SO_2 , NO_x та пилу згідно з Національним планом скорочення викидів та запровадження в Україні системи торгівлі квотами на викиди парникових газів [65].

Також Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» передбачає секторально-галузевий розріз стратегічного розвитку цієї сфери, а саме: газовий сектор, нафтовий сектор, вугільний сектор, відновлювані джерела енергії.

Так, розвиток газового сектору України передбачає:

- інвестиції у розвідку та розробку нових газових та газоконденсатних родовищ, у тому числі на континентальному шельфі та у межах виключної (морської) економічної зони України;
- збільшення національного видобутку за рахунок газу з нетрадиційних покладів вуглеводнів до 30-35 млрд. m^3 / рік;
- продовження залучення провідних світових компаній для розробки Чорноморського шельфу та освоєння нетрадиційних покладів вуглеводнів;
- проведення повної технічної, інституційної та законодавчої інтеграції до європейських мереж транспортування газу, співробітництво з 58

країнами Північно-Західної, Південної Європи та інших регіонів стосовно спільної реалізації проектів диверсифікації постачання газу до Центрально-Східної Європи;

- входження України до міжнародних проектів з розвитку ресурсної бази, передачі новітніх технологій.

Розвиток нафтового сектору України до 2035 р. передбачає:

у сфері видобування сировини:

- завершення робіт з «оцифрування» нафтових родовищ шляхом створення візуалізованих веб-платформ, що дозволить суб'єктам господарювання вимірювати й відстежувати всі дані, які надходять із родовища;

- збільшення обсягів вилучення важкодоступних ресурсів завдяки новим технологіям інтенсифікації; стимулювання розвитку технологій оптимізації споживання сировини.

У сфері перероблення сировини:

- перехід від «брудних» процесів до технологій, що відповідають принципам «зеленої хімії» та енергозбереження;

- надання переваги розвитку нафтохімічного сектору, залучення побічної продукції та відходів інших галузей.

У сфері реалізації нафтопродуктів:

- стимулювання розвитку мереж електричних заправок та заміщення вуглеводневого палива.

Розвиток вугільного сектору України до 2035 року передбачає:

- максимізація ефективності виробництва для власних потреб України;

- завершення заходів із соціальної реконверсії регіонів та населених пунктів, де проведено закриття шахт.

Розвиток відновлюваних джерел енергії України до 2035 р. передбачає збільшення використання ВДЕ до 25 % від обсягів ЗППЕ завдяки:

- уведенню в експлуатацію нових агрегатів ГЕС (за умови підтвердження екологічної безпеки проектів);
- розширенню інфраструктури для транспортних засобів, що використовують неуглецеве паливо;
- забезпеченню роботи систем ЦО на енергії з відновлюваних джерел (біопелети, побутове сміття тощо);
- заміщенню вуглецевих видів палива іншими видами там, де це є економічно виправданим і технічно можливим.

Запорукою виконання наведених вище завдань Енергетичної стратегії України є успішна реалізація соціально-економічних реформ і підвищення якості державного управління.

Стратегічними орієнтирами довгострокової державної енергетичної політики України є енергетична і екологічна безпека, а також енергетична та соціальна ефективність. Досягнення зазначених орієнтирів, підвищення керованості процесів розвитку енергетики вимагають формування основних складових державної енергетичної політики. До числа таких складових належать перш за все раціональне надрокористування, формування раціонального паливно-енергетичного балансу, соціальна і екологічна політика в енергетичному секторі.

До стратегічних пріоритетів державної енергетичної політики слід віднести:

- повне та надійне забезпечення населення і економіки країни енергоресурсами за доступними і в той же час стимулюючим енергозбереження цінами, зниження ризиків і недопущення розвитку кризових ситуацій в енергозабезпеченні країни;
- зниження питомих витрат на виробництво і використання енергоресурсів за рахунок раціоналізації їх споживання, застосування енергозберігаючих технологій та обладнання, скорочення втрат при видобутку, переробці, транспортуванні та реалізації продукції паливно-енергетичного комплексу;

- зростання продуктивності праці для забезпечення соціально-економічного розвитку країни на екологічних засадах;
- мінімізація техногенного впливу енергетики на навколишнє середовище на основі застосування економічних стимулів, вдосконалення структури виробництва, впровадження нових технологій видобутку, переробки, транспортування, реалізації і споживання продукції.

Тому, однією з найважливіших завдань державної енергетичної політики є гарантоване забезпечення енергетичними ресурсами населення, соціально значущих об'єктів за доступними цінами.

Порівняно високий рівень витрат на енергозабезпечення в доходах малозабезпечених верств населення, недостатній рівень соціальної підтримки реформ обумовлюють необхідність проведення активної соціальної політики, метою якої є мінімізація негативних наслідків підвищення цін на енергоресурси для соціально незахищених груп населення.

Для досягнення цієї мети необхідно:

- забезпечити зростання середньодушових доходів населення, в тому числі шляхом компенсації витрат на паливо та енергозабезпечення;
- забезпечити узгодженість реформ житлово-комунального господарства, міжбюджетних відносин і ліквідації перехресного субсидування;
- створити ефективну систему адресного соціального захисту малозабезпечених верств населення;
- здійснити раціоналізацію системи витрачання бюджетних коштів, що спрямовуються на соціальні потреби в енергетичній сфері [65].

Необхідним є також широка популяризація державою ефективного використання енергії серед населення, масове навчання персоналу; створення доступних баз даних, що містять інформацію про енергозберігаючі заходи, технології та обладнання, нормативно-технічну документацію; проведення конференцій та семінарів з обміну досвідом, висвітлення питань енергозбереження в засобах масової інформації і т.д. Завдання полягає в

тому, щоб за рахунок цілеспрямованої державної політики забезпечити зацікавленість споживачів енергоресурсів інвестувати в енергозбереження, створити більш привабливі умови для вкладення капіталу в цю сферу діяльності, знизивши можливі фінансово-економічні ризики та витрати.

Тому, одним з важливих механізмів реалізації державної енергетичної політики є соціально-комунікаційний механізм, який має сприяти висвітленню особливостей реалізації державної енергетичної політики, а також популяризації ідей соціального захисту та екологічної безпеки суспільства через застосування інформаційних кампаній та методів морально-психологічного впливу.

Соціально-комунікаційний механізм є важливим напрямом державного впливу щодо напрямів реалізації державної енергетичної політики через інформаційну та мотиваційну складові шляхом проведення роз'яснювальної роботи, інтерактивного діалогу, нарад, тренінгів, презентаційних заходів, прес-брифінгів, прес-релізів, публікації звітів та оприлюднення прогнозів та очікувань щодо розвитку державної енергетичної політики, створення комунікаційних майданчиків фахівців в енергетичній сфері. Тому органи державної влади та місцевого самоврядування в сучасних умовах повинні активно бути присутніми в ЗМІ, а також, в деякій мірі, виконувати функцію медіа, пояснюючи складні економічні концепції простими словами та публікуючи багато аналітичної інформації за напрямками реалізації державної енергетичної політики.

Отже, в сучасних умовах залишаються надзвичайно актуальними питання реалізації соціальної та екологічної складової енергетичної політики держави, що вимагає подальшого формування відповідного нормативно-правового її забезпечення задля забезпечення стабільності, повноти та несуперечливості подальшого розвитку цієї важливої сфери життєдіяльності українського суспільства.

Слід зазначити, що Міністерство енергетики України презентувало проект Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року.

Головними індикаторами, які ставить Мінекоенерго до виконання відповідно Концепції є:

- енергоефективність, тому що кожен кВт не виробленої енергії є екологічним, а кожна гривня, вкладена в енергоефективність, повертається через мультиплікатор в 3 гривні;
- частка відновлювальних джерел енергії (ВДЕ) повинна збільшитися до 70% до 2050 року, але при цьому вартість такої енергії повинна бути збалансована і економічно обгрунтована;
- зменшення частки видобувних галузей в економіці і відповідно повне заміщення вугільних теплоелектростанцій (ТЕС) до 2050 року;
- перехід до циклової економіки і зменшення відходів, їх раціонального використання;
- частка атомної генерації зменшиться до рівня 20-25%, гідроенергетика залишиться на поточному рівні, а нові атомні потужності можуть будуватися на основі технології малих ядерних реакторів;
- побудувати сучасні енергетичні ринки з високим ступенем відкритості і конкретності;
- інтеграція енергетичних ринків України з європейськими.

Закладені в Концепції «зеленого» енергетичного переходу зміни в перспективі дозволить Україні бути серед лідерів в глобальній боротьбі зі зміною клімату і модернізації економіки з урахуванням потреб стійкого розвитку [118].

Реалізація енергетичної стратегії в умовах глобалізації повинна забезпечити перетворення України на впливового та активного учасника міжнародних відносин у сфері енергетики, зокрема через її участь в міжнародних і міждержавних утвореннях та енергетичних проектах. Для цього держава повинна створювати умови для господарської діяльності відповідних суб'єктів енергоринку за наступними напрямками: імпорт-експорт енергопродуктів; реалізація і розвиток транзитного потенціалу; участь в розробці енергетичних ресурсів та спорудженні енергетичних

об'єктів як в самій країні, так і за межами України.

При цьому необхідно враховувати, що інтеграція України в світовий енергоринок буде відбуватися в умовах збільшення потреб цивілізації в енергії. Задоволення цих потреб відбувається в основному за рахунок переробки традиційного палива. Однак його запаси обмежені, а темпи споживання зростають з кожним днем. Це загрожує виникненням серйозних енергетичних проблем у світовому масштабі. Але навіть якщо енергетичної кризи вдасться уникнути, людство неминуче зіткнеться з тим, що запаси традиційних енергетичних ресурсів будуть вичерпані. Це дозволяє стверджувати про необхідність уже сьогодні на загальносвітовому рівні приділяти велику увагу розвитку альтернативних джерел виробництва енергії, характеристика яких буде представлена нижче.

Отже, стратегічними завданнями наступного десятиліття є глибокі якісні зміни в енергетичному секторі економіки України. Незважаючи на те, що в більшості країн світу рівень енергетичної самозабезпеченості можна порівняти з українським рівнем, або навіть є більш низьким, проблема нашої країни полягає в іншому - низька ефективність використання енергоносіїв і слабка диверсифікація джерел їх імпорту. Україна стоїть перед необхідністю реалізації енергетичної стратегії, інструментами реалізації якої, в тому числі, повинна стати докорінна перебудова національного паливно-енергетичного комплексу з використанням передових технологій, підвищення результативності та ефективності державної енергетичної політики.

Таким чином, реалізація вищенаведених концептуальних засад формування державної енергетичної політики України, як важливої складової забезпечення державної безпеки, сприятиме зниженню енергоємності та підвищенню енергоефективності всіх сфер суспільного життя. Диверсифікація джерел і напрямів постачання енергоресурсів, нарощування національного виробництва енергії всіх видів сприятимуть підвищенню енергетичної, соціальної, економічної та екологічної безпеки, що дозволить створити міцне підґрунтя для сталого довгострокового

розвитку України. Масштабне реформування національної енергетики має не тільки національне, а й міжнародне значення, як вагомий чинник протидії глобальним змінам клімату планети, покращання загального стану енергетичної безпеки не тільки України, а й Європи.

3.2. Шляхи трансформації державної енергетичної політики України в умовах євроінтеграційних процесів та глобальних викликів

Сучасна глобальна енергетична система знаходиться в стані стійкої невизначеності, адже поточні світові тенденції в виробництві, постачанні та споживанні енергії є нестійкими, як в соціально-економічному, так і природно-екологічному аспектах.

За даними Міжнародного енергетичного Агентства (МЕА), сталий розвиток людства у майбутньому буде залежати від того, наскільки оперативно світове співтовариство зможе вирішити дві ключові проблеми: забезпечити надійні шляхи постачання енергії та здійснити швидкий перехід до більш ефективних і екологічно безпечних систем енергозабезпечення [231].

Тому проблема забезпечення енергетичної безпеки набула загальносвітового характеру, однак прийнятною і взаємно визнаною більшістю країн стратегії забезпечення енергетичної безпеки на глобального рівні поки що не існує.

Слід зазначити, що стратегічні цілі учасників глобального енергетичного ринку (виробників, переробників, транзитерів, споживачів паливно-енергетичних ресурсів) можуть співпадати і спрямовані на забезпечення надійності енергозабезпечення за економічно обґрунтованими цінами, підвищення ефективності енергоспоживання і зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище. Одночасно, пріоритетність і конкретні механізми реалізації вказаних цілей у учасників глобального енергетичного ринку можуть бути різними і входити в суперечності один з

одним.

Як показує досвід багатьох, навіть розвинутих, країн світу самостійно забезпечити стійкий і надійний розвиток енергетики і підвищити рівень енергетичної безпеки особливо в довгостроковій перспективі неможливо. У сучасних умовах реалізація більшості стратегічних проектів в енергетичній сфері пов'язана з об'єднанням зусиль багатьох регіонів і країн світу, в тому числі України.

Тим більше, що в умовах глобалізації енергетичних процесів підвищується роль України у формуванні міжнародного енергетичного ринку, яка має такі переваги: зручне географічне і геополітичне положення; значні запаси енергоресурсів і складових ядерного палива: урану і цирконію; надлишкові потужності для транспортування газу, нафти та експорту електроенергії; розвинена інфраструктура енергетики; високопрофесійний кадровий потенціал.

Стратегічні наміри та можливості України в сфері забезпечення глобальної енергетичної безпеки, в значній мірі, полягають в реалізації вигідного геополітичного положення країни, як одного з потужних транзитерів паливно-енергетичних ресурсів. Однак відсутність єдиних підходів щодо конкретних проектів та механізмів їх реалізації, гальмують не тільки розвиток енергетичної сфери України, а й знижують рівень глобальної енергетичної безпеки.

Тому в Україні має бути реалізована відповідна державна енергетична політика, гармонізована і узгоджена з глобальною політикою енергетичної безпеки, енергоефективності та енергозбереження.

Важливим є місце і роль України у формуванні системи глобальної енергетичної безпеки в контексті співробітництва з Європейським Союзом.

Україна відіграє значну роль в забезпеченні енергетичної безпеки Європи і є одним з основних транзитерів паливно-енергетичних ресурсів. Тому питання розробки власної державної енергетичної політики з урахуванням глобальних загроз, яка б відповідала сучасним

зовнішнєтополітичним викликам, є надзвичайно актуальним.

Впровадження норм європейського енергетичного законодавства сприятиме розширенню доступу українських експортерів до енергетичних ринків країн Європи, надасть можливість прямого виходу на кінцевих споживачів, дозволить уникнути посередництва, створить ринкові умови в енергетичному секторі національної економіки, які сприятимуть залученню інвестицій для розширення можливостей та удосконалення існуючої енергетичної інфраструктури, сприятиме подальшому розвитку та інтеграції українських енергетичних мереж в європейську енергетичну систему.

Сучасні інтеграційні прагнення зобов'язують Україну враховувати світову практику. Для України є звичною державна монополія, однак в умовах лібералізації енергетичних ринків і передачі більшості енергоактивів в приватну власність, регуляторна роль держави слабшає. Контроль за ефективністю та надійністю їх функціонування поступово переходить до неурядових організацій. Прикладом цього є створення Європейського енергетичного співтовариства, сформованого на основі суб'єктів ринків електроенергії та газу країн Південно-Східної Європи. А, наприклад, у 2008 р. за дорученням 42 компаній - операторів систем передачі електроенергії з 34 європейських країн створено асоціацію «Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії» (ENTSO-E) [147].

Вступ України до Європейського енергетичного співтовариства і курс на приєднання до ENTSO-E підвищить ефективність і надійність функціонування вітчизняних енергоринків. Позитивні зміни очікуються в результаті впровадження більш прозорих і досконалих правил функціонування енергоринку, підвищення ефективності роботи та інвестиційної привабливості суб'єктів ринку, відкриття європейського ринку електроенергії для імпорту додаткових обсягів електроенергії. Вступ України в європейське Енергетичне співтовариство покликаний створити кращі можливості для вдосконалення її законодавства на основі адаптації до норм і правил ЄС, що є одним із пріоритетних завдань процесу законодавчого

забезпечення державної енергетичної політики України. Адже тільки на основі нормативно-правової сумісності внутрішніх енергетичних ринків з відповідними ринками ЄС можна забезпечити конкуренцію і безпеку поставок газу для власних споживачів, надійність його транзиту до країн ЄС у довгостроковому періоді, а також посилити власні позиції у складних відносинах з Росією в цій сфері.

Тому на сучасному етапі питання підвищення енергетичної безпеки України, як складової глобальної енергобезпеки, необхідно розглядати не тільки з точки зору україно-європейських, але й з точки зору україно-російських відносин в енергетичній сфері, які виходять далеко за рамки суто енергетичних або економічних питань та набувають геополітичного значення.

Можна стверджувати, що від того, як найближчим часом буде реформовано паливно-енергетичний сектор і вирішені «транзитна і контрактні проблеми» між Україною та Росією в газовій сфері, буде залежати економічний і геополітичний потенціал України, а також рівень енергетичної безпеки не тільки України, а й Європейського Союзу.

Тому не випадково, що 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначає правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

Відповідно до статті 486 Угоди з 1 листопада 2014 р. здійснювалося її тимчасове застосування до моменту набрання нею чинності. 1 вересня 2017 р. після тривалого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі [182].

Одним з важливих напрямів Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є енергетична сфера.

А прийнятий у червні 2018 р. Закон України «Про національну безпеку» передбачає інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі [80].

Одним з важливих напрямів європейської інтеграції України є енергетична сфера. Тому не випадково, що за підсумками 20-го Саміту Україна-ЄС, продовжено діалог щодо поглиблення співробітництва учасників у пріоритетних галузях енергетики.

Зокрема, Європейський Союз визнав прагнення України забезпечити повну інтеграцію енергетичного ринку після завершення реформ, а також потребу оновлення Додатку XXVII «Співпраця у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику» Угоди про асоціацію.

Метою державної енергетичної політики України в умовах європейської інтеграції є забезпечення національної енергетичної безпеки, здійснення масштабних реформ в нафтогазовому та електроенергетичному секторах, ядерній енергетиці, вугільній промисловості, секторі енергоефективності та енергозбереженні з метою запровадження ринкових механізмів функціонування, забезпечення рівних прав та можливостей суб'єктів ринку, захисту прав споживачів та населення, зниження негативного впливу на навколишнє середовище.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає здійснення моніторингу та оцінки її виконання як спільно, так і окремо кожною Стороною [81].

Важливими, хоча й не максимально результативними стали заходи та

результати виконання Угоди про асоціацію, які були заплановані та здійснювались Україною у 2017-2019 рр. в контексті реалізації державної енергетичної політики.

Так, у 2017 р. до позитивів реалізації державної енергетичної політики України в контексті виконання Угоди про асоціацію, слід віднести ухвалення низки стратегічних документів, а саме: Енергетичної стратегії України на період до 2035 року та Плану заходів з реалізації Меморандуму стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері.

Адже відповідно до статті 338 Угоди про асоціацію, співробітництво включає розробку та впровадження енергетичних стратегій та політик, розробку прогнозів та сценаріїв, удосконалення енергетичної статистики, що базується на своєчасному обміні інформацією про енергетичний баланс.

Одним з основних завдань реалізації Енергетичної стратегії на період до 2035 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р, є вирішення проблем енергетичної безпеки в умовах нагальної потреби забезпечення суверенітету держави за обставин зовнішньої агресії. Вирішення цих проблем має бути забезпечено шляхом реалізації механізмів трансформаційного характеру на період до 2020 р. та визначення стратегічних орієнтирів розвитку до 2035 р. [65].

Слід зазначити, що підписання «Угоди про умови майбутнього об'єднання енергосистем України та Молдови з енергосистемою континентальної Європи» та набрання нею чинності 7 липня 2017 р. є важливим досягненням на шляху створення передумов для подальшої інтеграції енергетичної системи України до загальноєвропейського ринку електроенергії. З метою забезпечення реалізації можливості успішного підключення ОЕС України до синхронної зони континентальної Європи на сьогоднішній день підготовлений проект Плану заходів щодо синхронізації Об'єднаної енергетичної системи України з енергооб'єднанням ENTSO-E, який включає шляхи вирішення організаційних, технічних та правових задач для забезпечення виконання вимог ENTSO-E [81].

Основні напрямки, передбачені планом, включають питання:

- модернізації / реконструкції генеруючих потужностей (енергоблоків електростанцій);
- модернізації / реконструкції та нового будівництва об'єктів мережі (як магістральної, так і розподільчої);
- модернізації / реконструкції та нового будівництва об'єктів системи управління енергосистемою;
- гармонізації (розробки / перегляду) нормативних і технічних вимог експлуатації енергосистеми [81].

Відповідно до ст. 338 Угоди про асоціацію, 13 квітня 2017 р. прийнято Закон України «Про ринок електричної енергії», який визначає механізми виконання зобов'язань України щодо модернізації та посилення наявної енергетичної інфраструктури, яка становить спільний інтерес, зокрема що стосується енергогенеруючих потужностей, цілісності, надійності та безпеки енергетичних мереж, поступову інтеграцію електроенергетичної системи України до європейської електроенергетичної мережі [81].

У листопаді 2017 р. Робоча група обговорила та затвердила рекомендації Групи консультантів Європейської комісії щодо проекту моделі формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів (МЗНН), які, зокрема, передбачають:

- підготовку та схвалення окремого закону щодо МЗНН;
- створення незалежного неприбуткового Агентства із формування та управління системою МЗНН;
- укладення Агентством довгострокових контрактів на економічно обґрунтованих засадах з операторами із зберігання МЗНН;
- провідну роль підприємств системи Держрезерву та ПАТ «Укртранснафта» у зберіганні відповідно нафтопродуктового та нафтового сегментів системи МЗНН [81].

Як наслідок, відповідно до вимог Директиви 2009/119/ЕС, Державне агентство резерву України згідно із розпорядженням КМУ від 21.06.2017 №

503-р було визначено відповідальним за формування МЗНН в Україні [81].

У 2018 р. досягнуто принципової згоди між Україною та ЄС щодо оновлення Додатку XXVII до Угоди про асоціацію, який містить перелік обов'язкових до імплементації Україною актів ЄС у сфері енергетики з метою інтеграції енергетичного ринку України в енергетичний ринок ЄС в секторах газу та електроенергії.

Так, було прийнято План заходів з реалізації 1-го етапу Енергетичної стратегії України (до 2020 року) і законодавчо створено нову модель ринку електроенергії (Закон України «Про ринок електричної енергії» та План організації підготовки проектів актів, необхідних для її впровадження), а саме:

- створено Державну інспекцію енергетичного нагляду України, як центрального органу виконавчої влади, що здійснює державний нагляд (контроль) в галузі електроенергетики та теплопостачання;
- забезпечено надійне та безперебійне централізоване теплопостачання населення, підвищено ефективність комбінованого виробництва електричної та теплової енергії шляхом реконструкції теплоелектроцентралей;
- створено Комісію з підготовки висновку щодо доцільності надання тимчасової підтримки виробникам, що здійснюють комбіноване виробництво електричної та теплової енергії на теплоелектроцентралях;
- затверджено перелік особливо важливих об'єктів електроенергетики, у тому числі територій забороненої зони та контрольованої зони гідротехнічних споруд, які підлягають охороні відомчою воєнізованою охороною;
- затверджено Порядок проведення конкурсу з визначення постачальника універсальних послуг;
- затверджено порядок проведення конкурсу з визначення постачальника «останньої надії» та визначено постачальником «останньої надії» Державне підприємство зовнішньоекономічної діяльності

«Укрінтеренерго» [82].

Для реалізації Угоди про умови майбутнього об'єднання енергосистем України та Молдови розроблено План заходів щодо синхронізації об'єднаної енергетичної системи України з об'єднанням енергетичних систем держав-членів Європейського Союзу.

З метою проведення розмежування в електроенергетичному секторі України було проведено корпоратизацію державних компаній ДП «НЕК «Укренерго» та НАЕК «Енергоатом» [82].

Також було прийнято низку нормативно-правових актів щодо внесення змін до Правил про безпеку постачання природного газу та Національного плану дій на випадок кризової ситуації та проведене щорічне навчання з виконання Національного плану дій на випадок кризової ситуації [82].

В 2018 р. було передбачено переказ від Європейської Комісії на безоплатній та безповоротній основі фінансових ресурсів до Державного бюджету України за умови проведення відповідних структурних реформ, а саме підтримка реалізації Енергетичної стратегії України (II етап) – бюджет склав 45 млн. Є і 7 млн. Є в 2018 р. було виділено) [82].

В цілому прогрес виконання Україною Угоди про асоціацію в енергетичній сфері за підсумками 2018 р. склав 59%, в тому числі: Верховною Радою України – 0%; центральними органами виконавчої влади – 60%, іншими органами державної влади – 59% [82].

Для порівняння, прогрес виконання Угоди за підсумками 2017 р. був дещо вищим і складав 71 %, в тому числі: Верховною Радою України – 0% (відсутні зобов'язання у звітному році); центральними органами виконавчої влади – 75%, іншими органами державної влади – 50% [81].

За підсумками 20-го Саміту Україна-ЄС, який відбувся у грудні 2018 р., Рада асоціації погодила продовження діалогу щодо поглиблення співробітництва у пріоритетних сферах інтеграції, до якої належить і енергетика, в контексті якого було розпочато роботу щодо оновлення додатків до Угоди про асоціацію з метою сприяння процесу імплементації,

узгодженому з розвитком права ЄС.

Зокрема, ЄС визнав прагнення України забезпечити повну інтеграцію енергетичного ринку після завершення реформ, і в 2019 р. було оновлено Додаток XXVII «Співпраця у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику» Угоди про асоціацію в частині оновлення зобов'язань та посилення моніторингу в цій сфері.

В оновленому Додатку визначається не лише перелік європейських директив та регламентів, які мають бути імплементовані Україною, а й обов'язки Сторони ЄС, які, зокрема, полягають у посиленні моніторингу за імплементациєю *acquis* ЄС Україною та наданні відповідних рекомендацій задля досягнення визначених в оновленому Додатку XXVII до Угоди про асоціацію цілей [208].

Як наслідок, Європейська комісія 19 березня 2019 р. схвалила синхронізацію українського енергетичного ринку з європейським, прийнявши додаток №27 до Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Це інтеграція України в секторальний енергетичний сектор ЄС, включаючи будівництво енергетичного мосту.

План заходів щодо синхронізації об'єднаної енергосистеми (ОЕС) України з Європейською мережею системних операторів передачі електроенергії (ENTSO-E) передбачає заходи із забезпечення готовності ТЕС до роботи в ENTSO-E, організацію каналів зв'язку для технологічного управління ОЕС України, будівництво повітряних ліній та підстанцій, сертифікацію оператора системи передачі (НЕК "Укренерго"), залучення міжнародної технічної допомоги, перехід на ізольовану роботу з енергосистемами країн, що не входять в ENTSO-E (European Network of Transmission System Operators for Electricity) було створено у 2009 р., як об'єднання шести галузевих асоціацій: ATSOI, BALTSO, ETSO, NORDEL, UCTE і UKTSOA, в які входить 41 системний оператор з 34 країн) [60].

У зв'язку з цим слід зазначити, що вартість синхронізації об'єднаної енергосистеми (ОЕС) України з Європейською мережею системних

операторів передачі електроенергії (ENTSO-E) оцінюється в 357 млн євро: на розвиток енергосистеми – 130 млн євро, на підготовку резервів і автоматичне регулювання напруги – 130 млн євро, на створення каналів зв'язку для диспетчерського управління – 92 млн євро, на додаткові дослідження статичної та динамічної стійкості і впровадження посібника з експлуатації в ENTSO-E – 5 млн євро. При цьому, майже 40% (138 млн євро) витрат буде профінансовано за рахунок кредитів міжнародних фінансових організацій.

Кінцевий термін виконання Україною заходів каталогу вимог (безумовне виконання яких необхідне для прийняття рішення про об'єднання енергосистем) для приєднання ОЕС України до енергосистеми континентальної Європи настає в липні 2022 р. і часу практично не залишилося, а зробити треба ще багато, що вимагає на державному рівні впровадження заходів: від створення детального плану підготовки до роботи енергосистеми і його затвердження в Раді Національної безпеки і оборони до проведення модернізації блоків, в кількості необхідній для забезпечення регулювання частоти та активної потужності в новому режимі роботи ОЕС України [191].

Важливою подією євроінтеграційних прагнень України, в тому числі в енергетичній сфері стало 6 червня 2019 р., коли було опубліковано Закон України № 2739-VIII «Про Рішення Ради асоціації між Україною та ЄС про внесення змін і доповнень до Додатка XXVII до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Відповідні зміни та доповнення посилюють процес моніторингу наближення законодавства України до права ЄС в енергетичному секторі. У документі наведені Директиви та Регламенти, які Україна зобов'язалася імплементувати в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства щодо: електроенергії; газу; нафти; енергоефективності.

Також у Рішенні містяться акти, що повинні бути впроваджені Україною, які виходить за межі зобов'язань України за Договором про

заснування Енергетичного Співтовариства щодо: газу; пошуку та розвідування вуглеводнів; енергоефективності; енергетичної характеристики будівель; енергоефективності; екодизайну; ядерної енергетики. Згідно з додатком, Україна має утриматися від будь-яких дій, що негативно впливають на завдання або результати наближення свого національного законодавства до *acquis* ЄС в енергетичному секторі. Україна скасовує положення свого національного законодавства або припиняє внутрішні практики, що є несумісними з правом Євросоюзу або з її національним законодавством, наближеним до права ЄС в енергетичному секторі [30].

Таким чином, шлях інтеграції України до енергетичного ринку Європейського Союзу стає більш чітким, прозорим та незворотнім.

Отже, державна енергетична політика України в контексті виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом серед визначених пріоритетів має сприяти: забезпеченню національної енергетичної безпеки; диверсифікації постачання енергоресурсів; проведенню модернізаційних реформ в усіх галузях та секторах паливно-енергетичного комплексу; запровадженню заходів з підвищення енергоефективності та енергозбереження в усіх сферах суспільного життя; формуванню ринкових тарифів на енергоресурси та захисту споживчих прав найбільш незахищених верств населення; зниженню негативного впливу енергетичної сфери на довкілля; вирішенню існуючих екологічних проблем, спричинених функціонуванням паливно-енергетичного комплексу України.

В сучасних умовах перед світовою спільнотою стоїть невідкладне завдання створення системи колективної енергетичної безпеки, розробки пропозицій та рекомендацій щодо зниження рівня загроз і викликів у цій сфері. Створення глобальної системи колективної енергетичної безпеки передбачає налагодження рівноправного співробітництва між країнами - виробниками енергоресурсів, країнами - споживачами енергоресурсів і країнами-транзитерами. З огляду на це, слід зазначити важливу роль, яку може і повинна відігравати Україна у підвищенні рівня глобальної

енергетичної безпеки.

Особливо це актуально на тлі глобальної епідемії Covid-19 і супутньої їй економічної кризи децю відійшла на другий план інша, не менш важлива проблема катастрофічного падіння світової ціни на нафту, яка є одним з найважливіших глобальних фінансово-економічних показників. У цих умовах для країн світу, і в тому числі для України, дуже важливим є формування адекватної глобальним викликам відповідної державної енергетичної політики, адже саме в такій ситуації не тільки зменшуються можливості держав-експортерів енергоносіїв впливати на міжнародну політику, а й істотно змінюється баланс сил в світовій економіці.

Державна енергетична політика України – це, в тому числі, питання її включення в існуючу систему розподілу функцій і ролей на сучасному глобальному ринку енергоресурсів. Більш того, активізація євроінтеграційних процесів в сучасних умовах означає також більш інтенсивне включення України в міжнародне співробітництво з питань протидії існуючим загрозам міжнародної енергетичної безпеки, в тому числі в умовах шоку на нафтовому ринку, який стався в квітні 2020 р. коли до мінусових значень (– \$ 35-40) обвалилися ціни на травневі поставки нафти марки WTI і Urals [164].

А адже ще на початку 2020 р. ціни на нафту знаходилися на досить високому рівні – 50-60 доларів за барель (для порівняння, максимальна вартість нафти була зафіксована в 2008 р. – 146 дол / бар [95]).

Падіння цін на нафту в квітні-травні до рівня 20 дол. / барель нафти викликало серйозну кризу в цілому ряді країн-експортерів нафти і причин цьому чимало.

Так, ознаки прогресуючого гальмування глобальної економіки спостерігалися вже в 2019 р. задовго до пандемії, що надавало негативний вплив на нафтові ціни. Розпочата в грудні 2019 р. епідемія коронавірусу вже з початку 2020 р. привела до різкого гальмування китайської економіки, що неминуче потягнуло вниз глобальну економіку і ціни на нафту. Економічна

ситуація погіршувалася, а ціни на нафту знижувалися в міру того, як вірус поширювався в Європі і світі.

Другою і не менш важливою причиною падіння цін на нафту став надлишок видобутку і запасів нафти в світі. Ситуація загострюється спадом попиту, який викликаний як пандемією, так і тенденціями, що визначилися раніше до спільного економічного спаду з перспективою стагнації і можливої рецесії в рамках так званого «циклу М. Кондратьєва» [95].

Так, за даними норвезької компанії Rystad Energy, в 2019 р. попит на нафту в світі перевищував 100 млн. барелів на добу, в лютому 2020 р. попит на нафту скоротився на 7 млн. барелів на добу, а в квітні зниження склало близько 10-11 млн. барелів на добу. Що ж стосується пропозиції і запасів нафти, то за оцінками компанії Rystad Energy, в квітні на ринок надходило на 1,76-2,75 млн. барелів на добу більше, ніж в березні. За даними Rystad Energy, запаси нафти в світі склали близько 7,2 млрд. барелів, включаючи до 1,4 млрд. барелів, що знаходяться в морі і на рейдах портів в танкерах, які не можуть вивантажитися. В результаті, сховища були заповнені приблизно на 76% [136].

В цілому, за прогнозами Міжнародного енергетичного агентства, в 2020 р. через глобальний карантин та пандемію попит на енергоносії в світі зменшиться на 6%, що в рази більше, ніж під час кризи 2008 р, а в розвинених країнах падіння енергопопиту буде ще більше – на 9% в США і на 11% – в ЄС [83], що дозволяє прогнозувати досить низький рівень світових цін на нафту в зазначеному році.

Як відомо, нафта є вичерпним енергетичним ресурсом і постійно видобувається майже в усіх світових родовищах. За прогнозами вчених, на планеті її залишилося ще приблизно на 50 років активного видобутку. Саме тому багато країн світу останнім часом активно переходять на відновлювальну енергію.

Парадоксально, але низькі ціни на нафту роблять неможливим активний розвиток відновлювальних джерел енергії, які стають в цих умовах

більш дорогими, ніж невідновлювані. Важливо й те, що зниження цін на нафту негативно впливає на енергоефективність галузі та конкуренцію виробників, адже головними інвесторами у відновлювальні джерела енергії є держави-експортери та енергетичні компанії.

Безпосередньо залежить від вартості нафти і ціна на природний газ, яка також знизилася разом зі зниженням обсягів його споживання через теплу зиму, уповільнення глобальної економіки і коронавірусної пандемії.

Так, на торгах в Європі ціни на газ, які знижуються після обвалу нафтових котирувань, впали до нового мінімуму. Так, на британській National Balancing Point 8 квітня 2020 р. природний газ коштував 67,5, а на головному майданчику Європи - голландській TTF – 79,33 дол. за тисячу кубометрів. Подальшому зниженню цін на природний газ також сприяє перенасичення європейського ринку газу в зв'язку з тим, що його споживання скоротилося, а запаси знаходяться в надлишку. Так, наприклад, в ЄС мінімальний рівень природного газу в сховищах за сезон в 2020 р. склав 54,02% в порівнянні з 40,51% у 2019 р. та 18,6% – у 2018 р. [93].

Україна може належним чином скористатися нинішньою сприятливою ціновою ситуацією на світових енергетичних ринках.

Так, в умовах зниження світових цін на енергоресурси Україні слід активізувати роботу над створенням стратегічного резерву – мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів, як важливої складової забезпечення енергетичної безпеки країни.

Особливо це актуально в контексті реалізації Угоди про асоціацію з ЄС, яка передбачає для України зобов'язання сформувати до 2023 р. і підтримувати мінімальний запас нафти і нафтопродуктів на випадок надзвичайних ситуацій (згідно Директиви 2009/119 / ЄС). Для цього в Україні необхідно створити Агентство, яке б відповідало за формування стратегічного резерву, еквівалентного 90 діб чистого імпорту або 61 діб середньодобового споживання нафти і нафтопродуктів в країні [148].

Крім того, Україна може реалізувати плани з накопичення додаткових

обсягів дешевої нафти і заробити на її зберіганні для інших країн (в Україні є розвинена нафтотранспортна система, в якій можна зберігати нафту).

Також, як країна-імпортер енергоносіїв Україна може виграти від зниження цін: менша вартість нафти в середньостроковій перспективі буде означати меншу ціну на нафтопродукти на українських АЗС. Однак в інтегрованій економічній системі «нафтові шоки» негативно впливають на глобальні тенденції, викликаючи хаос і падіння фінансових індикаторів, погіршує загальний стан національної економіки [94], що потрібно враховувати в контексті формування та реалізації макроекономічної політики держави в сучасних умовах.

Зазначеною сприятливою ситуацією на світових ринках може скористатися Україна і стосовно природного газу. Доцільно за поточними низькими цінами закачати в свої підземні сховища природного газу на наступний зимовий період 2020/2021 рр., що зараз і відбувається.

Так, в січні-квітні 2020 р. Україна збільшила імпорт природного газу в 1,6 рази (на 1,5 млрд. м³) у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. – до 3,9 млрд. м³ [187].

Зростання імпорту природного газу також пов'язано зі збільшенням попиту на послугу short-haul, впроваджену з 2020 р. зокрема, європейські трейдери все більше користуються зберіганням купленого газу в підземних сховищах України в режимі «митний склад».

Адже українські газові сховища дешевше, ніж на сусідніх ринках, а українські програми короткострокових перевезень і митного складування надають європейським фірмам доступ до величезних можливостей України, як для зберігання, так і для реекспорту газу (максимальний обсяг українських сховищ природного газу розрахований на 31 млрд. м³ [187]).

Тому на державному рівні необхідно стимулювати європейські компанії використовувати зазначену послугу, що дозволить збалансувати газові ринки країн Західної Європи, в яких зараз спостерігаються високі запаси природного газу у власних сховищах.

У міру того, як все більше країн світу відновлюють економічну діяльність, скасовуючи карантинні обмеження, а країни-виробники нафти почали скорочувати видобуток, ситуація на ринку нафти стала змінюватися на протилежну, оскільки сили, які привели до обвалу цін, – зниження попиту і нездатність скоротити видобуток – починають міняти свій напрямок в сторону можливого відновлення попиту і зниження видобутку.

Однак для усунення надлишку пропозиції буде потрібний певний час і відновлення споживання нафти також буде поступовим. Подальший розвиток зазначеної ситуації буде залежати від безлічі додаткових чинників: подальших дій ОПЕК + щодо обмеження видобутку нафти; тривалості COVID-кризи і всесвітнього локдауна; поступового нарощування економічної активності в країнах світу; від ступеня впливу зелених технологій в енергетичній сфері і т.ін.

І хоча, найнижча точка за попитом на нафту в квітні 2020 р. була пройдена, і баланс нафтового ринку в травні покращився, Rystad Energy прогнозує: до повного балансування попиту і пропозиції ще далеко: влітку 2020 р. нафти видобуватиметься на 4-6 млн. барелів на день більше, ніж споживається, і лише в жовтні-листопаді того ж року запаси в світових сховищах перестануть збільшуватися. Тому, незважаючи на оптимізм ф'ючерсного ринку, «дно» за цінами на нафту ще попереду, а повноцінне відновлення може розпочатися не раніше червня 2020 р. за умови уповільнення темпів заповнення нафтосховищ, як в Європі, так і в США [198].

Таким чином, світове співтовариство в сучасних умовах переживає не тільки глобальну кризу, викликану пандемією коронавірусу, а й кризу на енергетичних ринках. Тому необхідні невідкладні заходи щодо запобігання її негативного впливу на енергобезпеку України. Державна енергетична політика повинна бути спрямована на те, щоб кошти, зекономлені від падіння цін на енергоресурси, використовувалися ефективно і були спрямовані на збільшення видобутку енергоресурсів, а також підвищення

енергоефективності та енергозбереження у всіх галузях і сферах суспільного життя. При цьому підвищення ефективності державної енергетичної політики України, як важливої складової забезпечення енергетичної безпеки Європи, сприятиме зниженню існуючих ризиків у всіх галузях і сферах суспільного життя не тільки в Україні, а й на загальноєвропейському рівні.

Загальносвітова колективна енергетична безпека повинна формуватися суб'єктами цієї системи, але в рамках універсальної міжнародної організації, якою є ООН і яка взяла б на себе функцію регулятора енергетичних відносин, ідеолога проведення нового прийняттого діалогу та співпраці в енергетичній сфері в глобальному контексті. В забезпечення глобальної енергетичної безпеки слід активніше залучати і приватні компанії, які повинні стати самостійними суб'єктами системи. При цьому вузькокорпоративні інтереси не повинні входити в конфлікт із загальносвітовими і національними інтересами [9].

Реалізація державної енергетичної політики України в умовах глобалізації поки є недостатньо ефективною, а відносини з деякими суб'єктами світового енергетичного ринку значно загострились. В першу чергу, це стосується Росії, яка питання ціноутворення, надійності поставок і транзиту нагозовому ринку використовує, як механізму політичного і економічного тиску. Тому для України вирішення існуючих міжнародних суперечок в енергетичній сфері є першочерговим. І необхідно відзначити, що це питання не тільки сталого розвитку і посилення геополітичних позицій нашої країни, це необхідна передумова забезпечення енергетичної безпеки в глобальному вимірі світі, яку необхідно вирішувати на міжнародному рівні.

3.3. Напрями удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України

З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави; для досягнення

зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина та підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 р. глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року, Президент України 30 вересня 2019 р. підписав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Однією із сімнадцяти цілей сталого розвитку України на період до 2030 року стало «забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх» [28].

Вказана ціль сталого розвитку України на період до 2030 року має стати орієнтиром для визначення напрямів удосконалення державної енергетичної політики України в контексті розробки відповідних проектів прогнозних і програмних документів, проектів законодавчих та нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованого сталого розвитку енергетичної сфери України.

Фундаментальні зміни в політичній, соціально-економічній сферах, екологічній та інших сферах, які відбуваються в останні роки в Україні, привели до радикальних зрушень, в тому числі і в паливно-енергетичному комплексі. З огляду на стратегічне значення галузі, мета реформування енергетичної сфери України повинна відповідати загальнонаціональним інтересам, а саме - забезпечення стійкого функціонування і розвитку економіки країни і соціальної сфери. Виходячи з цього, стратегічне завдання реформування енергетики – її перехід в режим стійкого саморозвитку на базі прогресивних технологій і раціонального поєднання ринкових принципів і державного регулювання, досягнення на цій основі надійного, економічно і екологічно ефективного забезпечення потреб національної економіки і населення в енергоресурсах в усіх регіонах країни, як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Але, на жаль, зараз вітчизняна енергетична галузь розвивається інерційно, обмежені обсяги капітальних вкладень, зберігаються адміністративно-командні методи і принципи державного управління та

тарифоутворення. Недосконале енергетичне законодавство гальмує інтенсивний розвиток енергетичної сфери. Все це зумовлює необхідність відпрацювання нових організаційно-правових основ, що регламентують функціонування паливно-енергетичного комплексу, закріплення кардинально нових принципів, форм і методів державної енергетичної політики, створення конкурентного середовища, стабільних умов розвитку і забезпечення високої якості послуг, які надаються як населенню, так і підприємствам різних форм власності.

У теорії і практиці державного управління недостатньо дослідженими залишаються питання удосконалення механізмів державного регулювання енергетичної сфери в умовах демонополізації цієї галузі. Недостатньо вивченими залишаються питання можливих ризиків реформування, його правового та науково-дослідного супроводу. Тобто актуальною науково-практичною задачею є удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики в сучасних умовах.

Так існуюча система державного управління в енергетичній сфері України формувалася спонтанно, діяла переважно в інтересах окремих груп впливу і є недосконалою. Внаслідок цього держава втратила контроль над активами в енергетиці, відбувся відтік професійних кадрів і зниження рівня науково-технічного забезпечення енергетичної сфери.

Державна енергетична політика не в повній мірі відповідає організаційно-функціональній побудові галузі, а подальший розвиток паливно-енергетичного комплексу потребує чіткого визначення та розмежування функцій державного управління і регулювання, а також уникнення впливу природних монополій на прийняття рішень відповідними державними органами.

Для цього необхідно вдосконалювати управління та регулювання енергетики на засадах чіткого розмежування функцій органів виконавчої влади, які повинні створити відповідні умови і правила функціонування об'єктів енергетичної сфери, сприяти формуванню справедливого

конкурентного середовища на ринках енергоносіїв і на цих засадах збалансувати інтереси держави, енергетичних компаній і споживачів енергоресурсів.

Українська енергетика – галузь, яка потребує інвестицій і побудови інноваційної інфраструктури, адже більшість її об'єктів спроектовані за технологіями 60-х років ХХ століття, а зношеність обладнання сягає 70-80% [72].

Враховуючи цей факт, державна енергетична політика України має полягати в тому, щоб всебічно модернізувати енергетичну сферу у відповідності з існуючими викликами сьогодення та з урахуванням світових тенденцій розвитку енергетики.

Так, прогнозуючи майбутній розвиток світової енергетичної галузі, міжнародне енергетичне агентство та Bloomberg New Energy Finance називає три основні платформи: декарбонізація, децентралізація і діджиталізація, які спрямовані на досягнення екологічності, конкурентності та перехід на інтернет-комунікації, адже саме технології BigData, Blockchain, EnergyStorage найближчим часом перетворять світову енергетику на автоматизовані системи зі smart-виробництва, транспортування, розподілу та постачання електроенергії. Експерти Bloomberg NEF дійшли висновку, що до 2040 р. світовий ринок систем накопичення енергії зросте до 1 ТВт потужності та до 1 ТВт/год ємності, а вже до 2030 р. вартість систем накопичення енергії скоротиться більше ніж удвічі [72].

Вказане дослідження окреслює важливий напрям подальшого розвитку української енергетики, адже можливості з накопичення, акумулювання та зберігання енергії докорінно змінюють компетенції світових енергосистем, виховують новий тип споживача, здатного керувати власними енерговитратами. Для України врахування цих та інших трендів означатиме завершення ери тотальної залежності від вугілля і газу, запровадження конкурентного цінового середовища, стимулювання технологічного розвитку енергетики [72].

Особливо це важливо в контексті необхідності реформування вугільної галузі країни. Так, чергову реформу вугільної галузі Міністерство енергетики та захисту довкілля України розпочало наприкінці 2019 р., в результаті якої планується ліквідація збиткових державних вугільних підприємств, адже працювати, на думку міністра, повинні ефективні шахти, які можуть себе забезпечувати. Слід зазначити, що ліквідація збиткових державних шахт була названа пріоритетом Указу Президента України від 8 листопада 2019 р., № 837 «Про невідкладні заходи щодо проведення реформ і зміцнення держави», в якому, зокрема, йдеться про необхідність здійснення підготовчих заходів і проведення приватизації перспективних вугільних шахт, реструктуризації (консервації) безперспективних вугільних шахт [190].

На наш погляд, така ліквідація збиткових вугільних державних підприємств є економічно доцільною, однак мають враховуватись також соціальна складова цього процесу (забезпечення соціальних гарантій працівників копалень, які звільнюються) та екологічні наслідки реструктуризації (консервації) та ліквідації шахт.

Враховуючи той факт, що ліквідація збиткових вугільних державних копалень призведе до зменшення видобутку вугілля, необхідно віднайти альтернативні джерела енергоресурсів для наповнення енергобалансу України.

До таких джерел в повній мірі можна віднести галузь із вирощування енергетичних сільськогосподарських культур, яка в Україні недостатньо розвинена, адже енергетичною вербою, тополею та міскантусом засаджено всього близько 4 тис. га маргінальних земель. Між тим, потенційно енергетичні культури в країні можуть замінити близько 20 млрд. куб. м природного газу, або дві третини потреб країни в газопостачанні. Так, в Україні близько 4 млн. га малородючих земель сільгосппризначення. Вони розпайовані, але вести на них традиційне сільське господарство не вигідно. Більшість із цих площ якнайліпше підходять для вирощування енергетичних культур – верби, тополі, міскантуса, світчграса та інших. За розрахунками

науковців, з 1 млн. га можна зібрати 11,5 млн. т врожаю енергокультур, що здатні замінити 5,5 млрд. куб. м природного газу. Окрім того, енергетичні плантації біомаси запобігають ерозії ґрунту та сприяють поліпшенню стану навколишнього середовища [66].

Збільшенню площ під енергетичними культурами в Україні сприятиме система дотацій для їх виробників. Така програма може бути аналогічною державній програмі допомоги фермерам на розвиток садівництва, що сприятиме розвитку відновлювальних джерел енергії в країні [28].

У зв'язку з цим варто зазначити, що відновлювана енергія може стати єдиним джерелом, стійким до найбільшої глобальної енергетичної кризи, викликаної пандемією коронавірусу.

Так, Міжнародне енергетичне агентство заявило, що спалах Covid-19 знищить попит на видобувне паливо, викликавши обвал на цьому ринку в 7 разів вищий за той, який спостерігався під час світової фінансової кризи. У своїй доповіді МЕА заявило, що найбільш різке падіння попиту на енергію за останні 75 років – з часів Другої світової війни, призведе до багаторічних мінімумів світового споживання нафти, газу і вугілля, в той час як відновлювальні джерела енергії будуть продовжувати збільшуватися, що в поєднанні з падінням попиту на видобувне паливо призведе до того, що «зелена» енергія буде відігравати свою найбільшу роль у світовій енергетичній системі та допоможе звести до мінімуму десятирічне зростання глобальних викидів вуглецю в атмосферу. Очікується, що затребуваність відновлювальних джерел енергії зросте на 5% в 2020 р., що складе майже 30% від світового попиту на електроенергію [8].

Тому, на наш погляд, в Україні на державному рівні необхідно також включити відновлювальну енергію в основу пакетів економічних стимулів для виконання програми відновлення як навколишнього середовища, так і економіки в карантинний і посткарантинний періоди.

Одним із чотирьох пріоритетів українського Уряду у 2019 р. було проголошено демонополізацію енергетичного ринку, а його керівники

виступили проти адміністративного втручання в енергетичні ринки та за їх подальшу лібералізацію.

Так, Прем'єр-міністр України заявив, що, якщо вартість електроенергії регулювати вручну, поза законами ринку, це завдає шкоди державі та призводить до неефективності, корупції і популізму, а на думку міністра енергетики та захисту довкілля, втручання держави в енергетичні ринки шкодить їх функціонуванню та веде до зниження обсягу інвестицій, тому необхідно максимально зменшити роль держави в роботі цих ринків [61].

В контексті демонополізації ринку електроенергії з 1 липня 2019 р. в Україні введено нову модель ринку електроенергії, яка передбачає перехід до конкурентного механізму формування ціни на електроенергію. Ринок електроенергії було введено у так званому «захищеному режимі», а правила купівлі-продажу електроенергії на ринку на добу вперед (РДВ) та внутрішньодобовому ринку (ВДР) припускають дев'ятимісячний перехідний період, протягом якого виробники електроенергії в заявках на її продаж повинні застосовувати ціну, яка не перевищує максимального значення середніх цінових показників за останні 3 міс. до введення нової моделі ринку.

Тому термін «конкурентний ринок» стосовно діючої на сьогодні в Україні моделі ринку електроенергії поняття суто умовне, адже фактично створено нову адміністративну систему розподілу електроенергії, засновану на пільгових (для населення), фіксованих (для «Енергоатому» і «Укргідроенерго») і граничних (для всіх інших виробників) тарифах на електроенергію. При цьому реальної цінової конкуренції у вигляді боротьби виробника за споживача на оптовому ринку поки не існує [100].

Результатами реформи поки можна назвати лише скасування державного монополізму в оптовому ринку зі створенням ринкової інфраструктури з майданчиками ринків – двосторонніх договорів, «на добу наперед», внутрішньодобового ринку, балансуєчого, а також ринку допоміжних послуг. Тобто, в Україні з 1 липня 2019 р. запроваджено конкурентний оптовий ринок електроенергії за формою, але не за змістом.

Тому не випадково, що в Європейській енергетичній спільноті вважають поетапне скасування механізму публічних спецзобов'язань (PSO) і цінових обмежень (price caps) на новому оптовому ринку електроенергії високопріоритетним завданням для Кабміну України і НКРЕКП. На думку Європейського енергоспівтовариства, встановлені до березня 2020 р. цінові обмеження знижують зацікавленість учасників до роботи на ринку, в результаті чого зменшуються обсяги торгівлі електроенергією на РДВ та ВДР, що не сприяє встановленню об'єктивної ринкової ціни. В Європейському Енергоспівтоваристві впевнені, що зняття обмежень забезпечить максимально ефективну роботу енергоринку України [61].

Окрім того, повноцінний ринок електроенергії з дієвою конкуренцією, з можливістю для кінцевого споживача вибирати для себе постачальника, буде працювати ефективно тоді, коли Україна стане частиною європейського енергетичного простору. У цьому ключовим завданням є інтеграція енергосистеми України в ENTSO-E. І ця мета визначена як стратегічний курс нашої держави у відповідних урядових документах. Інтеграція української енергосистеми в європейську мережу системних операторів передачі ENTSO-E є невід'ємною частиною реформи ринку електроенергії. Вона відкриє можливості для створення прозорості та ефективної конкуренції на ринку електроенергії усередині країни і зробить Україну частиною європейського енергетичного простору.

Тому для формування конкурентного ринку електроенергії на довгостроковій основі, на державному рівні слід реалізувати наступні кроки стратегічного характеру:

1. Підвищити тарифи для населення до економічно обґрунтованого рівня і ліквідувати систему перехресного субсидування (саме дотації населенню, яке споживає 29% електроенергії в країні, відтягують з вільного ринку половину обсягу української електроенергії).

2. Впровадити аукціони зі спорудження ВДЕ і високоманеврових джерел для балансування енергосистеми.

3. Запустити в Україні повноцінний конкурентний ринок електроенергії з мінімальним адміністративним втручанням у процеси ціноутворення.

4. Інтегрувати українську енергосистему з європейською ENTSO-E і забезпечити можливість експортно-імпортних перетоків [100].

Також, з метою підвищення ефективності та результативності державної енергетичної політики є доцільним удосконалення механізмів її формування та реалізації у таких напрямках:

- нарощування обсягів видобутку природного газу, нафти, сланцевого газу, газу (метану) вугільних родовищ;
- захист національних інтересів, забезпечення рівних можливостей користування надрами, відкритості проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами, прозорості системи державного моніторингу використання і охорони надр, посилення контролю та відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері надрокористування;
- забезпечення енергетичної стійкості України;
- щорічне затвердження прогнозного паливно-енергетичного балансу України;
- запровадження механізмів стимулювання енергоефективності та ощадливого використання енергетичних ресурсів усіма категоріями споживачів енергії та у всіх сферах суспільного життя;
- перехід на розрахунки за природний газ за енергетичними показниками та врегулювання питання визначення обсягів створення страхового запасу природного газу;
- збереження транзиту природного газу та збільшення обсягів його транзиту через газотранспортну систему України;
- погашення заборгованості та виплати заробітної плати працівникам вугледобувних підприємств державної форми власності,

запобігання виникненню такої заборгованості в майбутньому.

До речі, Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року передбачає повне заміщення вугільної генерації і перехід економіки України, яка базується на використанні викопних видах палива – вугілля, нафти, газу, до кліматично нейтральної енергетики (економіки) в довгостроковій перспективі.

Основними індикаторами, які ставить Мінекоенерго до виконання відповідно до Концепції, є:

- енергоефективність, тому що кожен кВт не виробленої енергії є екологічним, а кожна гривня вкладена в енергоефективність повертається через мультиплікатор в 3 грн;
- збільшення частки чистих видів палива до 70% до 2050 року;
- зменшення частки видобувних галузей в економіці і відповідно повне заміщення вугільних ТЕС до 2050 року;
- інтеграція енергетичних ринків України з європейськими [119].

Виходячи з цього на державному рівні необхідно спільно з представниками місцевих органів влади та міжнародними партнерами реалізувати комплекс заходів щодо реформування державного сектору вугільної галузі. Особливу увагу необхідно приділити мінімізації можливого негативного впливу на соціально-економічну та екологічну ситуацію в вугледобувних регіонах. Для цього потрібно розробити і реалізувати комплексні програми, спрямовані на соціальну реконверсію регіонів; пом'якшення соціальних та екологічних наслідків реструктуризації; розробку і реалізацію заходів щодо працевлаштування та надання психологічної підтримки колишнім працівникам шахт; залучення енергоефективних розробок і технологій в процесі реструктуризації шахт з урахуванням досвіду країн-членів ЄС, який був розглянутий нами в першому розділі роботи;

- диверсифікації джерел і маршрутів постачання нафти, нафтопродуктів, природного і скрапленого газу, вугілля антрацитових марок, передбачивши постачання з одного джерела не більше 30 відсотків від

загальних обсягів постачання;

- підвищення результативності діяльності Антимонопольного комітету України у проведенні розслідувань щодо порушень вимог законодавства про захист економічної конкуренції суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність на енергетичних ринках, та запровадження відповідних заходів реагування [184];

- декарбонізація виробництва енергії;
- запровадження механізмів акумулювання енергії для ліквідації дефіциту регулюючих потужностей і вирівнювання графіків навантаження в об'єднаній енергосистемі шляхом запровадження систем накопичення енергії та нових резервних потужностей, що дозволить підвищити надійність та безпеку національної енергосистеми;

- внесення змін до Конституції України та Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», які гарантуватимуть юридичну, функціональну та фінансову незалежність регулятора (НКРЕКП), відповідно до положень *acquis* ЄС;

- створення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів з урахуванням вимог Європейського Союзу щодо створення та підтримки таких запасів.

Дієвим державним інструментом виправлення «провалів» ринку стосовно ціноутворення на ринку нафтопродуктів є створення державного стратегічного резерву нафти і нафтопродуктів. Для цього на основі вивчення світового досвіду (перш за все країн ЄС) в питаннях створення і функціонування стратегічних державних резервів нафти і нафтопродуктів, в Україні необхідно розробити програму формування національних запасів нафти і нафтопродуктів, яка базується на потребах України в цій стратегічній сировині, в тому числі в екстремальних умовах.

На наш погляд, в сучасних умовах зниження світових цін на енергоресурси Україні на державному рівні необхідно активізувати роботу

над законопроектом про створення мінімальних запасів нафти й нафтопродуктів (МЗНН).

МЗНН має дорівнювати 90-денному обсягу середньодобового імпорту нафти і нафтопродуктів або 60-денному обсягу середньодобового внутрішнього споживання. Співвідношення сирової нафти і моторних палив в запасі має становити 30/70, а співвідношення дизельного палива і бензинів – 62/38. Так як саме такі пропорції прописані Директивою 2009/119 / ЄС та Регламентом (ЄС) № 1099/2008. І це відповідає міжнародним зобов'язанням України (такі кроки, зокрема, передбачені Планом дій щодо реалізації Енергетичної стратегії та плану імплементації Угоди про Асоціацію Україна-ЄС). А саме: сформувати до 2023 р. і підтримувати мінімальний запас нафти і нафтопродуктів на випадок надзвичайних ситуацій [148].

Слід зазначити, що вартість створення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів в Україні оцінюється в суму близько \$ 1 млрд. Однак запропонована профільним міністерством – Мінеконерго модель створення МЗНН не влаштовує ринок, так як передбачається, що створення, розміщення та підтримка 60% запасу покладається на суб'єкти ринку, що призведе до зростання роздрібних цін на паливно-мастильні матеріали. Крім того, виконання цих зобов'язань ще більше викривить конкурентне середовище між легальними і нелегальними учасниками ринку, на яких ця вимога влади поширюватися не буде [106].

У світовій практиці джерелом фінансування стратегічного запасу нафтопродуктів є державний бюджет. Однак, досвід країн, які фінансують формування стратегічних запасів нафтопродуктів з бюджету (наприклад, США, Японії), в Україні навіть не розглядається (з огляду на відсутність у Державному бюджеті України необхідних коштів). Тому Мінпаливенерго має намір формувати резервний фонд за рахунок нафтопереробних заводів, імпортерів нафти і нафтопродуктів і споживачів нафтопродуктів [106].

На наш погляд, доцільно, щоб МЗНН на 100% фінансувався б з державного бюджету – з коштів, отриманих в результаті сплати частини

акцизного податку з виробленого в Україні та імпортованого бензину, дизельного палива і скрапленого газу, а також за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством (в тому числі кредитів під державні гарантії). Також необхідні для створення МЗНН кошти в бюджеті можуть бути отримані в результаті активізації широкомасштабної боротьби з нелегальним бізнесом в енергетичній сфері.

Крім того, питання формування стратегічних запасів нафти і нафтопродуктів вимагає ґрунтовного правового, фінансового, технологічного та організаційного забезпечення. До процесу розробки принципів і порядку формування державного резерву нафти і нафтопродуктів державі необхідно залучити галузевих експертів, наукові організації, розробити програму, прийняти її і законодавчо гарантувати реалізацію. Для цього доцільно створення робочої групи з питань функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. В межах цього органу держава, бізнес і споживачі могли б обговорювати найбільш ефективні механізми для формування державного резерву нафти і нафтопродуктів, стимулювання модернізації НПЗ, підвищення якості палива, збільшення обсягів переробки нафти в Україні, транзиту нафтової сировини і т.ін. Програма створення зазначеного стратегічного резерву повинна передбачати реалізацію заходів щодо створення інфраструктури, правового і фінансового забезпечення, утримання та поповнення такого резерву.

Необхідно спочатку провести широкомасштабну інвентаризацію наявних у державній власності потужностей для зберігання нафти і нафтопродуктів. А вже при нестачі цих потужностей співпрацювати з цього питання з суб'єктами нафторинку (при цьому оплачуючи їх послуги за ринковими цінами).

Також необхідно розробити механізм управління даним стратегічним запасом нафти і нафтопродуктів: коли здійснювати інтервенції на ринку, що саме необхідно «викидати» на ринок - нафту або топливо, для чого потрібно визначити перелік показників-індикаторів, орієнтуючись на які, можна

здіяяти той чи інший інструмент державного регулювання ринку нафтопродуктів.

В цілому, необхідно відзначити, що в Україні недостатньою є конкуренція на ринку нафтопродуктів, нафтотранспортна система втратила значні обсяги перекачки нафти через неправильну тарифну, податкову та партнерську діяльність, непрозорими залишаються питання проведення аукціонів і тендерів в сфері надрокористування, з року в рік знижуються обсяги переробки нафти українськими НПЗ.

Тому, на наш погляд, необхідно прийняти Закон України «Про стимулювання розвитку виробництва на українських НПЗ», в якому передбачити запровадження нульових ставок ПДВ і митних зборів на ввезення технологічного обладнання для реконструкції нафтопереробних заводів в рамках проектів модернізації, звільнити від оподаткування прибуток, що спрямовується на програми модернізації, а також встановити мита на імпорт нафтопродуктів. При цьому розмір ставок митних зборів доцільно встановити плаваючими, в залежності від рівня забезпеченості внутрішнього ринку нафтою і нафтопродуктами. Наприклад, в разі дефіциту нафтопродуктів на внутрішньому ринку ставка мита автоматично знижується аж до скасування, і навпаки, – підвищується в разі повного завантаження нафтою вітчизняних НПЗ. Ці заходи дозволять підтримати внутрішнього виробника нафтопродуктів шляхом проведення збалансованої політики експорту-імпорту нафтопродуктів.

Стратегічною метою вказаних напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики є забезпечення енергетичної безпеки країни, підвищення енергоефективності всіх сфер суспільного життя, формування справедливих цін на енергоресурси, незалежність від енергетичних і природних монополій, створення активних платоспроможних споживачів та конкурентних виробників енергії.

Про необхідність удосконалення державної енергетичної політики в Україні яскраво свідчить той факт, що 5 листопада 2019 р. в Україні стався

прецедент примусового відключення від мережі об'єктів відновлюваної генерації.

Цю дату можна назвати початком вступу країни в етап зелено-вугільного парадоксу – ситуація, коли держава будує зайві потужності сонячних і вітряних електростанцій, які не можна збалансовано адаптувати в енергосистему через відсутність достатніх маневрених і резервних потужностей [98].

В результаті настає момент (в умовах України), коли з метою забезпечення роботи «дорогих» СЕС і ВЕС доводиться зупиняти в базовому навантаженні «дешеві» атомні енергоблоки, а для регулювання нестійкої «зеленої» генерації запускати в напівпіковому режимі додаткові енергоблоки вугільних ТЕС. Крім того, доводиться зупиняти і самі відновлювані станції.

На думку експерта, президента Центру глобалістики «Стратегія XXI» М. Гончара, рекордне скорочення генерування електроенергії на українських АЕС, обумовлено двома причинами: фундаментальним скороченням активності українських підприємств в умовах карантину, що призвело до підвищеного її профіциту і надлишку на ринку і зростанням обсягів генерації вугільної та альтернативної енергетики, що пояснюється впливом олігархічного фактора, так як економіка України функціонує не як нормальна ринкова економіка, а як «олігархономіка», коли спрацьовує її «золотий» принцип: проблеми і борги державі, а доходи – олігархам.

Сьогодні максимальні преференції отримує саме приватна генерація: вугільна і «зелена» генерація, домінуюче становище в якій займає олігархат. За виробництво «зеленої» енергетики платять т.зв. «зелений» тариф, який майже на порядок вище, ніж той тариф, за яким виробляється електроенергія на АЕС. Тобто виживання приватної генерації, відбувається фактично за рахунок держави. Саме цим і пояснюється безпрецедентна мінімізація виробництва електроенергії на атомних енергоблоках.

Так, за даними ДП «Укренерго», 10 травня 2020 р. потужність генерації українських атомних електростанцій впала до найнижчого в історії показника

– 7,41 тис МВт, що становить лише 53% від загальної потужності атомної енергетики України – 13,84 тис МВт [46].

Втім, навряд чи варто звинувачувати в події «зелених» інвесторів. Адже приймали відповідні закони і нормативні акти, а також видавали технічні умови (ТУ) на підключення нових «зелених» об'єктів до електромережі парламентарії і державні чиновники. Це наочно демонструє, до чого призводить хаотичне спорудження об'єктів відновлюваної енергетики заради самої відновлюваної енергетики – без паралельного розвитку інфраструктури у вигляді компенсуючих потужностей, засобів прогнозування і диспетчеризації, впровадження сучасних технологій управління попитом і т. ін.

Тому поточна потужність ВДЕ в умовах інфраструктурних можливостей української енергосистеми зростає максимально. Далі доведеться обмежувати не тільки «Енергоатом», а й самі ВДЕ.

Якщо Україна продовжить і надалі споруджувати СЕС і ВЕС без паралельного введення компенсуючих високоманеврових потужностей, фактори зелено-вугільного парадоксу будуть тільки наростати. При такому сценарії зростає фінансове навантаження на споживача, а екологічні цілі у вигляді зниження викиду парникових газів в атмосферу не досягаються.

Зелено-вугільний парадокс свідчить, що Україна в період «зеленого» буму 2018-2020 рр. вибрала найбільш витратну і недалекоглядну стратегію розвитку відновлювальної енергетики, які розбалансували енергосистему і стала додатковим фінансовим навантаженням для споживачів. Основна причина – нездатність держави повною мірою здійснювати збалансовану енергетичну політику в загальнонаціональних інтересах [98].

На наш погляд, для оптимізації державної енергетичної політики та механізмів її реалізації доцільно використовувати логіко-аналогову модель, в основу якої покладено критерій оптимальності за Парето – відповідно до якого, конкретні напрями державної енергетичної політики мають узгоджуватися з потребами і можливостями України, а також враховувати

існуючі зовнішні політичні домовленості та давати відповідь на глобалізаційні виклики. За цим критерієм оптимальним буде той напрям формування та реалізації державної енергетичної політики, реалізація якого, принаймні, не шкодить інтересам жодного з учасників цієї політики й не суперечить існуючим глобалізаційним тенденціям.

Алгоритм оптимізації державної енергетичної політики України в сучасних умовах за критерієм оптимальності Парето наведено на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Алгоритм оптимізації державної енергетичної політики України

Крім того, в рамках глобального тренду декарбонізації невід'ємною частиною енергетики майбутнього все частіше розглядається водень. Важливо, що вже сьогодні ЄС розглядає Україну, як одного з пріоритетних

партнерів в реалізації Європейської водневої стратегії.

Більш того, «зелений» водень – це інструмент, який забезпечить декарбонізацію енергетики, промисловості і транспорту, а використання водневих технологій допоможе вирішити існуючі виклики для енергосистеми України, а саме: збалансувати енергосистему; забезпечити надійне енергопостачання і довгострокове зберігання відновлювальної енергії; дозволить перерозподілити добові і навіть сезонні зміни попиту на електроенергію.

Ще один напрямок застосування водню – його додавання (10-15%) до природного газу і транспортування газотранспортною системою, в тому числі в Європу, так як Україна має значний потенціал у виробництві «зеленого» водню та інфраструктуру для його транспортування.

Тому на державному рівні необхідно:

- вивчити і проаналізувати міжнародний досвід, технології та практики використання водню;
- розробити концепцію і «дорожню» карту виробництва і використання «зеленого» водню;
- проаналізувати існуючі та розробити національні стандарти виробництва, транспортування, зберігання і використання водню;
- запустити пілотні проекти в цій сфері і сприяти (стимулювати) залученню інвестицій [188].

В цілому, розвиток водневих технологій може стати одним з перспективних питань енергетичного партнерства України і Європейського Союзу в найближчому майбутньому.

Україна, незважаючи на поточний важкий стан справ в енергетичній сфері, має слідувати орієнтації на ринкові механізми регулювання, в першу чергу шляхом поступової відмови від практики субсидування в енергетичній сфері: субсидування ВДЕ, домогосподарств, вугільних електростанцій, що не сприяє розвитку галузі, тобто державна політика має полягати у дерегуляції енергетичного ринку. Також необхідно забезпечити незалежність

енергетичного регулятора – НКРЕКП, як від органів державної влади, так і від учасників ринку, особливо великого бізнесу, а також від популізму політиків, які діють від імені населення на свою догоду.

Міністерство енергетики України має здійснювати виключно функції формування державної політики та нормативно-правової бази в сфері енергетики, а господарська діяльність державних енергетичних підприємств і управління їх майном не повинні ним координуватися, що унеможливить будь-які корупційні ризики.

З метою забезпечення енергетичної безпеки, зниження енергоємності ВВП необхідно активізувати процеси структурних перетворень в енергетичній сфері шляхом подальшого розвитку конкуренції на ринках палива і електроенергії, посилення платіжної дисципліни в сфері енергозабезпечення, для чого необхідно:

- створення сприятливих фінансово-економічних інструментів та правових умов для проведення широкомасштабної реконструкції і модернізації енергогенеруючих підприємств і електричних мереж;
- удосконалення нормативно-правової бази функціонування енергетичної сфери;
- підвищення надійності та безпеки функціонування підприємств енергетичної сфери;
- оптимізація паливно-енергетичного балансу з урахуванням наявної ресурсної бази;
- формування і реалізація політики енергозбереження та створення сприятливих умов для впровадження енергозберігаючих технологій;
- оптимізація умов подальшого розвитку нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії;
- створення умов для підвищення інвестиційної привабливості підприємств енергетичної сфери та системне залучення стратегічних інвестицій в галузь;
- удосконалення державного регулювання природних монополій в

енергетичній сфері;

- вирішення соціальних і екологічних проблем, підвищення рівня охорони та безпеки функціонування підприємств енергетичної сфери;

Важливо також розглядати енергетичну сферу не тільки з точки зору економічної ефективності, а й з позиції забезпечення енергетичної безпеки України в умовах світових тенденцій глобалізації та лібералізації світової торгівлі енергоносіями. Для цього Україні необхідні ефективні і дієві політико-правові регулятори подальшого реформування енергетичної сфери в напрямку підвищення рівня енергетичної безпеки, так як перед Україною ця проблема стоїть набагато гостріше, ніж перед іншими країнами світу. Адже наша держава не має достатньої кількості паливно-енергетичних ресурсів і використовує їх вкрай неефективно і нераціонально.

Удосконалення механізмів державного регулювання у всіх секторах енергетичної сфери України дозволить реалізувати діючу Енергетичну стратегію України і створить умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни. Результатом цього стануть забезпечення в необхідних обсягах надійного та якісного постачання економіки та населення країни енергетичними продуктами, підвищення економічної ефективності та екологічної безпеки шляхом впровадження нового обладнання та енергозберігаючих технологій, дозволить досягти соціальної спрямованості розвитку енергетики, зокрема шляхом створення нових робочих місць і поліпшення екологічних умов проживання населення України.

Отже, можна зробити висновок, що досягнення належного рівня енергетичної безпеки України залежить від вирішення трьох пріоритетних взаємопов'язаних завдань. Перше – проведення докорінної реконструкції та модернізації всіх компонентів національного паливно-енергетичного комплексу. Друге – перехід до більш економічного та ефективного використання ПЕР. І третє – забезпечення стабільного зростання енергетичної пропозиції на внутрішніх ринках за рахунок збільшення видобутку власної енергетичної сировини.

Таким чином, дослідження ефективності та результативності державної енергетичної політики України та рівень розвитку енергетичної сфери країни в сучасних умовах свідчить про необхідність її подальшого комплексного реформування. Удосконалення державної енергетичної політики України доцільно реалізовувати за виокремленими механізмами: політико-адміністративним, законодавчо-нормативним, фінансово-економічним, соціально-комунікаційним. Саме в межах вказаних механізмів необхідно розробляти та впроваджувати інструменти вирішення зазначених проблем і протиріч в процесах реформування енергетичної сфери з урахуванням процесів європейської інтеграції України.

Висновки до третього розділу

1. Пріоритетами забезпечення енергетичної безпеки України в сучасних умовах є: реформування енергетичних ринків, забезпечення прозорості господарської діяльності, конкуренції на цих ринках та їх демонополізація, інтеграція енергетичного сектору України до енергетичних ринків ЄС та системи європейської енергетичної безпеки; підвищення енергетичної ефективності та забезпечення енергозбереження; диверсифікація джерел і маршрутів енергопостачання, подолання залежності від Росії у постачанні енергоресурсів і технологій, розвиток відновлюваної та ядерної енергетики з урахуванням пріоритетності завдань екологічної, ядерної та радіаційної безпеки; формування системи енергозабезпечення національної економіки і суспільства в особливий період.

2. Стратегічними орієнтирами довгострокової державної енергетичної політики України є енергетична і екологічна безпека, а також енергетична та соціальна ефективність. Досягнення зазначених орієнтирів, підвищення керованості процесів розвитку енергетики вимагають формування основних складових державної енергетичної політики. До числа таких складових належать перш за все раціональне надрокористування, формування

раціонального паливно-енергетичного балансу, соціальна і екологічна політика в енергетичному секторі.

3. Впровадження норм європейського енергетичного законодавства сприятиме розширенню доступу українських експортерів до енергетичних ринків країн Європи, надасть можливість прямого виходу на кінцевих споживачів, дозволить уникнути посередництва, створить ринкові умови в енергетичному секторі національної економіки, які сприятимуть залученню інвестицій для розширення можливостей та удосконалення існуючої енергетичної інфраструктури, сприятиме подальшому розвитку та інтеграції українських енергетичних мереж в європейську енергетичну систему.

4. Державна енергетична політика України в контексті виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом серед визначених пріоритетів має сприяти: забезпеченню національної енергетичної безпеки; диверсифікації постачання енергоресурсів; проведенню модернізаційних реформ в усіх галузях та секторах паливно-енергетичного комплексу; запровадженню заходів з підвищення енергоефективності та енергозбереження в усіх сферах суспільного життя; формуванню ринкових тарифів на енергоресурси та захисту споживчих прав найбільш незахищених верств населення; зниженню негативного впливу енергетичної сфери на довкілля; вирішенню існуючих екологічних проблем, спричинених функціонуванням паливно-енергетичного комплексу України.

5. Реалізація державної енергетичної політики України в умовах глобалізації поки є недостатньо ефективною, а відносини з деякими суб'єктами світового енергетичного ринку значно загострились. В першу чергу, це стосується Росії, яка питання надійності поставок і транзиту нагосовому ринку використовує, як механізм політичного і економічного тиску. Тому це питання не тільки стало розв'язком і посилення геополітичних позицій України, це необхідна передумова забезпечення енергетичної безпеки в європейському і глобальному вимірі, що необхідно вирішувати на міжнародному рівні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення конкретного науково-прикладного завдання, що полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України, що дало змогу сформулювати такі висновки й пропозиції.

1. Узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності державної енергетичної політики, яка має базуватися на принципах: наукової обґрунтованості та гнучкості; цілісності та упорядкованості; соціальної відповідальності та мотиваційності; екологічності та економічності; конкурентності та інноваційності; законності та невідворотності покарання; прозорості та відкритості; результативності та ефективності; інформатизації та дебіюрократизації і відображає регуляторний вплив держави через виокремлені механізми: політико-адміністративний, законодавчо-нормативний, фінансово-економічний, соціально-комунікаційний шляхом створення належних умов для: забезпечення процесів видобування, переробки, транспортування, зберігання, виробництва, розподілу, раціонального використання енергетичних ресурсів; оптимальної диверсифікації джерел і шляхів поставок енергоносіїв; формування конкурентного та інвестиційно привабливого енергетичного ринку; оптимізації та розвитку енергетичної інфраструктури; забезпечення сталого інноваційного розвитку енергетичного сектору та будівництва нової енергогенерації; забезпечення енергетичної безпеки країни; наближення енергетики до потреб суспільства.

2. Виявлено особливості реалізації державної енергетичної політики в різних країнах та встановлено, що в сучасних умовах відбуваються структурні зміни у концептуальних підходах до формування енергетичної політики держав: здійснюється перехід від застарілої моделі функціонування енергетичного сектору, в якому домінували великі виробники, викопне

паливо, неефективні мережі, недосконала конкуренція на ринках енергоресурсів – до нової моделі, в якій створюється більш конкурентне середовище, вирівнюються можливості для розвитку й мінімізується домінування одного з видів виробництва енергії або джерел та / або шляхів постачання палива. Разом з тим підвищується увага до виробництва енергії із відновлюваних джерел; відбувається переорієнтація на засади енергоефективності та енергозбереження; підтримка соціально вразливих верств населення у питаннях часткового відшкодування їх енерговитрат; впровадження заходів щодо запобігання та протидії змінам клімату, як одному із пріоритетів розвитку глобальної енергетики в довгостроковій перспективі.

3. Охарактеризовано рівень розвитку енергетики та визначено низьку результативність державної енергетичної політики України в сучасних умовах (57-місце в міжнародному рейтингу Індекс енергетичної стійкості (Energy Trilemma Index)). Негативно впливає на енергетичну стійкість країни значна частка імпорту природного газу, нафти, нафтопродуктів та показник розподілу енергетичних ресурсів (енергетична доступність). З точки зору екологічної стійкості в Україні спостерігається висока інтенсивність викидів CO₂ через шкідливі викиди від виробництва електроенергії на основі спалення викопного палива з використанням застарілих технологій, що вимагає значних інвестицій в модернізацію енергетичної інфраструктури. Низька позиція України за показником контекстної енергетичної стійкості (соціальна, політична та економічна міцність і стабільність) – 93-є місце – доводить, що державна енергетична політика має стати системною, комплексною та спрямованою на підвищення енергоефективності, забезпечення соціальної справедливості, вирішення питань, пов'язаних з екологічними наслідками використання енергії, а також досягнення, в т. ч. за допомогою політичних інструментів, необхідного рівня енергетичної безпеки країни.

4. З'ясувано проблеми та суперечності реалізації державної

енергетичної політики України в сучасних умовах, а саме: енергетична галузь розвивається інерційно через обмежені обсяги капітальних вкладень, зберігаються адміністративно-командні методи і принципи державного управління та тарифоутворення, а недосконале енергетичне законодавство гальмує інтенсивний розвиток енергетичної сфери. Як наслідок, поява зелено-вугільного парадоксу в енергетиці України, коли з метою забезпечення роботи «дорогих» СЕС і ВЕС зупиняються в базовому навантаженні «дешеві» атомні енергоблоки, а для регулювання нестійкої «зеленої» генерації запускаються в напівпіковому режимі додаткові енергоблоки вугільних ТЕС, що призводить до здорожчання вартості виробленої енергії, збільшення навантаження на державний бюджет (виплати за «зеленим» тарифом), збільшення забруднення довкілля. Все це зумовлює необхідність відпрацювання нових організаційно-правових основ, що регламентують функціонування енергетичної сфери, закріплення кардинально нових принципів, форм і методів державної енергетичної політики.

5. Обґрунтовано концептуальні засади стратегії реалізації державної енергетичної політики України, яка має бути багатоваріантною, системною та комплексною, а її реалізація має відбуватися у напрямках: пошуку нової оптимальної моделі державної енергетичної політики, основою якої є збалансоване поєднання переваг конкуренції з державним контролем і підтримкою інвестицій в стратегічні проекти розвитку енергетики; диверсифікації, демонополізації, деолігархізації та розвитку конкурентного середовища в енергетичній сфері; поступової відмови від перехресного субсидування одних груп споживачів енергії за рахунок інших та недопущення дотування одних сфер енергетики за рахунок інших. Стратегія реалізації державної енергетичної політики України має враховувати політико-інтеграційні, фінансово-економічні, соціальні, регіональні, екологічні, кліматичні фактори, глобальні загрози, обмеження та виклики, що сприятиме подальшому інтенсивному розвитку цієї сфери національної

економіки та сталому розвитку держави.

6. Окреслено шляхи трансформації державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції України шляхом: синхронізації Об'єднаної енергетичної системи України з європейським енергооб'єднанням ENTSO-E; здійснення масштабних реформ в нафтогазовому та електроенергетичному секторах, ядерній енергетиці, вугільній промисловості, секторі енергоефективності та енергозбереженні з метою запровадження ринкових механізмів функціонування; забезпечення рівних прав та можливостей суб'єктів ринку, захисту прав споживачів та населення, зниження негативного впливу на навколишнє середовище; адаптації національного енергетичного законодавства до європейських практик, у відповідності з принципами Зеленої книги «Європейська стратегія стабільної, конкурентоздатної і безпечної енергетики»; проведення фундаментальних наукових досліджень і технологічних розробок нових економічних і екологічно чистих енергетичних джерел; освоєння водневих енергетичних технологій. Державна енергетична політика має бути гармонізована та погоджена з європейською політикою енергобезпеки, енергоефективності і енергозбереження, що відповідає євроінтеграційним прагненням України.

7. Визначено напрямки удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України, які відкривають додаткові можливості щодо забезпечення потреб суспільства в енергетичних ресурсах у економічно обґрунтований та соціально і екологічно прийнятний спосіб, а саме: політико-адміністративного механізму: інтеграція до спільного енергетичного ринку ЄС; використання газотранспортної системи для надання послуг short-haul (зберігання природного газу іноземними трейдерами в підземних сховищах України в режимі «митний склад»); розвиток міжнародної торговельно-економічної і технічної співпраці щодо глобальних проблем енергетичної безпеки; диверсифікація імпорту енергоресурсів; законодавчо-нормативного: вдосконалення «енергетичного» пакету законів з метою забезпечення сталого розвитку енергетики та його

адаптації і імплементації до законодавства ЄС; фінансово-економічного механізму: створення сприятливих умов для розвитку енергетики та підвищення її інвестиційної привабливості (пільгове кредитування, компенсація кредитних ставок, оптимізація тарифів «зеленої» енергетики); створення відкритого реєстру отримувачів державної підтримки (з наведенням обсягів такої підтримки та класифікацією за видами економічної діяльності); соціально-комунікаційного механізму: проведення інформаційно-мотиваційних заходів, роз'яснювальної роботи, інтерактивного діалогу з вирішення проблем в енергетичній сфері, забезпечення комплексного державного інформаційного моніторингу балансу енергоспоживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аби уникнути кризи, необхідно збільшити власний видобуток нафти й забезпечити українські заводи вітчизняною сировиною, переконані експерти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/316314>.

2. Алексеева О. Япония запустила цепную реакцию / О. Алексеева, А. Матвеева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gazeta.ru/business/2011/03/14/3554257.shtml>.

3. Алимов О.М. Стратегічне партнерство й енергетична безпека держави / О.М. Алимов, В.В. Микитенко // Вісник НАН України. – 2004. – № 9. – С. 17.

4. Амоша А. И. Реальны ли перспективы энергетического развития Украины? / А. И. Амоша, В. Г. Федоренко, Н. Г. Белопольский, Д. К. Турченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecoport.org.ua/ekostatti/?pid=7651&print=1>.

5. Аналіз регуляторного впливу до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <http://www.sae.gov.ua/sites/default/files/documents/analiz-21-11-14.doc>.

6. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: Учебник / Г. В. Атаманчук. – М. : Омега-Л, 2010. – 525 с.

7. Бабець І. Забезпечення енергетичної безпеки України в умовах геополітичних трансформацій. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 132, 2017. – С. 126-137.

8. Бавин Д. Эксперты прогнозируют самый большой энергетический кризис за последние 70 лет / <https://www.finversia.ru/publication/eksperty-prognoziruyut-samyi-bolshoi-energeticheskii-krizis-za-poslednie-70-let-74585>

9. Багиров А.Т. Российско-американское энергетическое сотрудничество и глобальная энергетическая безопасность / Багиров А.Т. // М. : Московский международный нефтяной клуб. – 2010. – 22 с.

10. Бараннік В.О. Стратегічні пріоритети головних учасників енергетичних ринків Європейського регіону в контексті завдань забезпечення енергетичної безпеки України / В.О. Бараннік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/>.

11. Баранов Н. Государственная политика / Н. Баранов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://nicbar.ru/politology/study/49-kurs-gosudarstvennaya-politika-i-upravlenie/494-lektsiya-4-gosudarstvennaya-politika>.

12. Бар'яхтар В. Енергетика України у контексті загальносвітових тенденцій // В. Бар'яхтар, В. Кухар, Г. Пальшин / Вісн. НАН України. – 2000. – № 7. – С. 14-26.

13. Беляев Л.С. Энергетика мира в XXI веке в свете требований устойчивого развития / Л.С. Беляев, О.В. Марченко, С.П. Филиппов // Энергетика России в XXI веке: проблемы и научные основы устойчивого и безопасного развития: Докл. Всерос. конф., Иркутск, 14-17 сент. 2000 г. – Иркутск, 2001. – С. 28 – 39.

14. Белькова О. На чем основывается энергетическая безопасность Украины? О.Белькова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zn.ua/energy_market/na-chem-osnovyvaetsya-energeticheskaya-bezopasnost-ukrainy-296389_.html.

15. Бенменні М. Енергетична політика України. Залежність чи безпека? / М. Бенменні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/06/16/7033419/>.

16. Бельська Т.В. Співвідношення понять «державна політика» та «державне управління» / Т.В. Бельська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-2/doc/1/03.pdf>.

17. Биркович Т.І. Регулювання розвитку енергетики України: інноваційні технології, механізми, стратегії та інструменти реалізації

державної політики / Т.І. Биркович. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – 614 с.

18. Биркович Т.І. Особливості формування енергетичних кластерів: зарубіжний та вітчизняний досвід / Т.І. Биркович. – Економіка та держава, № 10. – 2012. – С. 96-98.

19. Биркович Т.І. Механізми публічного управління у сфері цифрових трансформацій / Биркович В. І., Кабанець О. С. // Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». – № 9. 2019 URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1488>.

20. Биркович Т.І. Актуальні питання щодо запровадження електронного урядування у сфері екології та природних ресурсів / Т.І. Биркович, В.І. Биркович, О.С. Кабанець // Інвестиції: практика та досвід. 2019. – №16. – С. 79-82.

21. Білорусь призупинила експорт бензинів і дизпалива в Україну, Польщу та країни Балтії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/bilorus-prizupinila-eksport-benziniv-i-dizpaliva-v-ukrajinu-polshchu-ta-krajini-baltiji-50018174.html>.

22. Бодров В.Г. Державне (урядове) регулювання економіки / В.Г. Бодров // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – С. 143 – 146.

23. Бондаренко Д. Китай озеленяє енергетику / Д. Бондаренко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <http://world.eizvestia.com/full/kitaj-ozelenyaet-energetiku>.

24. Борщук С.М. Глобальна енергетична проблема і економічний розвиток / С.М. Борщук, Я.П. Скоробогатий // Торгівля, комерція, підприємництво: Зб. наук. ст. Львів, 1998. – Вип. 1. – С. 5 – 8.

25. Велигорский В. Про ток со знанием // В. Велигорский / Журнал «Бизнес». – №41 (820), – 13 октябрю. – 2008. – С. 114-115.

26. «Велика сімка»: Енергетика не повинна використовуватися як засіб

політичного примусу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1086824-velika-simka-energetika-ne-povinna-vikoristovuvatisya-yak-zasib-politichnogo-primusu.html>.

27. Верховна Рада України прийняла в цілому законопроект щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sae.gov.ua/uk/news/652>.

28. Виробники енергетичних культур мають отримувати дотації – думка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://kurkul.com/news/15077-virobniki-energetichnih-kultur-mayut-otrimuvati-dotatsiyi-dumka>.

29. Віннічук Ю. Чим Україна може відповісти на енергетичне ембарго Кремля / Ю. Віннічук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://biz.censor.net.ua/resonance/3126619/chim_ukrana_moje_vdpovsti_na_energetichne_embargo_kremlya.

30. Взаємини ЄС і України у сфері енергетики: опубліковано новий Закон. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/187347_vzamini-s--ukrani-u-sfer-energetiki-opublkovano-noviy-zakon.

31. Воїнов І.П. Особливості структури паливно-енергетичного балансу енергетики України // Енергетика та електрифікація, № 2. – 2006. – С. 2-4.

32. Волошин О.Л. Необхідність удосконалення механізмів державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в умовах європейської інтеграції України / О.Л. Волошин // Становлення публічного адміністрування в Україні : матеріали VI Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих учених, 24 квітня 2015 р. / за заг. ред. С.О. Шевченка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2015. – С. 32 – 34.

33. Волошин О.Л. Особливості державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в різних країнах світу / О.Л. Волошин // Державне будівництво [Електронне видання]. – 2014. – № 2. – Режим доступу до журн.

: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-2/doc/4/02.pdf>.

34. Вольфберг Д.Б. Состояние и перспективы развития энергетики мира / Д.Б. Вольфберг // Теплоэнергетика. – 1998. – № 9. – С. 28 – 34.

35. В Польше рассказали, когда Украина может стать энергетически независимой страной. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://enovosty.com/news_economy/full/103-v-polshe-rasskazali-kogda-ukraina-mozhet-stat-energeticheskii-nezavisimoij-stranoj.

36. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : монографія / В. Є. Воротін. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 392 с.

37. Галузь науки «Державне управління» в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку : нац. наук. доп. / редкол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка, д-ра політ. наук, проф. К. О. Ващенка, д-ра соц. наук, проф. Ю.П. Сурміна (кер. проекту), д-ра наук з держ. упр., доц. О.М. Руденко (координатор проекту). – К. : НАДУ, 2012. – 184 с.

38. Гайдук В. Розвиток паливно-енергетичного комплексу України як основи її економічної безпеки // В. Гайдук / Економіка України. – 2001. – № 5. – С. 4-7.

39. Газ закольцуют. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://state.eizvestia.com/full/gaz-zakolcuyut>.

40. Газовики готовы обеспечить энергонезависимость Украины. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до стор. : <https://www.segodnya.ua/ukraine/gazoviki-gotovy-obespechit-energonezavisimost-ukrainy-1327564.html>.

41. Гальцова О.Л. Напрями вирішення основних проблем в енергетичній галузі України: інструменти державного регулювання / О.Л. Гальцова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/vipusk-1-2014/741-galtsova-o-l-napryami-virishennya-osnovnikh-problem-v-energetichnij-galuzi-ukrajini-instrumenti-derzhavnogo-regulyuvannya>.

42. Гегель. Философия истории, Соч., М., 1935, т.VIII, - С. 7.
43. Гелетуха Г.Г. Сучасний стан та перспективи розвитку біоенергетики в Україні. Частина 1 / Г.Г. Гелетуха, Т.А. Железна // Промышленная теплотехника. – К., 2010. – № 3. – С. 73–79.
44. Германия приостановила работу семи старых АЭС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lenta.ru/news/2011/03/15/akw/>.
45. Гогвуд Б. Аналіз політики для реального світу / Б. Гогвуд, Л. Ган; пер. А. Олійник. – К. : Основи, 2004. – 396 с.
46. Гончар М. Почему АЭС Украины рекордно сократили производство электроэнергии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: / <https://ua.news/ru/pochemu-aes-ukrainy-rekordno-sokratyly-proyvodstvo-elektroenergy/>.
47. Гончар М. Енергетична безпека в Чорноморському регіоні: стан, проблеми / М. Гончар , С. Жук, А. Чубик. Національна безпека і оборона. – №4-5, 2011. – С. 59-71.
48. Гудима О. Енергетична незалежність України в контексті національної безпеки / О. Гудима. – Львів: ЛКО НРУ, 1998. – С. 7.
49. Гуменюк О. Без виплат інвесторам держава отримає міжнародні позови вже цього року – ЄУЕА / О. Гуменюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: / <https://glavcom.ua/news/bez-viplat-investoram-derzhava-otrimaje-mizhнародni-pozovi-vzhe-cogo-roku-jeuea-711889.html>.
50. Давий В. Возобновляемой энергетике необходим государственный регулятор / В. Давий. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.business.ua/articles/alternative_energy/Vozobnovlyaemoj_energetike_neobhodim_gosudarstvennyu_regulyator__Vitaliy_Daviy-76982/.
51. Державне управління : словник-довідник / В. М. Князєв, В. Д. Бакуменко та ін. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – С. 117 – 118.
52. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у табл. і схемах / Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. – Х. : Вид-во ХарПІ УАДУ, 2002. – 492 с.

53. Державна політика / ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 448 с.

54. Державна політика : аналіз та механізм її впровадження в Україні: навч. посіб. / кол. авт.; за аг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 232 с.

55. Дегтяр А. О. Обґрунтування підходів до розробки стратегії забезпечення розвитку електроенергетичної галузі України / А. О. Дегтяр, В. А. Євдокімов // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2016. – № 1 (4). – С. 130–135.

56. Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення : [монографія] / А. О. Дегтяр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2004. – 224 с.

57. Домбровська С.М. Удосконалення механізмів упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці фахівців цивільного захисту / С.М. Домбровська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-2/doc/4/01.pdf>.

58. Древаль Ю.Д. До питання про сутність та зміст механізмів державного управління // Ю.Д. Древаль / Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2014. – Вип. 1 (1). – С. 57 – 63. – (Серія «Державне управління»).

59. Дьяченко С. “Надо разрушить монополию” / С. Дьяченко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.business.ua/articles/tribune/Nado_razrushit_monopoliyu-15415/.

60. Еврокомиссия одобрила синхронизацию энергосистемы Украины и ЕС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до стор. : <https://interfax.com.ua/news/political/574253.html>.

61. Европейское энергосообщество призывает к отмене административных ограничений на рынке электроэнергии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до стор. : <https://ukranews.com/news/652235-evropejskoe-energosoobshhestvo-prizyvaet-k-otmene-administrativnyh->

ogranichenij-na-rynke.

62. Енергетика: історія, сучасність і майбутнє. Кн. 5 : Електроенергетика та охорона навколишнього середовища. Функціонування енергетики в сучасному світі / Т. О. Бурячок, З. Ю. Буцьо, Г. Б. Варламов, С. В. Дубовської, В. А. Жовтянський; Наук. ред. В. Н. Клименко, Ю. О. Ландау, І. Я. Сігал. – 2013. – 390 с.

63. Енергетична незалежність. Шляхи та ціна забезпечення: Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/54.html>.

64. Енергетична стратегія України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 145-р / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :// zakon1.rada.gov.ua.

65. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р). [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245239564&cat_id=245239555 (дата звернення: 28.10.2019 р.).

66. Енергетичними культурами можна замінити дві третини газових потреб України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://kurkul.com/news/15113-energetichnimi-kulturami-mojna-zaminiti-dvi-tretini-gazovih-potreb-ukrayini>.

67. Енергетичні субсидії потрібно скоротити – МВФ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budport.com.ua/news/13833-energetichni-subsidij-potribno-skorotiti-mvf>.

68. Євдокімов В. А. Сутність і структура механізмів державного регулювання електроенергетичного сектору в Україні / В. А. Євдокімов // Вісник Академії митної служби України. – 2015. – № 1 (12). – С. 32–36.

69. Євдокімов В. А. Концептуальні засади державного регулювання електроенергетичного сектору за кордоном / В. А. Євдокімов // Теорія та практика державного управління. – 2015. – № 2. – С. 297–302.

70. Євдокімов В. А. Удосконалення підходів до функціонування механізмів державного регулювання розвитку електроенергетичної галузі / В. А. Євдокімов // Актуальні проблеми державного управління. – 2015. – № 2 (48). – С. 182–186.

71. Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики: мат. засідання «круглого столу» / за заг. ред. О.В. Снігир. – К.: НІСД, 2010. – 64 с.

72. Єфімов М. Україна інноваційна: як здобути квиток до енергетичної «Ліги чемпіонів» / М. Єфімов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://www.segodnya.ua/opinion/efimovcolumn/ukrajina-innovaciyna-yak-zdobuti-kvitok-do-energetichnoji-ligi-chempioniv-1279606.html>.

73. Забезпечення енергетичної безпеки України / Рада національної безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки. – К.: НІПМБ, 2003. – 264 с.

74. Заборона Росії на експорт нафти до України загрожує національній безпеці України – «Укртатнафта». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrtatnafta-pro-zaboronu-na-export-nafty/29890106.html>.

75. Загальні відомості про відновлювальні нетрадиційні джерела енергії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://energetika.in.ua/ua/books/book-5/part-1/section-1>.

76. Закон України «Про альтернативні джерела енергії». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/555-15>.

77. Закон України «Про електроенергетику» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 1, ст. 1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80>.

78. Закон України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” № 1160-IV від 11 вересня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – С.79 – 85.

79. Закон України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2480-17>.

80. Закон України «Про національну безпеку України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст. 241). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

81. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf>.

82. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/55.pdf>.

83. Зануда А. Зупинені АЕС і шахти, погрози судами через «зелений тариф». Що відбувається в енергетиці / А. Зануда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52490206?xtor>.

84. Звіт Антимонопольного комітету України за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://drive.google.com/file/d/1Zp-gojNksXXfkf9rTtGMm4fQxf50jb27/view>.

85. Звіт Антимонопольного комітету України за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document;jsessionid=A5B40D4EF684AE7945ADACFDE3A1B603.app1?id=148160&schema=main>.

86. Звіт про стан реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» за 2018 рік / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245351520>.

87. Игнащенко В. Энергетическая безопасность государства: «нетрадиционные» подходы / В. Игнащенко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/ECONOMICS/energeticheskaya_bezopasnost_

gosudarstva_netraditsionnye_podhody-77699.html.

88. Ляш О.І. Засади державного регулювання в енергетичній сфері України // О.І. Ляш, І.С. Мазярко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-5_0-pages-43_47.pdf.

89. Ляш О.І. Засади державного регулювання в енергетичній сфері України // О.І. Ляш, І.С. Мазярко / http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-5_0-pages-43_47.pdf.

90. Індекс енергетичної трилеми: чи енергоефективна Україна? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://www.uifuture.org/post/indeks-energeticnoi-trilemi-ci-energoefektivna-ukraina/>.

91. Індекс прозорості енергетики – 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : http://dixigroup.org/storage/files/2019-04-01/energy_transparency_index_2018_full.pdf.

92. Інформаційна довідка про основні показники розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу України у грудні та за 2019 рік (за фактичними даними). [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245343597.

93. Капустинская К. В Европе рекордно рухнула цена на газ / К. Капустинская. <https://www.segodnya.ua/economics/enews/v-evrope-rekordno-ruhnula-cena-na-gaz-1427968.html>.

94. Карвацький В. Нафтовий ринок в нокдауні: хто найбільше програє від цінових воєн / В. Карвацький. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/12/657957/>.

95. Карпец А. В нефти утопают Россия и мир / А. Карпец. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://enovosty.com/ekonomika/full/604-v-nefti-utopayut-rossiya-i-mir>.

96. Киричок О.С. Основні принципи державної політики у сфері енергоефективності та відновлюваної енергетики в Україні та в світі // О.С. Киричок, С.Д. Щербак / Агенство ООН з питань промислового розвитку

(ЮНІДО) за підтримки Глобального Екологічного Фонду (ГЕФ). – К. – 2015. – 49 с.

97. Кильницький О. Атом против ветра: какой будет энергетика Украины в 2050 году / О.Кильницький. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/ru/publications/20208553-atom-protiv-vetra-kakoj-budet-energetika-ukrainy-v-2050-godu>.

98. Кильницький О. Возобновляемая пауза: почему «зеленые» инвесторы уходят на каникулы / О. Кильницький. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/ru/publications/20210459-vozobnovlyaemaya-pauza-pochemu-zelenye-investory-uhodyat-na-kanikuly>.

99. Кильницький О. Конкурентний енергоринок: чого чекати промисловим споживачам / О. Кильницький. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://mind.ua/publications/20195031-konkurentnij-energorinok-chogo-chekati-promislovim-spozhivacham>.

100. Кильницький О. Чому в Україні не вдалося створити конкурентний енергоринок / О. Кильницький. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://mind.ua/publications/20201253-chomu-v-ukrayini-ne-vdalosya-stvoriti-konkurentnij-energorinok>.

101. Клавдиенко В. Стимулирование развития нетрадиционной энергетики в странах ЕС. Инвестиции и инновации, №7, 2008. – С. 62-72.

102. Кобилянська Л.М. Особливості формування спільної енергетичної політики країн Європейського Союзу / Л.М. Кобилянська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/1-2014/04.pdf>.

103. Коваленко О. Стан та перспективи розвитку паливно-енергетичного комплексу в Україні. Галицький економічний вісник, Том 48, № 1, 2015. – С. 18-25.

104. Кожевников А. Ю. Ризики суб'єктів ринку електричної енергії в умовах реформування енергетичної системи України. Державне управління: удосконалення та розвиток № 3, 2015. – С. 130 – 141.

105. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – С. 381 –

418.

106. Кругликов Д. Создание запаса нефти хотят возложить на бизнес. Топливо может подорожать / <https://ubr.ua/market/industrial/sozdanie-zapasa-nefti-khotjat-vozlozhit-na-biznes-toplivo-mozhet-podorozhat-3893202>

107. Крижанівський Є.І. Енергетична безпека держави: високоефективні технології видобування, постачання і використання природного газу / Є.І. Крижанівський, М.І. Гончарук, Грудз В.Я. – Київ: Інтерпрес ЛТД, 2006. – 282 с.

108. Лір В.Е. Формування енергетичної політики України відповідно до глобальної парадигми сталого розвитку / В.Е. Лір. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/35.pdf>

109. Лір В.Е. Економічний механізм реалізації політики енергоефективності в Україні / В. Е. Лір, У. Є. Письменна ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К. : [б. в.], 2010. – 208 с.

110. Лобанов В.В. Государственное управление и общественная политика: учебное пособие для вузов/ В. В. Лобанов. – СПб.: Питер, 2004. – 448 с.

111. Люта Г. Итог первого десятилетия XXI века для ТЭК и экономики Украины: минус диверсификация, минус энергоэффективность, минус энергонезависимость... / Г. Люта. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://esco-ecosys.narod.ru/2011_1/art056.htm.

112. Майстро С.В. Концептуальні засади стратегії державного регулювання та перспективи розвитку альтернативної енергетики в Україні / С.В. Майстро, О.Л. Волошин // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2015. – Вип. 3 (50). – С. 133 – 140.

113. Майстро С.В. Концептуальні засади стратегії державного регулювання та перспективи розвитку альтернативної енергетики в Україні / С.В. Майстро, О.Л. Волошин // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2015. – Вип. 3 (50). – С.

133 – 140.

114. Маліков В.В. Розвиток системи державного управління на сучасному етапі економічного розвитку // В.В. Маліков / Держава та регіони. – 2010. – № 3. – С. 84 – 88. – Серія: Державне управління.

115. Маляренко В.А. Енергетика, довкілля, енергозбереження / В.А. Маляренко. Харків: Рубікон. – 2004. – 254 с.

116. Мерзляк А.В. Практика застосування механізмів державно-приватного партнерства в енергетичній та суміжній з нею сферах / А.В. Мерзляк, С.О. Дорошенко // Держава та регіони. – 2013. – №4. – С 95 – 101.

117. Методологія наукових досліджень з державного управління : хрестоматія / упоряд. : С. В. Загороднюк, О. Л. Євменшкіна, В. В. Лещенко ; за заг. ред. д-ра політ. наук К. О. Ващенко. – К. : НАДУ, 2014. – 180 с.

118. Министерство энергетики и защиты окружающей среды презентовало проект Концепции «зеленого» энергетического перехода Украины к 2050 году. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://metallurgprom.org/news/ukraine/2976-zelenyj-perehod-ukrainy-predusmatrivaet-otkaz-ot-uglja-i-sokraschenie-atomnoj-jenergetiki.html>.

119. Минэкоэнерго Украины: Европа отказывается от потребления угля. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://metallurgprom.org/news/ukraine/3143-minekoenergo-evropa-otkazyvaetsja-ot-potreblenija-uglja.html>.

120. Митрова Т.А. Обратная сторона либерализации // Нефть и капитал, 2004, № 2. – С. 12-13.

121. Миллер Н. Модели государственной энергетической политики в современном мире / Н. Миллер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-gosudarstvennoy-energeticheskoy-politiki-v-sovremennom-mire/viewer>.

122. Молодцов С.Д. Электроэнергетика мира в 90-х годах // Электрические станции. – 1999. – № 5. – С. 58 – 67.

123. Мороз В.М. Розвиток громадянського суспільства:

взаємозобов'язання і взаємовідповідальність між основними учасниками соціального діалогу / В.М. Мороз // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2014. – Вип. 2 (2). – С. 14 – 22.

124. Москалюк С.В. Механізми реалізації державної енергетичної політики в різних країнах / С.В. Москалюк // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – Вип. 1 (10). – С. 174 – 182. – (Серія «Державне управління»).

125. Москалюк С.В. Особливості реалізації державної енергетичної політики України / С.В. Москалюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2019. – Вип. 2(41). – С. 54 – 60.

126. Москалюк С.В. Механізми реалізації державної енергетичної політики : теоретико-методичні засади / С.В. Майстро, С.В. Москалюк // Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Вип. 2(59) / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. – С. 96 – 107.

127. Москалюк С.В. Сучасні проблеми та суперечності реалізації державної енергетичної політики України / С.В. Москалюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2019. – Вип. 4(43). – С. 60 – 65.

128. Москалюк С.В. Напрями удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України / С.В. Москалюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2020. – Вип. 1(44). – С. 59 – 66.

129. Москалюк С.В. Направления совершенствования государственной энергетической политики Украины в условиях глобального кризиса на рынках энергоресурсов / С.В. Москалюк, М.А. Белевский // Власть и

общество (история, теория, практика) : научный журнал. – № 2 (54). – Тбилиси. – 2020. – С. 60 – 65.

130. Москалюк С.В. Реалізація державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції України / С.В. Москалюк // Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи: матеріали науково-практичної конференції, 20 березня 2019 р. / Харківський регіональний інститут державного управління Національної академія державного управління при Президентові України. – Режим доступу до стор. : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2019-1/doc/1/1-22.pdf>.

131. Москалюк С.В. Особливості забезпечення енергетичної безпеки України в сучасних умовах / С.В. Москалюк // Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи : матеріали III підсумкової науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). – К. : Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. – С. 141-142.

132. Москалюк С.В. Державна енергетична політика України в контексті необхідності забезпечення глобальної енергетичної безпеки / С.В. Москалюк // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – С. 247-250.

133. Москалюк С.В. Социальная и экологическая безопасность общества, как необходимая составляющая государственной энергетической политики / С.В. Москалюк // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : матеріали XIII наук.-практ. конф. за міжнар. участю, присвяченої пам'яті Решетніченка Андрія Володимировича / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. – С. 380-382.

134. Москалюк С.В. Пріоритетні напрями реалізації державної енергетичної політики в контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом / С.В. Москалюк // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної

науково-практичної інтернет-конференції, 18–19 березня 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. – С. 135-137.

135. Назарчук Л.М. Опыт формирования стратегии инновационного развития энергетики в странах Евросоюза / Л.М. Назарчук. Актуальні проблеми економіки, № 4(70), 2007. – С. 13-19.

136. Нефть во вторник дорожает на фоне надежд на восстановление спроса. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://fbc.net.ua/news/ekonomika/neft-vo-vtornik-dorozhaet-na-fone-nadezhd-na-vosstanovlenie-sprosa/>.

137. Недін І. Диверсифікація енергоносіїв – умова забезпечення енергетичної безпеки / І. Недін, О. Шестеренко. Енергетика та ринок, № 1, 1998. – С. 30–34.

138. Опитування на сайті Міністерства енергетики та вугільної промисловості України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/poll/popup_poll_result?p_question=245364478.

139. Пал Л.А. Аналіз державної політики (пер. з англ. І. Дзюби) / Л. А. Пал. – К. : Основи, 1999. – 422 с.

140. Паламарчук В. Запасы: на сколько времени украинцам хватит собственного газа / В. Паламарчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://etcetera.media/zapasyi-na-skolko-vremeni-ukraintsam-hvatit-sobstvennogo-gaza.html>.

141. Паршиков А.М. Экономические проблемы использования энергии ветра в Украине / А.М. Паршиков. Вісник Донецького Національного університету, Сер. В: Економіка і право, Вип.1, 2009. – С. 163-165.

142. Перебийніс В. Структурні елементи реформи енергетики та міжсекторальні зв'язки / В. Перебийніс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/strukturni_elementi_gts.pdf.

143. Перфілова О.Є. Проблеми диверсифікації видів і ринків

енергоносіїв в контексті забезпечення енергетичної безпеки України / О.Є. Перфілова. Актуальні проблеми економіки, № 2, 2010. – С. 40-48.

144. Петров М.Б. Энергетическая политика России: реалии и возможности [Текст] / М.Б. Петров // Вестник Уральского государственного университета путей сообщения. – № 3 (27). – 2015. – С. 52.

145. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття ; під заг. ред. А. К. Шидловського, М. П. Ковалка. – К. : Українські енциклопедичні знання. – 2001. – 398 с.

146. Пибальгс А. Мы заинтересованы в расширении энергетического рынка / А. Пибальгс // Бизнес. – 2005. – 9 мая. – № 18 – 19 (641 – 642). – С. 32 – 33.

147. Письменная У. «Солнечные» перспективы энергогенерации // У. Письменная, Г. Трипольская, А. Дячук, В. Точилин, Р. Подолец. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zn.ua/articles/81346>.

148. «Поки ціни низькі»: у ЄС вважають, що Рада має розглянути законопроект про запаси нафти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/24/659774/>.

149. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.14 р. № 293 «Про стимулювання заміщення природного газу в сфері теплопостачання». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/293-2014-%D0%BF>.

150. Про енергозбереження: Закон України від 1 лип. 1994 р. №74/94-ВР (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/ main.cgi?nreg=74%2F94-%E2%F0&p](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=74%2F94-%E2%F0&p).

151. Про енергоменеджмент та моніторинг споживання енергоресурсів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tecom.com.ua/development.html?room=6&action=one&num=45>.

152. Рабиа А.А. Структурные изменения в мировой энергетике и задачи государственного регулирования энергетического сектора в Украине / А.А. Рабиа. Актуальні проблеми економіки Науковий економічний журнал № 8

(110), 2010. – С. 31-36.

153. Райзберг Б.А. Государственное управление экономическими и социальными процессами: учебное пособие для вузов/ Б. А. Райзберг. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 383 с.

154. Римар Т.М. Стратегія управління витратами енергетичних підприємств у процесі технічного переоснащення / Т.М. Римар. Проблеми економіки та управління, №484, 2003. – С.361-366.

155. Рябцев Г. Проблеми і перспективи створення в Україні нафтових резервів / Г. Рябцев. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : http://enref.org/wp-content/uploads/2017/10/oil_reserves.pdf.

156. Рябцев Г.Л. Державне управління у сфері паливно-енергетичного комплексу : навч. посіб. / Г. Л. Рябцев, О. Д. Брайченко. – К. : НАДУ, 2013. – 48 с.

157. Рябченко О.О. Роль деривативів на електроенергію в умовах лібералізації електроенергетичного ринку / О.О. Рябченко. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України, Вип. 168, ч. 1., 2011. – С. 268-276.

158. Савіна Н.Б. Проблеми підвищення енергоефективності економіки України / Н.Б. Савіна, Є.В. Срібна. Вісник НУВГП, серія «Економіка»: збір. наук. праць. Випуск 2 (66), 2014. – С. 342-347.

159. Садковий В.П. Розвиток державного управління у сфері професійної підготовки кадрів цивільного захисту: теорія, практика, механізми : [монографія] / В.П. Садковий. – Миколаїв, 2014. – 343 с.

160. Саприкін В. Про «Концепцію державної енергетичної політики України на період до 2020 року» / В. Саприкін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dt.ua/ECONOMICS/pro_kontseptsiyu_derzhavnoyi_energetichnoyi_politiki_ukrayini_na_period_do_2020_roku.html.

161. Світалка В.П. Проблеми забезпечення енергетичної безпеки національної економіки України / Світалка В.П. Вісник Донецького університету, Сер. В: Економіка і право, вип. 2, 2007. – С. 81-87.

162. Семанишина А.В. Управління ризиками в умовах реформування енергетичної галузі України / А.В. Семанишина, А.І. Замулко. Сталий розвиток енергетики, 2013. – С. 100-106.
163. Семко І.Б. Огляд ризиків проектів електроенергетики / І.Б. Семко. Управління розвитком складних систем, № 22 (1), 2015. – С. 69-74.
164. Семена Н. Нефть: что дальше? Н. Семена. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/ru/article/ekonomika/neft-chno-dalshe>.
165. Семенов Г. Трансформація економіки та енергетичний потенціал України в період кризи // Економіка. Фінанси. Право. – 2000. – № 1. – С. 3-7.
166. Семенов В.А. Опыт коммерциализации технологических услуг в Норвежской энергосистеме // Энергетик. – 1998. – № 7. – С. 28 – 29.
167. Серебреннікова Б.С. Моделювання сценаріїв довгострокового розвитку генеруючих потужностей Об'єднаної енергетичної системи України з урахуванням надійності її функціонування / Б.С. Серебреннікова, Р.З. Подолець, О.А. Дячук // За ред. Хлобистов Є.В. Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2015. – С. 411–423.
168. Серета Л.О. Проблеми енергетичної безпеки України у контексті трансформації європейського енергетичного ринку / Л.О. Серета. Економічний простір, № 24, 2009. – С. 205-214.
169. Сідоров В.І. Оцінювання енергетичної безпеки країни: основні підходи та виміри / В.І. Сідоров, О.В.Азаренкова. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент, Вип. 19, 2016. – С. 11-14.
170. Сиромаха А. Как должны создаваться нефтяные резервы: Опыт Германии // А. Сиромаха / Зеркало недели. – № 21 (549). – С. 10.
171. Слупський Б.В. Основні моделі ринків електроенергетики та особливості їх державного регулювання: порівняльний аналіз / Б.В. Слупський. Державне управління та місцеве самоврядування, Вип. 3, 2009. – С. 1-7.

172. Соловей О.Л. Організація і функціонування європейського ринку електричної енергії: досвід, перспективи, інновації / О.Л. Соловей. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Випуск 15, 2010. – С. 370-380.

173. Соловей О.Л. Способи лібералізації електроенергетичного сектору вітчизняної економіки / О.Л. Соловей, Н.Л. Іващук. Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Логістика”, № 669, 2010. – С. 181-189.

174. Скоморохов Л.А. Евросоюз рассматривает переход к низкоуглеродной энергетике / Л.А. Скоморохов. <http://oilreview.kiev.ua/2019/09/13/evrosoyuz-rassmatrivaet-perexod-k-nizkouglerodnoj-energetike/>

175. Степанов В.Ю. Державна інформаційна політика: проблеми та перспективи : [моногр.] / В.Ю. Степанов ; – Харків : С.А.М., 2011. – 546 с.

176. Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні за допомогою «зеленого» тарифу: посібник для інвесторів / Міжнародна фінансова корпорація IFC. – Київ, 2012. – 80 с.

177. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

178. Сурмін Ю. П. Методологія галузі науки «Державне управління» : монографія / Ю. П. Сурмін. – К. : НАДУ, 2012. – 372 с.

179. Суходоля О. М. Енергоефективність економіки в контексті національної безпеки: методологія дослідження та механізми реалізації : монографія / О. М. Суходоля. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 424 с. 20.

180. Сучасні проблеми державної політики розвитку ринку нафтопродуктів в Україні [Текст] : зб. наук. пр. / за ред. Г. Л. Рябцева і С. В. Сапегіна. – К. : Агат Принт, 2012. – 112 с.

181. Тарнавский В. Европейские модели для газового рынка Украины / В. Тарнавский. ТЭК, № 12, 2008. – С. 64–67.

182. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska->

integraciya/ugoda-pro-asociacyu.

183. Указ Президента України № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/19521.html>.

184. Указ Президента України №874/2019 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 грудня 2019 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://www.president.gov.ua/documents/8742019-30769>.

185. Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825?fbclid=IwAR0yINFdPa3CiGUmWs0ZJEnsk5w3G7VhM_uluvh4eTxfSkuTlsQKmq-45YU.

186. Указ Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

187. Украина в эту зиму войдет с рекордными запасами газа и полными хранилищами. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://metallurgprom.org/news/ukraine/4101-ukraina-v-jetu-zimu-vojdets-s-rekordnymi-zapasami-gaza-i-polnymi-hranilischami.html>.

188. Украина становится приоритетным партнером в реализации Европейской водородной стратегии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: / <https://metallurgprom.org/news/ukraine/4767-ukraina-stanovitsja-prioritetnym-partnerom-v-realizacii-evropejskoj-vodorodnoj-strategii.html>.

189. Україна без нафти з Росії. Наслідки санкцій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/business/economics/4087990-ukraina-bez-nafty-z-rosii-naslidky-sanktsii>.

190. Україна ліквідує неприбуткові вугільні держшахти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. :

<https://metallurgprom.org/uk/novini/grnichorudna-galuz/1867-ukraina-likvidiruet-nepribylnye-ugolnye-gosshahty.html>.

191. Укрэнерго оценивает стоимость синхронизации ОЭС Украины с ENTSO-E в 357 млн евро. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://biz.liga.net/ekonomika/tek/novosti/ukrenergo-nazvalo-tsenu-sinhronizatsii-s-energосistemoy-es>.

192. Формування та використання стратегічних запасів паливно-енергетичних ресурсів у зарубіжних країнах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор.: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/1.-Formuvannya-strategichnyh-zapasiv.pdf>.

193. Франчук І.А. Аналіз структури ринків електроенергії, диференційованих за видами діяльності і напрямками розвитку їх державного регулювання / І.А. Франчук. Економіка та держава, № 1(73), 2009. – С. 76-79.

194. Фукуяма Ф. Сильное государство, М., 2006, – С. 8-9.

195. Хазан П.В. Використання факторного аналізу для оцінювання розвитку відновлюваних джерел енергії / П.В. Хазан. БізнесІнформ, № 9, 2018. – С. 98-104.

196. Хаустова В.Є. Концептуальні засади зміцнення паливної безпеки національної економіки / В.Є. Хаустова, М.О. Кизим, Т.І. Салашенко, О.В. Лелюк. Проблеми економіки, № 1, 2017. – С. 79-88.

197. Цапко-Піддубна О.І. Аналіз механізмів реалізації політики енергоефективності / О. І. Цапко-Піддубна // Науковий вісн. НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19 (11). – С. 300-311.

198. Цены на нефть подскочили на ожиданиях отмены карантина. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusjev.net/2020/05/06/tsenyi-na-neft-podskochili-na-ozhidaniyah-otmenyi-karantina/>.

199. Цехмістер Д. Паливно-енергетичні баланси основних видів енергоресурсів як основа стратегічного планування розвитку країни, застосування економічних стимулів для заощадливого споживання енергоресурсів / Д. Цехмістер. Євроатлантикінформ, № 2, 2006. – С. 32-33.

200. Чемерис А.О. Державне регулювання використання паливно-енергетичних матеріальних та виробничих ресурсів / А.О. Чемерис. – К., 1997. – 74 с.
201. Чиркин В.Е. Государственное управление: элементарный курс / В. Е. Чиркин; Ин-т гос-ва и права РАН, Акад. правовой ун-т. – М.: Юристъ, 2003. – 318 с.
202. Чухрай Н.І. Інноваційні технології та енергетична безпека / Н.І. Чухрай, Є.В. Крикавський. Енергетика: економіка, технології, екологія, 4, 2001. – С.24-28.
203. Шафраник, Ю.К. Глобальная энергетика и геополитика [Текст] / Ю.К. Шафраник. — М.: Изд- во Энергия, 2015. – 88 с.
204. Шевченко В. Використання енергозберігаючих технологій в країнах ЄС: досвід для України. Аналітична записка / В. Шевченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <http://www.niss.gov.ua/articles/262/>.
205. Шостак Л. Енергозабезпечення України у міжнародних економічних відносинах / Л. Шостак, О. Дікарев. Економіка України, 11, 2007. – С. 81–88.
206. Шот А.П. Структуризація логістичних витрат в електроенергетиці / А.П. Шот. Логістика, 552, 2006. – С. 329-334.
207. Шпичак О.М., Маслюкова Ю. О., Шевченко І.О. та ін. Державна цінова підтримка сільського господарства в США і країнах Європи. –К., 1995. – 58 с.
208. Шульга Д. Євроінтеграція-2020: що має стати пріоритетом у виконанні Угоди з ЄС / Шульга Д. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/01/13/7104931/>.
209. Які ваші очікування від реформ в енергетичному секторі України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/poll/popup_poll_result?act=p_vote&popupmode=true&p_question=245364478&p_answer=245364483.

210. Якунин В.И. Процессы и механизмы формирования государственной политики в современном российском обществе / В.И. Якунин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.dissercat.com/content/protsessy-i-mekhanizmu-formirovaniya-gosudarstvennoi-politiki-v-sovremennom-rossiiskom-obshch>.

211. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики. Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Пер. з англ. С. Соколик. Наук. ред. пер. О. Кілієвич / Е. Янг., Л. Куїнн – К. : К. І. С., 2003. – 120 с.

212. Andrews-Speed, P. Energy Geopolitics // Сайт Национального университета Сингапура / Электрон. текстовые дан. – Режим доступа: <http://esi.nus.edu.sg/research/energy-geopolitics>.

213. Conant, M. The Geopolitics of Energy [Text] / M. Conant, F. Gold. – Boulder, Colo.: Westview Press, 1978. – 233 p.

214. Conservation and Energy Act of 2008. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ234/content-detail.html>.

215. European Energy and Transport – Trends to 2030. Update 2007 // European Commission. Directorate-General for Energy and Transport. Brussels, 2008. – 156 p.

216. Energy Trilemma Index 2014. Benchmarking the sustainability of national energy systems. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до стор. : <https://www.worldenergy.org/wp-content/uploads/2014/11/20141105-Index-report.pdf>.

217. Harris, Q. Energy Policy: Issues, Actions and Consequences [Text] / Q. Harris. – New York: Nova Science Publishers, 2009. – P. 12.

218. Helm D. Pool Prices, Contracts and Regulation in the British Electricity Supply Industry // D. Helm, A. Powell / Fiscal Studies. – 1992. – № 13. – pp. 89-105.

219. Iuliana Mateia, Adjunct Professor, IESEG School of Management. -

Paris, France, Energy consumption, financial development and economic growth nexus: an empirical evidence from panel data for EU countries.

220. Joachim Betz (2013), The Reform of China's Energy Policies, GIGA Research Unit: Institute of Asian Studies. Issue No 216, February.

221. Key World Energy Statistics from the IEA. – Paris: International Energy Agency, 2003. – 75 p.

222. Khaustova, V.Ye., Salashenko, T.I., Lelyuk, O.V., 2018. Energy security of national economy based on the system approach. Науковий вісник Полісся, №1, - С. 79-92.

223. Maistro, S., & Moskaliuk, S. (2019). Conceptual basis of the formation of energy policy of Ukraine as an important part of ensuring state security. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 4(1), 138-149. Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/16>.

224. McGowan, F. European Energy Policies in a Changing Environment [Text] / F. McGowan. – Heidelberg: Physica Verlag, 1996. – P. 25.

225. Mitchell, J. The New Geopolitics of Energy [Text] / J. Mitchell, P. Beck. – London: The Royal Institute of International Affairs, 1996. – 245 p.

226. Moreira, F.A. Energy as Social, Strategic and Geopolitical Equation [Text] / F.A. Moreira // Geopolitics of energy and energy security. – 2017. – P. 45-60.

227. Oricha J.Y., Olarinoye G.A. (2012), Analysis of Interrelated Factors Affecting Efficiency and Stability of Power Supply in Nigeria, International Journal of Energy Engineering. 2(1): 1-8.

228. Sahar Shafiei, Ruhul A. Salim and Helen Cabalu, School of Economics & Finance, Curtin Business School, Curtin University, Perth, WA 6845, Australia, The Nexus between energy consumption and economic growth in oecd countries: a decomposition analysis.

229. Shaffer, B. Energy Politics [Text] / B. Shaffer. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009. – 144 p.

230. Von der Fehr N.-H. Spot Market Competition in the UK Electricity

Industry // N.-H. Von der Fehr, D. Harbord. The Economic Journal. – 1993. – 103. – pp. 531-546.

231. World Energy Outlook 2008 – основные положения // OECD / IEA, 2008. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iea.org>.

232. World Energy Trilemma Index 2017. MONITORING THE SUSTAINABILITY OF NATIONAL ENERGY SYSTEMS. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до стор. : <https://www.worldenergy.org/wp-content/uploads/2017/11/Energy-Trilemma-Index-2017-Report.pdf>.

233. World Energy Trilemma Report 2018. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до стор. : <https://www.worldenergy.org/wp-content/uploads/2018/10/World-Energy-Trilemma-Index-2018.pdf>.

234. Zhiznin, S. Energy Diplomacy of Russia: Economics, Politics, Practice [Text] / S. Zhiznin. – М.: IstBruk, 2005. – 228 p.

ДОДАТКИ

УКРАЇНА

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

вул. М. Грушевського, 1, м. Чернівці, 58010, тел./факс: (0372) 55-37-76, тел. 55-15-89, 51-30-10,
E-mail: oda@bukoda.gov.ua Код ЄДРПОУ 00022680

04.06.2020

№ 04.60/30-1305

На №

від

ДОВІДКА

Видана здобувачу Навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України Москалюку Сергію Володимировичу в тому, що його дисертаційне дослідження на тему: «Механізми реалізації державної енергетичної політики України» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління має практичну значущість, містить нові науково обґрунтовані результати в галузі науки державного управління та розв'язує науково-прикладне завдання, яке полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики України.

Окремі наукові результати дисертаційного дослідження Москалюка С.В. (пропозиції щодо напрямів розвитку альтернативної енергетики на регіональному рівні) розглянуто Чернівецькою обласною державною адміністрацією в межах Плану заходів з реалізації у 2021-2023 рр. Стратегії розвитку Чернівецької області на період до 2027 р., а саме, розвитку паливно-енергетичного комплексу регіону (підтримка розвитку переробки низькосортної деревини, виробництво брикетів у громадах області).

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

**Заступник голови обласної
державної адміністрації**

Олексій БОЙКО

Трепко
Капоріна
551752

**ЗІНЬКІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Воздвиженська, 40, м. Зіньків, 38100, тел. (05353) 2-41-03, факс (05353) 3-10-41
E-mail: zin_rda@adm-pl.gov.ua, Web: <http://www.adm-pl.gov.ua/zinkivsk>, Код ЄДРПОУ 04057333

08.09.2020 № _____ 01-46 На № _____

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного
захисту України Москалюка Сергія Володимировича на тему: «Механізми
реалізації державної енергетичної політики України»
на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління
за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління*

Зіньківською районною державною адміністрацією Полтавської області розглянуто, схвалено та використовуються в межах виконання «Програми соціально-економічного та культурного розвитку Зіньківського району на 2020 рік» запропоновані Москалюком С.В. концептуальні засади стратегії формування державної енергетичної політики в Україні, яка передбачає комплексну взаємодію відповідних механізмів її реалізації: політико-адміністративного, законодавчо-нормативного, фінансово-економічного, соціально-комунікаційного.

Заслужують на увагу висновки автора щодо необхідності удосконалення державної енергетичної політики України, яка має бути багатоваріантною, системною та комплексною, а її реалізація має відбуватися у напрямках: диверсифікації, демонополізації, деолігархізації та розвитку конкурентного середовища.

Перспективними для подальшого використання в діяльності відповідних відділів Зіньківської районної державної адміністрації Полтавської області є пропозиції автора щодо напрямів удосконалення механізмів реалізації державної енергетичної політики на місцевому рівні.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради за місцем захисту дисертаційної роботи.

Голова
Зіньківської районної
державної адміністрації
Полтавської області

Г.ХОРОШУН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчальної та методичної роботи Національного університету цивільного захисту України

“10” 03 2020 р.

О.О. Назаров

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України Москалюка Сергія Володимировича на тему: «Механізми реалізації державної енергетичної політики України» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Комісія у складі:

Голова – начальник навчально-науково-виробничого центру, доктор наук з державного управління, професор Домбровська С.М.

Члени комісії – завідувач кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту, д.держ.упр., проф. Майстро С.В.; завідувач кафедри менеджменту, д.держ.упр., проф. Шведун В.О.; професор кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту, д.держ.упр., проф. Крюков О.І.

цим актом засвідчують, що результати дисертаційного дослідження Москалюка С.В. на тему: «Механізми реалізації державної енергетичної політики України» (поглиблення понятійно-категоріального апарату, виокремлення механізмів реалізації державної енергетичної політики та визначення напрямів їх удосконалення) використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Державна політика: аналіз та механізми впровадження» та «Політика європейської інтеграції» за програмою підготовки магістрів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» у Національному університеті цивільного захисту України.

Голова комісії

д.держ.упр., професор

С.М. Домбровська

Члени комісії

д.держ.упр., професор

С.В. Майстро

д.держ.упр., професор

В.О. Шведун

д.держ.упр., професор

О.І. Крюков